

Засновник Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць. **Головний редактор** О. Онищенко, академік НАН України. **Редакційна колегія** В. Горовий, заступник головного редактора, Л. Чуприна, заввідділу оперативної інформації, Т. Гранчак, заввідділу політологічного аналізу, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн Г. Булахова.
Адреса редакції: НБУВ, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz@pochta.ru, www.nbuv.gov.ua/siaz.html. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08. 2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

2012 № 16

ЗМІСТ

Коротко про головне

14 серпня Президент України В. Янукович відвідав з робочою поїздкою м. Севастополь

ЦВК завершила прийом документів для реєстрації кандидатів у народні депутати України

Аналітика

Ю. Якименко, мол. наук. співроб.

Глобальний кризис и экономические перспективы Украины в оценках политиков и экспертов

С. Кулицький, старш. наук. співроб.

Експорт продукції українського гірничо-металургійного комплексу: сучасний стан і перспективи розвитку

Т. Горенко, старш. наук. співроб.

**Медичне страхування в Україні:
актуальність питання та готовність населення**

Партійна позиція

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб.

Партія регіонів стартувала в парламентських перегонах

В. Пальчук, канд. наук з соц. комунікацій,
мол. наук. співроб.

**Виборчий список кандидатів у депутати від об'єднаної опозиції
в коментарях експертів**

Актуальна прес-конференція

С. Горовая, соб. корр.

ОПОРА критикує передвиборну ситуацію

С. Левадная, соб. корр.

«Русскоязычная Украина» об исполнении в Украине положений Европейской хартии региональных языков или языков меньшинств

Наука-суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

Аерокосмічна і авіаційна галузі

Здобутки української археології

Інформаційні технології

Розробки та дослідження для агропромислового комплексу

Питання екології та уникнення техногенних катастроф

Освіта та кадрове забезпечення в Україні

Наука і влада

Проблеми інформатизації

Ю. Половинчак,

канд. іст. наук, старш. наук. співроб.

Зарубіжний досвід представлення бібліотеками досягнень національної правової думки

Коротко про головне

14 серпня Президент України В. Янукович відвідав з робочою поїздкою м. Севастополь

Під час поїздки глава держави провів нараду з адміністративно-господарським активом міста та ознайомився зі станом будівництва хірургічного комплексу лікарні ім. М. Пирогова.

Під час наради Президент України закликав місцеву владу активніше залучати бізнес до реалізації різних соціальних проектів і проектів з розвитку міста. «Зберіть бізнес, розподіліть: одні купили “швидкі допомоги”, інші нехай щось інше зроблять. Встановіть з ними такий діалог по соціальній відповідальності бізнесу», – зазначив В. Янукович.

На переконання Президента, абсолютно нормальною є ситуація, коли держава під час реалізації тих чи інших проектів залучає до співпраці представників бізнесу та меценатів, таким чином надаючи їм можливість активно долучатися до розбудови рідного міста. «Завжди, в усі часи були меценати, і меценати вкладали кошти. Це абсолютно нормально», – сказав глава держави.

Президент В. Янукович доручив місцевій владі Севастополя спільно з Кабінетом Міністрів, зокрема Міністерством економіки, підготувати програму економічного, екологічного й соціального розвитку міста та включити її до Програми розвитку Криму до 2015 р. «Я хотів би, щоб ви системно підходили до вирішення багатьох питань», – сказав В. Янукович під час наради з активом міста.

Глава держави висловив переконання, що Севастополь як місто, яке має особливий статус, та як один із центрів відпочинку в АР Крим має активно розвиватися. Зокрема, на думку Президента, необхідно створити умови для його економічного розвитку, розвивати інфраструктуру міста та прилеглих до нього територій, створити відповідні умови для відпочиваючих. «Сфери промисловості, сільського господарства, обумовлені і географічним, і кліматичним розташуванням цього регіону, якраз формують головні стратегічні напрями розвитку», – зазначив Президент, наголосивши, що повинен бути чіткий план забудови й розвитку міста. «Необхідно розробити Генеральний план міста Севастополя і всіх прилеглих територій... Нам треба визначити пріоритети: що найважливіше, що необхідно зробити в першу чергу», – підкреслив Президент.

Також у Севастополі В. Янукович ознайомився з перебігом реконструкції хірургічного корпусу міської лікарні № 1 ім. М. Пирогова. Глава держави оглянув приміщення, у яких планується розмістити травм пункт, прийомне відділення, центр мікрохірургії ока та адміністративні служби. Він подякував будівельникам, а також усім, хто долучився до реконструкції хірургічного

корпусу.

В. Янукович вручив лікарні сертифікат на сучасний томограф, а голова Севастопольської міської державної адміністрації В. Яцуба – ключі від семи автомобілів «швидкої допомоги».

Під час спілкування з журналістами у Севастополі Президент наголосив, що впровадження реформ у сфері охорони здоров'я має забезпечити не лише поліпшення якості медичного обслуговування, а й підвищення рівня життя медичних працівників. Глава держави нагадав, що останнім часом було підвищено заробітну плату працівникам сфери охорони здоров'я, а до кінця року вона зросте майже на 30 %. В. Янукович зауважив, що в деяких регіонах уже впроваджено систему нарахування заробітної плати, за якої її розмір безпосередньо залежить від якості та обсягу наданих послуг.

Водночас, наголосив Президент, у майбутньому необхідно переходити до страхової медицини, яка, у свою чергу, дасть змогу пришвидшити реформи й забезпечити гідну оплату праці медпрацівників. «Побудуємо таку систему, за якої кожен працюючий гарантовано отримуватиме сучасну медичну допомогу... А люди пенсійного віку, малозабезпечені користуватимуться бюджетною підтримкою й отримуватимуть медичне обслуговування такої ж якості», – сказав глава держави.

Торкнувся Президент і Закону України «Про засади державної мовної політики». Він зазначив, що цей Закон має забезпечувати рівність мов в Україні, тому за необхідності його буде вдосконалено. «Мине час – ми з вами побачимо переваги та недоліки. Це не є догмою. Якщо буде необхідно внести деякі поправки до цього Закону – ми це зробимо», – сказав глава держави.

В. Янукович нагадав, що Закон тільки нещодавно набрав чинності, тому ще рано робити якісь висновки. «Ясно одне: ми поступово рухаємося в бік Європейської хартії про мови, і це дуже важливо», – наголосив Президент.

Глава держави зазначив, що вже створено відповідну робочу групу, до складу якої входять автори закону про мови та «люди, які хотіли попрацювати над його вдосконаленням». «Необхідно, щоб Закон створив умови рівності мов в Україні, щоб не було ніяких проблем у жодному регіоні, і це відповідало Європейській хартії», – сказав В. Янукович.

*(Офіційне інтернет-представництво Президента України
(<http://www.president.gov.ua>). – 2012. – 14.08).*

ЦВК завершила прийом документів для реєстрації кандидатів у народні депутати України

13 серпня Центральна виборча комісія закінчила прийом документів від партій та кандидатів у мажоритарних округах для реєстрації їх у загальнодержавних і мажоритарних округах.

Прийом документів почався ще в перший день початку передвиборної агітації – 30 липня. Зокрема, Закон «Про вибори народних депутатів України» встановлює вичерпний перелік документів, необхідних для реєстрації кандидатів.

Нагадаємо, що партії мають подати заяви про реєстрацію кандидатів, копії свідоцтва про реєстрацію партії та її статуту, рішення вищого керівного органу про висунення кандидатів у депутати, виборчий список кандидатів, який має містити відомості про висунутих осіб: про освіту, посаду, місце проживання, партійність, наявність або відсутність судимостей.

Також повинні додаватися заяви осіб, які хочуть стати кандидатами в депутати, у яких вони заявляють про намір балотуватися у Верховну Раду, але в разі обрання депутатом вони зобов'язуються припинити діяльність, несумісну з депутатським мандатом.

Крім того, під час реєстрації повинні додаватися декларації про майно, доходи та витрати, а також документ про внесення грошової застави.

Примітно, що ЦВК приймає рішення про реєстрацію або відмову в реєстрації кандидатів у депутати не пізніше п'яти днів з дня прийняття документів. Відсутність будь-яких передбачених Законом документів дає підстави Центрвиборчкому відмовити в реєстрації ([cvk.gov.ua](http://www.cvk.gov.ua) (<http://www.cvk.gov.ua>). – 2012. – 14.08).

Аналітика

Ю. Якименко, мол. наук. співроб.

Глобальный кризис и экономические перспективы Украины в оценках политиков и экспертов

Тревожные прогнозы относительно обозримого будущего мировой экономики и, в частности, углубления кризисных тенденций в еврозоне не оставляют сомнений в том, что ближайшие годы станут тяжелым испытанием также и для Украины, стабильность социально-экономической системы которой в значительной степени определяется рядом внешних факторов.

В июле Международный валютный фонд в своем обновленном докладе «Перспективы развития мировой экономики» (World Economic Outlook) понизил прогнозы мирового экономического роста в 2012 г. до 3,5 % с 3,6 %, ожидавшихся в апреле, и в 2013 г. – до 3,9 % с 4,1 %. При этом, по оценкам фонда, в 2011 г. рост мировой экономики составлял 3,9 %, а в 2010 г. – 5,3 %.

Причиной пересмотра апрельского прогноза МВФ послужило изменение ситуации как в развитых, так и в развивающихся странах.

Так, прогноз роста ВВП США 2012–2013 гг. был снижен специалистами фонда на 0,1 п. п. (до 2 % и 2,3 % соответственно). На 0,3 % сократится в 2012 г. ВВП еврозоны, а в 2013 г. рост ВВП региона составит 0,7 % вместо ожидавшегося ранее повышения на 0,9 %. Ухудшен на 0,6 п. п. (до 0,2 % и 1,4 %) и прогноз по Великобритании.

Существенный экономический спад в 2012 г. ожидает Италию и Испанию – на 1,9 % и 1,5 % соответственно. Причем негативная динамика роста ВВП этих стран сохранится и в следующем году – показатель для Италии снизится на 0,3 %, Испании – на 0,6 %.

«Периферийные страны зоны евро находятся в эпицентре нарастания напряженности на финансовых рынках, вызванной возросшей политической и финансовой неопределенностью в Греции, проблемами в банковском секторе Испании, сомнениями относительно способности правительств провести бюджетную корректировку и реформы, а также относительно степени готовности стран-партнеров оказать помощь другим странам», – заявляют специалисты фонда.

В то же время, согласно прогнозам, финансовые условия в периферийных странах еврозоны в течение 2013 г. в сравнении с уровнем, достигнутым в июне нынешнего года, будут постепенно улучшаться, чему должны способствовать решения, принятые на июньском саммите глав стран ЕС.

Среди главных рисков для мировой экономики МВФ называет несвоевременные или недостаточные политические меры руководства ЕС по противодействию кризису в Европе. «Положение в затронутых кризисом странах зоны евро, вероятно, будет оставаться опасным до тех пор, пока не будут приняты все меры экономической политики, необходимые для преодоления кризиса», – говорится в докладе фонда.

По оценке М. Клиффа, главного экономиста группы ING, сегодняшние проблемы еврозоны в значительной степени связаны с последствиями политики резкого сокращения бюджетного дефицита, проводимой в ЕС. «Сокращение дефицита само по себе является необходимой мерой для выхода из кризиса, однако резкий отказ от ряда программ стимулирования экономики, проводимый сейчас в ЕС, несет большие разрушительные последствия», – считает эксперт.

Замедление экономического роста на протяжении большей части второй половины 2012 г. в странах с развитой экономикой отрицательно сказывается и

на экономиках ведущих развивающихся стран, прогноз по росту которых также был пересмотрен МВФ в сторону понижения. К концу текущего года их рост замедлится до 5,6 %, но в следующем может составить 5,9 %, прогнозируют эксперты МВФ. Снижение тенденций к росту особенно заметно в Бразилии, Китае и Индии. Так, ВВП Китая в ближайшие два года возрастет на 8 % и 8,5 % (снижение на 0,2 п. п. и 0,3 п. п.), а Индии – на 6,1 % и 6,5 % (оба прогноза ухудшены на 0,7 п. п.). Для Бразилии МВФ ухудшил прогноз на текущий год (с 3,1 % до 2,5 %), но на 2013 г. прогноз улучшен (с 4,1 % до 4,6 %).

Важным фактором снижения темпов экономического роста в этих странах стал вывод капиталов не склонными к рискам инвесторами, что повлекло за собой обвалы на их фондовых рынках.

Отдельный прогноз для Украины МВФ не рассчитывал, но общий прогноз для стран СНГ (кроме России) на два ближайших года ухудшен до 4,5 % (на 0,1 %). Эксперты не сомневаются, что снижение темпов роста глобальной экономики повлияет и на без того очень медленно растущий украинский ВВП. «Такое замедление будет иметь аналогичное влияние на Украину, поскольку ухудшаются прогнозы для всех стран – наших ключевых торговых партнеров. Кроме того, ухудшения экономической ситуации в странах БРИК в очередной раз снижает интерес инвесторов к вложениям в рискованные страны, к которым относится и Украина», – считает исполнительный директор Международного фонда Блейзера О. Устенко.

По мнению директора Института экономики и прогнозирования НАН В. Гейца, с учетом этих прогнозов в текущем году темпы роста ВВП в Украине будут хотя и положительными, но близкими к нулю (напомним, в I квартале украинская экономика возросла всего на 2 %). «Этого стоило ожидать, поскольку политика замены реальных реформ очередным выбрасыванием средств не может иметь долгосрочного положительного влияния», – уверен эксперт.

Снижение темпов роста украинской экономики с 4,0 % до 3,8 % в 2013 г. прогнозирует и Всемирный банк. При этом прогноз на текущий год остается прежним (на уровне 2,5 %). Кризис в еврозоне несет риски для украинской экономики, заявляет директор Всемирного банка по делам Украины, Беларуси и Молдовы Чимяо Фан, подчеркивая в то же время, что экономический спад несет и возможности для структурных реформ.

«Возобновление напряженности в европейских странах с высоким уровнем доходов свело на нет положительные результаты, полученные в первые четыре месяца текущего года, когда отмечалось восстановление экономической активности как в развивающихся, так и в развитых странах, а инвесторы стали демонстрировать большую готовность идти на риск. Начиная с 1 мая, ситуация на рынках стала утрачивать стабильность», – отмечается в июньском докладе ВБ «Глобальные экономические перспективы» (Global Economic Prospects). Особое внимание в докладе уделено группе развивающихся стран, которым, по

мнению специалистов банка, необходимо акцентировать внимание на стратегии развития в среднесрочной перспективе и быть готовыми к ухудшению ситуации.

«В среднесрочной перспективе волатильность на мировых рынках капитала и в настроениях инвесторов, скорее всего, будет сохраняться, а это усложнит задачу по выработке экономической политики. В таких условиях развивающимся странам следует сосредоточиться на проведении реформ, обеспечивающих повышение производительности, а также инвестициях в инфраструктуру, вместо того чтобы реагировать на каждодневные изменения в мировой конъюнктуре», – считает директор группы анализа перспектив развития ВБ Х. Тиммер.

Характерно, что, по версии сайта Business Insider, Украина занимает четвертое место среди стран с наибольшей вероятностью дефолта (после Греции, Аргентины и Кипра). В то же время многие отечественные эксперты не считают ближайшие перспективы украинской экономики особенно мрачными. То, что стране не грозит дефолт, утверждает и Премьер-министр Н. Азаров.

Среди рисков для экономики Украины специалисты называют ожидаемое сокращение государственных инвестиций после завершения Евро-2012, а также текущее сокращение оборотных средств в корпоративном секторе.

Катастрофических же угроз для украинской экономики, по их мнению, пока нет. Такое мнение, в частности, высказали участники круглого стола «Финансовая стабильность в Украине: основные вызовы второго полугодия», организованного Лигой финансового развития при поддержке проекта USAID «Развитие финансового сектора» FINREP и еженедельника «Зеркало недели. Украина» в июне.

«Мы не можем говорить, что существуют какие-то катастрофические угрозы для экономики Украины. Это абсолютно не так», – утверждает директор аналитической группы Da Vinci AG А. Баронин.

Председатель правления «Дочернего банка Сбербанка России» И. Юшко, также не видящий «никаких поводов для катастрофических сценариев в стране», заявляет, что есть несколько моментов, на которые следует обратить внимание. Это, в частности, ожидаемое сокращение государственных инвестиций в экономику после завершения Евро-2012, а также текущее сокращение оборотных средств в корпоративном секторе (проявляется в т. ч. в уменьшении остатков средств юрлиц в банковской системе).

По словам эксперта, на пользу реальному сектору пошло удержание стабильного курса гривни в последние два года. «Но если бы год назад или даже больше на фоне таких мер Национального банка мы увидели бы адекватные меры со стороны правительства относительно той же дерегуляции, относительно снижения административного давления на бизнес, этот эффект был бы значительно выше», – считает он.

Большинство специалистов признает, что экономических проблем Украине

не избежать. Так, по прогнозу заведующего сектором денежно-финансовой стратегии Национального института стратегических исследований А. Молдована, во втором полугодии 2012 г. экономический рост в стране затормозится, а безработица будет расти.

«Благодаря проведению Евро-2012 Украина получила определенный импульс к оживлению, что несколько улучшило картину в первом полугодии. Но указанные проблемы зародились не в этом году, а в предыдущих», – говорит эксперт. По его словам, сейчас нет такого ажиотажа, который существовал на внешних рынках в 2006–2008 гг., за счет чего Украине тогда удалось активизировать экономическую деятельность, а новых рыночных ниш за это время Украина не заняла. Поэтому экономическое охлаждение, по мнению А. Молдована, было прогнозируемым.

Напомним, по данным Госкомстата, в июне 2012 г. в большинстве отраслей зафиксирован спад производства по сравнению с июнем прошлого года. Наибольшее снижение объемов промпроизводства зафиксировано в производстве кокса, продуктов нефтепереработки – на 33,8 %, а также в легкой промышленности – на 10,9 %. При этом обозреватели подчеркивают, что, начиная с 2011 г., темпы роста промышленности в Украине постоянно снижались. Так, в 2010 г. в этот период они составляли 11,2 %, в 2011 г. – 7,3 %. В январе 2012 г. до января 2011 г. промпроизводство возросло на 2 %, в феврале – 1,6 %, в марте 2012 г. до марта 2011 г. оно упало на 1,1 %, а в апреле 2012 г. осталось на уровне апреля 2011 г., а в мае 2012 г. – возросло на 1 %.

Некоторые эксперты считают эти данные свидетельством того, что в украинской экономике все сильнее разгорается рецессия. На это, в частности, указывает экс-министр экономики Украины Б. Данилишин. «Итоги работы промышленности за последние три месяца свидетельствуют об усилении явно рецессионных признаков. Если анализировать даже официальные показатели нашей службы статистики, к которой и так очень мало доверия, то за июнь 2012 г. индекс промышленной продукции по основным видам деятельности по сравнению с маем текущего года уменьшился на 2,5 %», – считает он. «Кроме того, сумма невыплаченной зарплаты по состоянию на 1 июня 2012 г. составила почти 1 млрд грн, в том числе половину на экономически активных предприятиях. Отрицательное сальдо внешней торговли составляет 5,7 млрд долл. Уже третий квартал подряд растет уровень безработицы населения (по методологии МОТ). Если в III квартале 2011 г. он составлял 7,5 %; в IV – 8,9 %, то в I квартале 2012 г. – 9,1%», – сообщает Б. Данилишин.

Замедление темпов роста промышленности говорит о стагнации, считает бывший министр экономики Украины, а также экс-глава Госфинуслуг В. Сулов. Поэтому можно говорить, что вторая волна кризиса уже началась. По его словам, началось беспрецедентное замедление темпов роста в целом в промышленности и, соответственно, в экономике. «В отдельных отраслях началось абсолютное падение производства», – отмечает В. Сулов. По его

мнению, очень тревожным сигналом является то, что началось быстрое падение объемов перевозок транспортом, уменьшился грузооборот. «Когда начинает перевозиться меньше грузов, это означает, что экономика попадает в состояние стагнации, она реально замедляет рост... Мы имеем право сегодня говорить, что вторая волна кризиса, которую так долго ждали, началась, потому что все это подтверждается и официальными статистическими данными», – считает эксперт.

В следующем году факторами, определяющими тенденцию спада отечественной экономики, станут ожидаемое снижение спроса на основные товары украинского экспорта – металл и продукты химпрома. Так, в частности, считает аналитик Международного центра перспективных исследований А. Жолудь. По его словам, также могут возникнуть сложности с привлечением заемных средств на внешних рынках. Кроме того, специалисты прогнозируют инфляцию в размере 5–6 %.

Некоторые эксперты отмечают, что недостаток притока валюты от продажи за рубеж продукции тяжелой промышленности может быть частично перекрыт экспортом сельскохозяйственной продукции. «Европа, да и весь мир, испытывают сейчас серьезный дефицит продуктов питания. Благодаря этому есть возможность частично компенсировать потери от экспорта по нашим традиционным позициям», – говорит президент Украинского аналитического центра А. Охрименко.

Еще одна важная проблема украинской экономики, активно обсуждаемая в экспертном сообществе, касается сокращения золотовалютных резервов НБУ, что не способствует укреплению гривни. Но в Нацбанке не считают это негативным симптомом, так как сокращение резервов связано с выплатой внешних займов. «Определенное уменьшение резервов НБУ состоялось, прежде всего, из-за активного возвращения внешних долгов Украины, в частности, перед МВФ», – объясняет представитель Нацбанка А. Дубихвост, подчеркивая, что сегодня Украина более подготовлена к внешним вызовам, чем год назад, а положение на ее валютном рынке стало намного лучше.

Как отмечает представитель НБУ, отрицательное сальдо продажи наличной валюты населению за прошлый год составило 13,5 млрд долл. Эти средства пошли на погашение кредитов в эквиваленте 30 млрд грн, одновременно депозиты в валюте возросли на 36 млрд грн – в целом это 8,2 млрд долл. То есть более 5 млрд долл. осталось вне банковской системы. А. Дубихвост также отмечает, что с начала текущего года размер валютных кредитов уменьшился на 2 млрд долл., одновременно выросли на 1,2 млрд долл. депозиты в валюте. То есть банковская система получила 3,2 млрд долл. в счет погашения кредитов и на депозиты. Отрицательное сальдо продажи наличной валюты населению составило 3 млрд долл. «То есть население сколько купило, столько и принесло в банки. Ничего, как говорится, “мимо кассы” не прошло. И это характеризует ситуацию как очень хорошую», – считает эксперт.

Что касается перспектив национальной валюты, то эксперты ожидают отмены привязки гривны к доллару и перехода к гибкой курсовой политике, что, по их мнению, сделает колебания курса гривны более плавным. О необходимости таких мер заявил в своем послании к парламенту Президент В. Янукович. «Валютная стабильность требует отказа от использования искусственной привязки гривны к доллару США как антиинфляционного мероприятия и перехода к формированию гибкой динамики валютного курса в пределах валютного коридора», – отмечается в послании. В документе также отмечается важность усиления предсказуемости курсовой динамики, в частности путем сглаживания существенных курсовых скачков в рамках определенного курсового коридора после уточнения параметров «значительных изменений» валютного курса.

При этом Президент выступает за постепенное расширение коридора гибкости гривны на основе формализации правил такого расширения.

Министр экономики П. Порошенко также недавно заявил, что гривню нужно отвязать от доллара и привязать к мультивалютной корзине.

Обосновывая необходимость перехода к более гибкому валютному курсу, руководитель информационно-аналитического центра FOREX CLUB в Украине Н. Ивченко отмечает: «Если в данный момент посмотреть на условия достаточности золотовалютных резервов (ЗРВ)... есть определенные критерии. По одному из трех критериев достаточности золотовалютных резервов их уже недостаточно. Есть такой критерий: золотовалютные резервы должны покрывать краткосрочную задолженность реального и банковского секторов экономики. Сейчас эта сумма составляет 3,6 млрд долл. А наш ЗРВ – уже 29,3 млрд. По одному критерию уже получается недостаточно. По двум другим критериям, то есть обеспечение трехмесячного импорта не менее 30 % от денежной массы, удовлетворяет. Но это говорит о том, что есть определенные основания для девальвации валюты. Второй момент... Скорее всего, рост денежной массы к концу года будет ускоряться, в том числе ввиду бюджетного вливания денег. Это еще одна причина для девальвации». Кроме того, по его словам, стимулирующим фактором для девальвации гривны может стать ситуация в зоне евро. «Мы ожидаем, что ситуация в еврозоне продолжит ухудшаться. Об этом говорят многие центробанки. Базовый прогноз – кризис в еврозоне оказался более глубоким, длительным и существенным по последствиям, нежели ожидали ранее. Его недооценили... Долговой кризис, как правило, длится около семи лет. То есть кризис в еврозоне еще продлится в течении нескольких лет. Это будет давить на гривню», – прогнозирует эксперт.

По его мнению, рынок и экономика в целом будет требовать перехода к более гибкому валютному курсу.

В том, что Украина нуждается в переходе к плавающему курсу гривны, уверен и президент Украинского аналитического центра А. Охрименко. «Нам это очень сильно нужно. Россия девальвировала свой рубль, Беларусь очень

существенно девальвировала свой рубль, Европа девальвировала евро. Поэтому нам, например, выгоднее завозить молоко из Европы. Можно сколько угодно говорить, что импортеры – не патриоты, но они получают прибыль», – заявляет эксперт, подчеркивая, что удержание стабильного курса гривни приводит к увеличению дефицита внешнеторгового баланса. «Фактически, мы больше отдаем денег, чем получаем. Теоретически, чтобы нивелировать это, нам нужно девальвировать гривню так, как Россия сделала с рублем. А для этого нужен плавающий курс. Не девальвируем – потеряем золотовалютные резервы. Они не большие и не бесконечны», – говорит А. Охрименко.

Тем временем, как заявляет эксперт по финансовым вопросам В. Суслов, постепенная девальвация гривни уже началась. «НБУ держит неизменным официальный курс гривни к доллару. Но на межбанковском рынке доллар уже продавался и по 8,1–8,15 грн. Это значит только то, что мягкая девальвация уже началась», – считает он. Заявление В. Януковича о необходимости отказа от жесткой привязки курса гривни к доллару эксперт называет выполнением рекомендации Международного валютного фонда. «Не так давно МВФ очень настойчиво советовал Украине перейти к новой системе курсообразования. Это и будет означать отказ от жесткой привязки с возможной девальвацией», – сказал В. Суслов.

Некоторые эксперты считают, что к концу 2012 г. гривня по отношению к доллару США опустится до 8,4.

По словам собственника инвестиционной компании И. Мазепы, аналитики ожидают девальвацию гривни на уровне 5–7 %. «Были сильные, хорошие, позитивные знаки в июне и июле. Даже некоторая ревальвация была, и продукты не дорожали, но к концу года мы прогнозируем падение гривни на 5–7 %», – отмечает он.

При этом И. Мазепа считает, что потенциала Нацбанка хватит для того, чтобы поддержать существующий курс иностранных валют. «По оценкам наших коллег-аналитиков, Нацбанк может безболезненно держать курс при имеющихся у него резервах в 24,5 млрд долл. Это трехмесячный уровень нашего импорта и это считается более-менее безопасной границей. Даже за счет этого запаса можно удерживать существующий курс до конца года» – заявляет эксперт.

В то же время специалисты отмечают, что до парламентских выборов девальвация гривни невыгодна власти, хотя сохранить ее курс в условиях дефицита ресурсов Нацбанку будет непросто. «Нацбанк способен нейтрализовать скачки доллара. Платежный баланс пока в норме, до августа ухудшений быть не должно. Но в августе – сентябре могут появиться более фундаментальные причины для роста доллара», – считает начальник отдела анализа финансовых рынков ИНГ Банка Украина А. Печерицын.

Начальник отдела экономических исследований Эрсте Банка М. Заблоцкий тоже считает, что угроза стабильности гривни появится осенью, когда сезонно

снизится цена на сталь, а Украине предстоят значительные объемы внешних выплат.

В ближайшем будущем, по мнению экспертов, судьба гривни будет зависеть от способности Нацбанка удерживать курс ручными методами. При этом эксперты сомневаются в наличии достаточных ресурсов для этого. «У регулятора мало ресурсов для удержания курса. Есть 30 млрд долл. международных резервов, но, если они опустятся ниже 22 млрд, это будет критической точкой и риском для экономики, – заявляет А. Охрименко. – Потратить можно 8 млрд, но их нужно учесть при расчетах за газ».

На необходимость внедрения гибкого обменного курса при ослаблении экономической конъюнктуры указывает и группа немецких советников при правительстве Украины.

Чтобы улучшить экономическую динамику, по мнению немецких советников, нужно увеличить объемы частных инвестиций. Чтобы этого достичь, нужно, «во-первых, смягчение денежной политики, для чего необходима гибкость обменного курса. Во-вторых, нужно ускорить консолидацию бюджета, чтобы сократить нынешнее вытеснение частных инвестиций за счет внутренних государственных займов. В-третьих, надо ускорить санацию финансового сектора, чтобы банки снова кредитовали реальную экономику», – считают немецкие специалисты.

Смягчение денежной политики позитивно повлияет на обеспечение предприятий кредитами. Ведь именно жесткая денежная политика является главной причиной дороговизны кредитов, реальная стоимость которых для предприятий достигает 16 % годовых, отмечают эксперты.

Большинство обозревателей сходятся во мнении, что правительство прислушается к этим соображениям, однако в преддверии очередных выборов будет действовать в этом направлении очень осторожно.

С. Кулицький, старш. наук. співроб.

Експорт продукції українського гірничо-металургійного комплексу: сучасний стан і перспективи розвитку

1. Сучасний стан експорту продукції українського гірничо-металургійного комплексу

Останнім часом у ЗМІ з'явилися тривожні оцінки перспектив експорту продукції вітчизняної чорної металургії та гірничо-металургійного комплексу (ГМК) в цілому. Поява зазначених оцінок пов'язана зі зниженням рейтингу України у світовій таблиці рангів виробників сталі та негативними прогнозами

кон'юнктури світового ринку сталі.

Чорна металургія та ГМК у цілому відіграють виключну роль в українській економіці, особливо у вітчизняній зовнішній торгівлі. Зокрема, у 2010–2011 рр. на продукцію гірничо-металургійного комплексу припадало 37 % від сукупного обсягу експорту українських товарів. Напередодні ж кризи цей показник узагалі перебував на рівні 42 %.

Попри більше ніж двократне скорочення обсягів експорту українського ГМК під впливом світової фінансово-економічної кризи, ці обсяги значною мірою, хоча й не повністю, відновилися. Так, у 2011 р. обсяги експорту продукції вітчизняного ГМК у цілому та чорної металургії зокрема становили 88,1 % і 80,5 % відповідно від обсягів 2008 р. Звичайно, значною мірою це пов'язано зі змінами цінової ситуації на світовому ринку сталі. Адже у 2011 р. світові ціни на цю продукцію були нижчі, ніж у першій половині 2008 р., коли на їх формування особливо сильно впливав спекулятивний чинник. Але, навіть за таких обставин, ГМК у цілому та чорна металургія зокрема продовжують й надалі відігравати виключну роль у функціонуванні вітчизняної економіки. Це, у свою чергу, привертає прискіпливу увагу доволі широкої експортної спільноти й ділових ЗМІ до всіх тенденцій розвитку зазначеного сегмента господарського комплексу України.

Водночас дані української державної статистики наочно відображають розвиток експорту продукції вітчизняного гірничо-металургійного комплексу під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх факторів. У перші роки ХХІ ст. експорт продукції українського ГМК ще перебував у стані стагнації під згубним впливом світової фінансової кризи кінця 90-х років. Так, у 2001 р. український експорт чорних металів (насамперед сталі) та виробів з них у вартісному обчисленні становив 99 % від рівня 2000 р., а залізорудної сировини (ЗРС) – 92 %. Однак у подальшому, під впливом поліпшення кон'юнктури світового ринку і внаслідок позитивного впливу пільгового режиму роботи, створеного в Україні для підприємств ГМК, експорт продукції вітчизняного ГМК почав швидко зростати.

У 2005 р. вартість українського експорту продукції ГМК, включаючи чорні метали та вироби з них, зросла у 2,4 раза порівняно з 2001 р. Збільшилася відповідно й частка продукції ГМК у загальній вартості вітчизняного експорту товарів з 37 % до 42 %. Причому, як зазначалося, така висока питома вага продукції ГМК в українському експорті товарів зберігалась аж до світової фінансово-економічної кризи, згубний вплив якої українська економіка відчула у другій половині 2008 р. Стрімкий спад експорту продукції українського ГМК надалі змінився його доволі швидким зростанням.

Таким чином, динаміка експорту продукції вітчизняного ГМК, як і аналогічна динаміка її виробництва в цілому, доволі чітко повторює циклічну динаміку кон'юнктури світового ринку сталі. І це цілком природно. Адже традиційно 75–80 % виробленої в Україні сталі йде на експорт.

Поряд з цим протягом 2000-х років певні зрушення відбувались у товарній структурі експорту продукції українського гірничо-металургійного комплексу. У цей період більш високими темпами зростав експорт української залізорудної сировини. І хоча в хронологічному плані динаміка експорту ЗРС повністю відповідала характеру динаміки експорту продукції вітчизняного ГМК в цілому (з такими ж одночасними спадами та підйомами обсягів експорту), утім мала місце доволі усталена тенденція до випереджаючих темпів зростання експорту української ЗРС порівняно з експортом українського металу. У результаті протягом 2007–2011 рр. питома вага руди в загальній вартості експорту українських товарів зросла з 2,2 % до 5,7 %, тоді як питома вага чорних металів та виробів з них зменшилась з 39,9 % до 31,2 %.

Причому у кризовому 2009 р. питома вага чорних металів у сукупній вартості експорту українських товарів порівняно з передкризовим 2007 р. скорочувалася відносно сильніше, ніж питома вага експорту виробів з чорних металів: з 34,0 до 25,8 % проти, відповідно, 5,9 % і 4,9 %.

Що ж стосується експорту вітчизняних виробів з чорних металів (в Україні – це, насамперед, труби), то його коливання хоча й були меншими від коливань експорту власне чорних металів, але не мали такої усталеної тенденції до зростання, як експорт вітчизняної ЗРС. Це пов'язано з переважною орієнтацією експорту означених сегментів українського ГМК на географічно різні ринки збуту: експорту ЗРС – переважно на ринки Європи та Китаю, а експорту виробів з чорних металів – насамперед на ринки країн СНД, особливо Росії.

Зазначені вище структурні зміни в експорті продукції українського ГМК – наслідок зрушень, що відбувалися протягом 2000-х років на світовому ринку продукції гірничо-металургійного комплексу. Ці зрушення, найімовірніше, ще не завершилися і їх продовження може мати вельми негативні наслідки для експорту товарів українського ГМК і вітчизняної економіки в цілому.

Найпомітнішою подією на світовому ринку продукції ГМК протягом 2000-х років стало подолання залежності саме китайської економіки від імпорту сталі. Так, за перші чотири місяці поточного року на чорну металургію Китаю припадало 46 % від сукупного світового виробництва сталі. У результаті ця країна стала найпотужнішим у світі імпортером ЗРС. Нині доволі чітко проглядається залежність між динамікою китайської економіки та динамікою світових ринків залізорудної сировини та сталі. І такий стан справ, вочевидь, збережеться протягом принаймні наступного десятиріччя. Саме тому, за оцінками деяких експертів, у разі скорочення темпів зростання валового внутрішнього продукту (ВВП) Китаю найближчим часом до 6,5 % цілком імовірно зниження світових цін на метал приблизно на 20 %.

Ще одним важливим зрушенням у розвитку чорної металургії у світі протягом 2000-х років стало нарощування потужностей з виробництва сталі в доволі багатьох країнах. Так, за даними World Steel Assotiation (Світової асоціації сталі), виробництво товарної сталі має місце в 62 країнах. У результаті

на світовому ринку металопродукції останнім часом помітно загострилася конкуренція. Загальним наслідком нарощування потужностей з виплавки сталі у світі стало відповідне загострення конкуренції на ринках покупців ЗРС та металобрухту. Тим більше, на сьогодні рівень концентрації виробництва залізорудної сировини у світі в цілому вищий від рівня концентрації виробництва сталі. Водночас означене загострення конкуренції виробництва на світових ринках ЗРС і сталі відбувається на тлі загрози рецесії, що може охопити економіку розвинутих країн, насамперед європейських, а також уповільнення темпів економічного зростання азійських держав, зокрема Китаю та Індії.

При цьому в I кварталі 2012 р. спостерігалось скорочення вартості українського експорту ЗРС і чорних металів відповідно на 2,1 % і 12,4 % порівняно з I кварталом 2011 р. Зазначений спад експорту залізної руди й сталі не зміг компенсувати навіть приросту вартості експорту виробів з чорних металів на рівні 17,8 %. Більше того, у I кварталі 2012 р. питома вага продукції ГМК у загальному обсязі українського експорту скоротилася до мінімального рівня за весь період 2000-х років і становила 33,9 %. Навіть у кризовому 2009 р. цей показник становив 34,1 %.

Труби, як наголошують оглядачі ділових ЗМІ, виявилися єдиним видом українського металопрокату, що продемонстрував зростання обсягів виробництва за підсумками січня – березня 2012 р., і саме за рахунок експорту. Лідером зростання став Харцизький трубний завод (ХТЗ) групи «Метінвест», що налагодив стабільні поставки своєї продукції до Середньої Азії. За три місяці випуск труб на ХТЗ зріс на 29,8% – до 202,4 тис. т. Його контракт на поставку 150 тис. т труб для державного концерну «Туркменгаз» закінчився у травні 2012 р. Однак під час візиту президента Туркменістану Г. Бердимухамедова до Києва в середині березня обговорювалося питання про поставки 300 тис. т труб для газопроводу «Схід – Захід». Зацікавленість туркменської сторони дає змогу ХТЗ бути впевненим у перспективах 2012 р.

Набагато скромнішими були досягнення Нижньодніпровського трубопрокатного заводу, що входить у корпорацію «Інтерпайп». На цьому підприємстві приріст обсягів виробництва становив усього 5,8 %. Нікопольський завод «Інтерпайп Ніко Тьюб» збільшив виробництво на 25,5 % – до 109,1 тис. т. І, нарешті, Новомосковський трубний завод «Інтерпайпа» також наростив випуск на 21,1 % – до 57,3 тис. т. Таким чином, проблеми з імпортом українських сталевих труб до країн Митного союзу, пов'язані із затягуванням заміни загороджувального мита на квоти по конкретних країнах, поки не позначилися на виробничих показниках підприємств «Інтерпайпа», для якого російський ринок має першочергове значення.

Усі перелічені вище підприємства спеціалізуються на випуску труб нафтогазового сортаменту та труб великого діаметру (ТВД). Тому успішність їхньої роботи залежить від контрактів на експорт продукції і, багато в чому,

визначається високими світовими цінами на вуглеводні, що стимулюють розробку нових і розвиток існуючих родовищ.

Тим часом у виробників труб загального призначення, що не мають таких експортних контрактів, як представники зазначеного вище сегмента металургії, перспективи не настільки райдужні. Так, випуск продукції на Дніпропетровському трубному заводі скоротився на 24%, а на Луганському трубному заводі – на 34,3 %. Майже вдалося зберегти свої минулорічні позиції Дніпропетровському металургійному заводу ім. Комінтерну, де зниження становило лише 2,7 %. Не змінилася порівняно з минулим роком ситуація для більшості інших виробників труб, які нинішньої зими працювали переважно на склад.

Вельми гостро стоїть питання щодо квот на імпорт українських труб до конкретних держав Митного союзу. Адже хоча пошуки нових ринків збуту вітчизняними металургами й ведуться, але їх результати поки не можна вважати задовільними. Наприклад, у січні 2012 р. було відвантажено 4 тис. т безшовних труб до Сирії, куди раніше ця продукція не поставлялася (пілотне відвантаження було у грудні 2011р. в обсязі 400 т). Це – у десятки разів менше від поставок труб до країн Митного союзу, що нині вживають заходів з обмеження імпорту українських труб на свою територію.

Як наголошують експерти, видобуток і збагачення залізної руди в Україні в останні роки є вельми прибутковим бізнесом. Однак, щоб не відставати від світових трендів, формованих лідерами галузі в Австралії й Бразилії, українським гірничозбагачувальним комбінатом необхідно підвищувати якість своєї продукції (збільшувати вміст заліза у товарному концентраті та окатишах) та розширювати ринки збуту. Торік на гірничодобувних підприємствах України виробництво збагаченої залізної руди збільшилося на 3 % – до 79,6 млн т, виробництво залізородного концентрату – на 3 %, до 65,9 млн т, агломерату – на 6 %, до 42 млн т, окатишів зросло на 1 %, до 22,4 млн т. Майже половину виробленої ЗРС було відправлено на зовнішні ринки. Водночас імпорт ЗРС скоротився більше ніж на 30 %, що було пов'язано з поглинанням групою «Метінвест» ММК ім. Ілліча.

Українські гірничозбагачувальні компанії ведуть активний пошук нових ринків збуту, експериментуючи з логістикою й товарними групами. Останніми роками одним з основних експортних напрямів для вітчизняної ЗРС став Китай. За даними Митного бюро КНР, у 2011 р. з України було завезено 12,5 млн т залізородної сировини. Роль азіатських споживачів української ЗРС зростає, хоча деякі гірничодобувні підприємства проектували й будувалися з метою здійснення відповідних поставок саме до країн Європи. Так, Полтавський ГЗК (ПГЗК, контролюється компанією Ferrexpo) уже кілька десятків років співробітничав з металургами Центральної й Східної Європи. Їх частка у структурі збуту ПГЗК у 2010 р. становила 66 %. Але вже у 2011р. цей показник знизився до 53 %. Стратегія збуту Ferrexpo полягає в тому, щоб розширити

зв'язки з клієнтами преміум-класу з Азії, у тому числі в Японії, Кореї та Китаї. Це, за словами директора групи Ferrexpo з маркетингу Дж. Кіза, дає змогу досягти вищих і більш диверсифікованих показників реалізації продукції. У результаті у 2011 р. експорт прдукції ПГЗК до країн Азії збільшився на 13 % з одночасним відповідним скороченням експорту компанії в Європу.

В офіційній інформації «Метінвесту» зазначається, що в першому півріччі 2011 р. у структурі експортних поставок холдингу провідні позиції займали споживачі з Південно-Східної Азії (26,5 %) та Європи (18 %). Істотну частину продукції експортує й Південний ГЗК, однак на підприємстві не розкривають структуру її збуту за 2011 р. При цьому в офіційній звітності Південний ГЗК за 2010 р. вказувалося, що його клієнтами були металурги Чехії, Словаччини, Сербії, Польщі й Китаю. Навіть «Arcelormittal Кривий Ріг» наприкінці 2010 р. здійснював пробні поставки ЗРС власного виробництва на адресу китайських споживачів. Проте, як зазначають оглядачі ділових ЗМІ, на сьогодні відсутня публічна інформація щодо країн, у які країни нині здійснюється експорт сировини зазначеною компанією.

2. Кон'юнктура світового ринку продукції гірничо-металургійної продукції

У цьому контексті цілком природно постає питання, які тенденції світового ринку відображають проаналізовані вище дані української державної статистики: випадкове, можливо сезонне, скорочення попиту на продукцію ГМК на міжнародних ринках чи початок великого спаду попиту на продукцію ГМК та загострення конкуренції в цьому сегменті світового ринку. Для відповіді на це питання проаналізуємо повідомлення ЗМІ та відповідну статистику з цієї проблематики, включаючи різноманітні експертні оцінки.

Зокрема, фахівці з питань розвитку ГМК підкреслюють, що за перші чотири місяці поточного року Україна скоротила виробництво сталі, тоді як країни-конкуренти, навпаки, наростили її виплавку порівняно з аналогічним періодом 2011р. На їхню думку, українські металургійні підприємства знижують свою конкурентоспроможність при продажах своєї продукції на закордонних ринках. Так, за січень – квітень 2012р. в Україні, за даними виробничо-господарського об'єднання «Металургпром», було вироблено 11,13 млн т сталі, що приблизно на 5 % менше, ніж за аналогічний період минулого року. Тоді як у Туреччині за цей же період, за інформацією місцевої асоціації виробників чавуну та сталі, виплавка сталі зросла до 11,9 млн т (або на 11,4 %). У Росії ж, за даними державної статистики, виробництво сталі збільшилося порівняно з чотиримісячним торішнім періодом на 4,3 %, до 23,9 млн т.

На думку фахівців, причини такого успіху країн-конкурентів України в металургійній галузі полягають у більшій ємності їх внутрішнього ринку. Так, якщо в Туреччині на внутрішній ринок надходить близько 50 % виробленої в цій країні сталі, у Росії – близько 2/3 від загального обсягу національного виробництва, то в Україні на внутрішньому ринку споживається приблизно 20–25 % продукції вітчизняних металургійних підприємств. Щоправда, згідно з експертними оцінками, у I кварталі 2012 р. порівняно з аналогічним періодом минулого року кінцеве внутрішнє споживання чорних металів в Україні зросло приблизно на 20 %, наблизившись до рівня 2,5 млн т. Однак цього все одно недостатньо для того, щоб внутрішній український ринок чорних металів та виробів з них надійно забезпечував умови безкризового функціонування вітчизняного ГМК, у разі значного погіршення умов експорту металургійної продукції за кордон.

Найімовірніше, попри будь-які, навіть найефективніші, заходи і вітчизняних металургів, і української держави, експорт металургійної продукції визначатиме «стан здоров'я» вітчизняного ГМК. Цим й обумовлюється увага експертної спільноти до ситуації на міжнародних ринках. Утім, у червні поточного року електронні ЗМІ рясніли повідомленнями, що відображали несприятливу кон'юнктуру світового ринку продукції ГМК. Короткий огляд частини цих повідомлень надає наочне уявлення й про економічні процеси на означеному ринку, і про очікування суб'єктів ринку. Зокрема, ряд повідомлень відображає тенденцію до скорочення обсягів виробництва на підприємствах ГМК у різних країнах світу: *«На іранському ринку довгомірного прокату ситуація залишається несприятливою», «На ринку чавуну на Далекому Сході угоди не укладаються», «На турецькому ринку металобрухту підписуються лише окремі контракти», «На китайському ринку залізорудної сировини підписуються лише окремі контракти», «Попит на китайську оцинковану сталь за кордоном прагне до нуля», «Алжирські контрагенти не зацікавлені в імпорті сортового прокату», «У Туреччині лише окремі компанії імпортують брут», «В Іспанії укладаються окремі угоди на імпорتنий плоский прокат», «ММК ім. Ілліча в червні знижує випуск металопродукції» та ін.*

Для оцінки перспектив експорту продукції вітчизняного ГМК у цілому розглянемо тенденції динаміки продажу продукції в різних його сегментах і на різних географічних ринках, що сформувались останнім часом. Так, у I кварталі поточного року поставки українського металопрокату на зовнішні ринки скоротилися на 11,4 % порівняно з аналогічним періодом 2011 р. У цей період вітчизняні металургійні підприємства експортували 5,4 млн т своєї продукції. Основними географічними ринками для українських металургів у цей період були країни Близького й Середнього Сходу (їх частка в українському експорті становила майже 40 %), країни Європейського союзу (близько 20 %) і Російська Федерація (12 %).

Фахівці підкреслюють, що саме регіон Близького й Середнього Сходу останнім часом рятує експорт українського металу від ще більшого спаду. Поставки української металопродукції йдуть переважно в ті держави, які серйозно не зачепила хвиля арабських революцій. Сюди вітчизняні металургійні підприємства експортують переважно довгомірний прокат, що широко використовується в промисловому й цивільному будівництві. Тому саме експорт довгомірного прокату, на тлі інших видів металургійної продукції, нині демонструє мінімальну динаміку спаду. Зокрема, у I кварталі 2012 р. українські металурги експортували майже 2,9 млн т цього виду продукції, що на 9 % більше порівняно з аналогічним періодом минулого року. Утім, у IV кварталі 2011р. обсяги вітчизняного експорту цієї продукції були все таки на 4 % більші, ніж у I кварталі 2012 р.

Значно гірша ситуація складається з експортом вітчизняного плоского прокату, обсяги якого в I кварталі 2012 р. у натуральному обчисленні становили 2,2 млн т. Спад експорту цієї продукції української металургії в зазначений період становив 18 % порівняно з I кварталом 2011 р. і 30 % – порівняно з IV кварталом. Такий перебіг подій визначається, насамперед, географією експорту цього виду української металургійної продукції, ключовим покупцем якої виступає Європейський Союз.

Наприклад, у Європейській асоціації виробників сталі (Eurofer) прогнозують скорчення реального споживання сталі в Європі цього року на 1,5 % порівняно з показниками 2011 р. При цьому в I кварталі 2012 р. імпорт сталі до європейських країн скоротився приблизно на третину – до 3,5 млн т порівняно з аналогічним періодом минулого року. До того ж європейські металурги, користуючись нинішнім послабленням євро по відношенню до долара США, намагаються збільшити експорт своєї сталі в інші країни. Протягом зазначеного періоду експорт сталі з ЄС зріс до 6,3 млн. т, або на 5 % порівняно з аналогічним періодом 2011р. При цьому приріст експорту плоского прокату становив 5,5 %, а довгомірного прокату – 4,2 %. Такий перебіг подій лише загострив ситуацію зі збутом продукції на світовому ринку сталі, ускладнивши умови конкуренції для вітчизняних металургів.

Водночас Європейська асоціація виробників сталі звернулася до Європейської комісії з проханням розібратись у ситуації з імпортом металобрухту до ЄС та вжити відповідних заходів проти тих держав, які обмежують експорт металобрухту та іншої сировини. Про які конкретно країни йдеться у Eurofer публічно не пояснювали. Утім, в Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), що об'єднує у своєму складі розвинуті держави, зазначають, що таких країн у світі налічується близько 30 %, і серед них, наприклад, Аргентина, Венесуела, В'єтнам, Росія та Україна. Таким чином, для вітчизняних металургів вимальовується ще один напрям загострення конкуренції з їхніми європейськими колегами – тепер уже на ниві сировинного забезпечення виробництва сталі. Причому цей напрям міжнародної конкуренції

у сфері ГМК, враховуючи прагнення багатьох країн світу до розвитку національної металургійної промисловості, мабуть, буде доволі стійким, а конкуренція на світовому ринку металобрухту – доволі гострою.

Через скорочення попиту на світовому ринку сталі вітчизняні металурги нині вдаються до тактики так званого балансування ринку. Її суть полягає в скороченні завантаження виробничих потужностей з метою зменшення пропозиції сталі на ринку, що, у свою чергу, має призвести до стабілізації цін на металопродукцію. Достемно зауважимо, що подібну тактику у квітні – травні поточного року застосовували також російські й турецькі металурги. Однак фахівці наголошують, що подібна ринкова тактика може бути ефективною лише у короткостроковій перспективі, тобто протягом шести-де'яти місяців. Конкурентних переваг у більш віддаленій перспективі вона навряд чи забезпечить.

Для цього потрібно вживати заходів уже стратегічного характеру. Адже, як наголошують галузеві експерти, на світовому ринку Україна все більше відстає у сфері забезпечення належної якості й асортименту своєї металопродукції. Багато в чому це обумовлено порівняно низькими інвестиціями у металургійне виробництво, його сервіс та логістику.

Утім, поки скорочення міжнародного попиту на продукцію ГМК підштовхує товаровиробників не лише в Україні, а й в інших країнах світу до зниження цін на свою продукцію. Про це свідчить ряд таких повідомлень ЗМІ, які у червні 2012 р. надходили з різних куточків світу: *«Експортні ціни на плоский прокат Ezz Steel (Єгипет), як і раніше, знижуються»*, *«Ціни на хромові сплави в Індії знову знизилися»*, *«Baosteel Group (Китай) знизил внутрішні ціни на плоский прокат липневого виробництва»*, *«Китай: падіння внутрішніх цін на нержавіючий плоский прокат сповільнилося, експортних – триває»*, *«Icdas (Туреччина) знижує офіційні внутрішні ціни на арматуру»*, *«Український товстолистовий прокат продовжує дешевшати для закордонних покупців» тощо.*

Експерти наголошують, що на світовому ринку сталі триває спад, обумовлений перевищенням пропозиції цього товару над попитом на нього. Тому котирування на сталеву продукцію знижуються на всіх основних ринках, причому з прискоренням. Так, в Азії найбільшою мірою подешевшала товстолистова сталь. За товстолистовою сталлю настала черга гарячекатаних рулонів. Китайські компанії знизили котирування на них до 620–625 дол./т FOB. Утім, за повідомленнями трейдерів, покупці розраховують на подальше зниження цін. Справжній обвал, стверджують оглядачі ЗМІ, стався на американському ринку плоского прокату. Надвиробництво доповнилося там розширенням обсягів імпорту з Росії та країн Євросоюзу. У результаті деяким американським компаніям довелося знизити котирування на гарячекатані рулони до 700 дол./т EXW і навіть менше.

У свою чергу, українські компанії знизили експортні котирування на гарячекатані рулони до 570–585 дол./т FOB, а за деякими повідомленнями – й нижче. Зате українська продукція металургійна ціною приблизно 585–595 дол./т CFR змогла повернутися на турецький ринок і поліпшила свої позиції на Близькому Сході в цілому. Щоправда, турецькі компанії самі почали знижувати ціни на гарячий прокат, скоротивши їх до 650–670 дол./т CFR. Конкуренція з боку європейських постачальників, які також знизили ціни на свою металопродукцію, сприяла подальшому ослабленню позицій турецьких металургів, які у свою чергу зменшили ціни на арматуру. Але завдяки цьому вони змогли одержати ряд замовлень від покупців у Саудівській Аравії та Єгипті.

Те, що ситуація на світовому ринку продукції ГМК, і особливо на ринках чорних металів та виробів з них вельми складна й до того ж має тенденцію до погіршення, у цілому сумнівів у експертів не викликає. Відкритим залишається лише питання ймовірного сценарію перебігу подій у перспективі, оскільки нещодавно очікування щодо розвитку ситуації на світовому ринку продукції ГМК мали більш оптимістичний характер. Зокрема, оглядачі ділових ЗМІ наголошують, що нинішні весняні прогнози міжнародних експертів щодо обсягів споживання сталі у 2012 р. виявилися нижче від раніше озвучених показників. Найсильнішої корекції в бік зменшення зазнали прогнози споживання сталі у Китаї та Європейському Союзі через значний вплив негативних ринкових факторів.

Так, на початку травня поточного року Л. Миттал, голова найбільшого у світі виробника сталі – компанії ArcelorMittal, заявив, що приріст світового споживання сталі у 2012 р. становитиме 4–4,5 %. Причому, згідно з його очікуваннями, в Європі споживання металопрокату скоротиться на 2 %, а в Північній Америці – збільшиться на 6–7 %. В інших регіонах світу приріст споживання сталі може становити 4–5 %. Цей доволі оптимістичний прогноз світового споживання сталі з боку найбільшого гравця цього ринку галузеві експерти оцінили радше як спробу позитивного впливу на ринок з метою підтримання вигідної товаровиробникам кон'юнктури, ніж спробу об'єктивної оцінки перебігу подій у найближчій перспективі. При цьому вони нагадують, що наприкінці 2011 р. компанія ArcelorMittal зупинила кілька металургійних підприємств у Європі й поки не має наміру відновляти їх роботу. Тому більш реалістичною видається оцінка основного власника Новоліпецького металургійного комбінату (НЛМК) В. Лісіна, який вважає, що світова металургійна галузь у майбутньому зазнає серйозних змін, її очікують вельми важкі часи. Президент НЛМК О. Лапшин вже у 2012 р. очікує на уповільнення темпів зростання світового споживання сталі. Причому на деяких ринках, переважно в країнах Євросоюзу, попит на металопрокат буде особливо нестабільним.

Наприкінці квітня 2012 р. фахівці Світової асоціації виробників сталі прогнозували збільшення споживання сталевого прокату у світі в 2012р. на 3,6 % , а у 2013 р. – на 4,5 %. (Тут і надалі йтиметься про кінцеве споживання металопродукції, якщо інше не зазначене окремо). Причому нинішній квітневий прогноз виявився дещо гіршим від попереднього прогнозу, оприлюдненого в жовтні 2011 р. Тоді у Світовій асоціації виробників сталі припускали, що у 2012 р. світове споживання збільшиться на 5,4 % – до 1474 млн т. Таким чином, за період з жовтня по квітень цей показник скоротився більше ніж на 55 млн т – до 1422 млн т. Найбільше скорочення прогнозних показників мало місце для КНР (майже на 33 млн т) та країн Євросоюзу (на 8 млн т).

Що стосується ЄС, то, згідно з прогнозами галузевих експертів, унаслідок рецесії, що спостерігається в країнах Єврозони, він буде єдиним регіоном світу, де у 2012 р. порівняно з 2011 р. споживання сталі скоротиться. Так, фахівці Світової асоціації виробників сталі очікують, що видиме споживання сталі в країнах ЄС у 2012 р. порівняно з 2011 р. знизиться на 1,2 % – до 150,9 млн т, а у 2013 р. ймовірно незначне зростання (на 3,3 %) – до 155,8 млн т. Однак при цьому рівень споживання сталі в ЄС у 2013 р. становитиме лише 79 % від рівня 2007 р.

Утім, очікування фахівців Європейської асоціації виробників сталі в цьому плані дещо скромніші. Згідно з даним цієї організації, оприлюдненими наприкінці квітня, споживання сталі в 2012 р. знизиться на 2,7 % – до 153 млн т, а от у 2013 р. воно зросте на 2,5 % – до 157 млн т. Тобто, по суті, повернеться на рівень 2011 р. У Eurofer оголошують, що споживання сталі в ЄС у I кварталі 2012 р. знизилося майже на 1 % порівняно з аналогічним періодом 2011 р. Очікується, що подібний розвиток подій буде спостерігатися й у II кварталі, а поживлення економіки можливо не раніше другого півріччя 2012 р. Адже поки скорочення закупівель металопродукату в Євросоюзі спостерігається у всіх його найбільших галузях-споживачах (виробництві металоконструкцій, будівництві, трубній промисловості тощо).

Цілком природно, що зниження попиту на металопродукат у країнах ЄС позначиться й на обсягах його імпорту в цей макрорегіон. У Eurofer зазначають, що близько 60 % усього імпорту металопрокату до ЄС надходить із України, Росії та Китаю. Причому українські компанії переважно завозять до країн Євросоюзу напівфабрикати, з яких у подальшому виробляється екологічно відносно чистіша продукція з вищою часткою доданої вартості. По деяких товарних позиціях експорту українського металопрокату до ЄС частка напівфабрикатів перевищує 40 %. Водночас європейські експерти очікують, що у 2012 р. імпорт металопрокату до ЄС може скоротитися на 18,5 %, що пов'язано зі скороченням реального попиту на цю продукцію в зазначеному регіоні світу та зниженням курсу євро до долара США.

Особливу увагу експерти приділяють перспективам китайської економіки, динаміка якої справляє потужний вплив на міжнародні економічні

процеси і може за несприятливих обставин потягнути за собою всю світову економіку. Перегляд споживання металопрокату в КНР у бік скорочення насамперед пов'язаний із зусиллями китайського уряду щодо реформування економіки, послаблення її експортної орієнтації та посилення ролі внутрішнього китайського ринку. Тому, згідно з розрахунками експертів World Steel Association, у 2013 р., порівняно з 2012 р., приріст споживання сталі в Китаї дещо поменшає (з 6,2 % до 4 %) і становитиме 674,8 млн т.

При цьому уповільнення розвитку Китаю й пов'язане з цим скорочення темпів споживання металопродукції у світі та відповідні зміни в обсягах й напрямках міжнародних товарних потоків металопродукції, на думку експертів, частково компенсується прискореним зростанням економіки США та деяких інших ринків, особливо у країнах, що розвиваються. Так, за даними Світової асоціації виробників сталі, споживання металопрокату в США у 2012 р. збільшиться на 5,7 % порівняно з попереднім роком, а в 2013 р. – ще на 5,6 %, до 99,5 млн т. Утім, навіть у цьому випадку воно становитиме лише 92 % від рівня споживання у 2007 р.

У країнах Північної Африки, Близького та Середнього Сходу, згідно з прогнозом фахівців цієї організації, поточного року очікується приріст попиту на металопродукцію на 5,7 %, після того як у 2011 р. було зафіксовано його падіння на 2 % через події так званої «Арабської весни». У 2013 р. попит на сталеву продукцію тут зросте ще більше – на 8,4 % й сягне 68,5 млн т. Такий показник стане рекордним для цього регіону. Він, як підкреслюють експерти, на 26 % перевищить рівень докризового 2007 р.

Попри те, наголошують фахівці, що сталеливарна промисловість в усьому світі працює доволі ритмічно, ринкова ситуація нині кардинально інша, ніж була рік тому, коли споживання сталі у світі, за даними World Steel Association, збільшилося на 5,6 % і досягло 1373 млн т. Криза в Євросоюзі призвела до скорочення споживання сталевих продукцій в цьому макрорегіоні й негативно позначилася на експортно орієнтованих економіках азіатських країн. Проблем не уникли навіть США, де економічна ситуація виглядає значно краще, ніж в ЄС та Японії. Однак хоча американські металурги за перші чотири місяці поточного року виплавили на 9,1 % більше сталі, ніж за аналогічний період 2011 р., але імпорт прокату й напівфабрикатів у цю країну зріс майже на 30 % порівняно з торішніми показниками. Експерти підкреслюють, що нині на світовому ринку сформувався надлишок пропозиції сталі. Це, як зазначалося, призвело до відповідного зниження цін на зазначену продукцію на ринку.

Помітний вплив на стан українського ГМК справляє ситуація на світовому ринку залізорудної сировини (ЗРС). Адже українські підприємства експортують і цей вид товарів. Тим часом, як наголошують оглядачі ділових ЗМІ, на світовому спотовому ринку залізної руди у квітні 2012 р. почався спад. У результаті за шість тижнів з його початку ціни на ЗРС впали приблизно на 10 %, сягнувши піврічного мінімуму.

Більшість учасників ринку вважають, що зниження спотових цін на ЗРС триватиме й на далі. Основне питання полягає в тому, коли буде досягнуто «дно», від якого ринок зможе відштовхнутися. Оптимісти вважають, що за умови збереження високих обсягів виробництва сталі у Китаї металургійним компаніям незабаром доведеться поповнювати свої запаси. Інші аналітики виходять із того, що китайським металургам унаслідок падіння цін на метал доведеться зменшити його випуск, так що попит на руду в цій країні скоротиться, а зниження котирувань на неї триватиме. Тому ЗРС може подешевшати не до 135 дол./т CFR, як вважають оптимісти, а до 120 дол./т CFR, як думають більш песимістично налаштовані експерти. Утім, більш глибокого спаду цін на ЗРС на світовому ринку фахівці не очікують.

Аналітики наголошують, що цінову динаміку на світовому ринку ЗРС як і раніше задаватиме Китай. Якщо в економіці КНР протягом року не буде істотних змін, то, за їхніми прогнозами, середньорічні спотові ціни можуть залишитися на поточному рівні, хоча це нижче на 16 % від минулорічного рівня. Однак навіть у цьому випадку українські ГЗК отримають гарний прибуток, наголошують експерти. Згідно із прогнозами галузевих експертів, сприятлива ситуація на сировинних ринках збережеться ще кілька років. Утім, з часом, як вважають деякі з них, у світі прибутковість металургійного сектору почне зростати швидше, ніж гірничовидобувного.

3. Перспективи експорту продукції українського гірничо-металургійного комплексу

Різноманітні сталеві вироби широко використовуються в різних галузях машинобудування, включаючи військово-промисловий комплекс, у промисловому та цивільному будівництві тощо. Тому цілком закономірно, що наявність у певній країні підприємств чорної металургії доволі часто розглядається її керівництвом як важлива економічна складова державного суверенітету. Особливо яскраво такий економіко-психологічний феномен проявляється в країнах, що розвиваються. Нині, за інформацією Світової асоціації виробників сталі, виробництво сталі здійснюється у більше ніж 60 країнах світу. Тому нарощування потужностей сталеливарних підприємств підвищує попит на ЗРС і металобрухт на світовому ринку.

Це позначається на структурі та обсягах міжнародної торгівлі продукцією гірничо-металургійного комплексу. Не виключено, що нинішні зміни у структурі та обсягах міжнародної торгівлі продукцією ГМК пов'язані з саме такою ситуацією. Це, певною мірою, підтверджується повідомленнями ділових ЗМІ: FMG (Австралія) і Baosteel (Китай) створили спільне підприємство для розробки двох залізородних ділянок, Emirates Steel Industries (ОАЕ) нарощує виробничі потужності, Steel Asia Manufacturing (Філіппіни) працює над новими інвестпроектами, Al-Tuwairqi Group (Саудівська Аравія) придбала

Thamesteel (Великобританія), Prosperity Minerals (Китай) інвестує 15 млн дол. у залізорудну компанію United Goalink (Бразилія), Cleveland Mining (Австралія) викупив залізорудний проект Ferradura Iron Ore (Бразилія), Erbil Steel Cleveland введе до ладу другий стан до осені 2012 р. тощо.

До цього можна додати, що наміри радикально збільшити виробничі потужності національної сталеливарної промисловості протягом чотирьох-п'яти років задекларував Іран. Нині ця країна виробляє 14 млн т металу, а планує виробляти 48 млн т. Нині основними постачальниками сталевих продукції до цієї держави, що забезпечують близько 70 % обсягу її імпорту, поряд з Україною є Росія й Казахстан. Тому реалізація планів з нарощування виробничих потужностей власної металургійної промисловості Ірану, як й аналогічних планів ряду інших країн, особливо з регіону Близького й Середнього Сходу, може негативно позначитися на перспективах українського експорту чорних металів.

Адже зазначене нарощування виробничих потужностей чорної металургії лише загострить конкуренцію на світовому ринку сталі. Технологічна ж база чорної металургії України, за оцінками фахівців, доволі сильно застаріла. Так, якщо у 2011 р. у розрахунку на одного зайнятого у чорній металургії України було виплавлено 198 т сталі, то у країнах Західної Європи цей показник становив близько 575 т. Цілком зрозуміло, що такий низький рівень продуктивності праці у вітчизняній металургії негативно позначається на її конкурентоспроможності на світовому ринку та можливостях експорту її продукції.

Тим більше, як зазначалося, за наявності великої кількості виробників сталі у світі переважна більшість з них, включаючи Україну, не може істотно впливати на ситуацію на міжнародному ринку чорних металів. Виключенням є хіба що Китай з його величезними обсягами виробництва сталі й такими величезними обсягами споживання залізорудної сировини, металобрухту та сталі. Ситуація ж у сфері виробництва й споживання сталі у Китаї, за прогнозами експертів, уже у недалекому майбутньому може доволі помітно змінитися, що, відповідно, викличе ланцюгову реакцію світового ринку.

Зокрема, доволі багато експертів наголошує на великій імовірності обвалу сильно роздутого китайського ринку нерухомості, що, за їхніми оцінками, неодмінно потягне за собою обвал світового ринку металу. Статися таке може наприкінці 2012 – на початку 2013 р. У разі реалізації зазначеного сценарію подій український експорт не лише сталі, а й залізорудної сировини виявиться під тиском потужних негативних чинників, що діятимуть у напрямі його скорочення.

Крім того, за прогнозами китайського уряду, у 2012 р. зростання валового внутрішнього продукту (ВВП) Китаю становитиме 8 %, а у 2013–2016 рр. сповільниться до 6,6 %. Зазначене уповільнення темпів зростання другої за величиною економіки світу пов'язано з деяким послабленням її

експортної орієнтації на користь збільшення ролі внутрішнього споживання в економічному розвитку Китаю. Утім, на думку доктора економічних наук О. Кендюхові, таке зниження темпів зростання китайської економіки послужить катализатором затяжної глобальної економічної депресії з максимальним падінням на межі 2016–2017 рр. (**Дзеркало тижня. – 2012. - №9. – С.7**).

Звичайно, те, що зниження темпів зростання китайської економіки негативно позначиться на темпах зростання світової економіки, у фахівців сумнівів не викликає. Однак питання, чи буде це уповільнення росту китайської економіки настільки значним, щоб викликати глобальну депресію, залишається відкритим. У будь-якому випадку, враховуючи, поряд із імовірністю сповільнення зростання китайської економіки, і наявність економічних проблем у Євросоюзі, деяких інших регіонах світу, цілком імовірно скорочення обсягів міжнародної торгівлі чорними металами або ж принаймні їх стабілізація у 2016–2017 рр. Оскільки ж, як зазначалося, цілий ряд країн прагне підвищити рівень забезпечення своєї економіки власною сталлю, то на світовому ринку вже через три-чотири роки можуть сформуватися вельми несприятливі умови для експорту української сталі, інших чорних металів та виробів з них.

З іншого боку, через нарощування сталеплавильних потужностей у різних країнах світу міжнародний попит на залізорудну сировину й металобрухт матиме кращу динаміку, ніж попит на сталь і металопрокат. Але подібний сценарій перебігу подій може лише ускладнити життя вітчизняним металургам через зростання світового попиту на ЗРС та металобрухт і пов'язане з цим прагнення відповідних вітчизняних комерційних структур наростити експорт своєї продукції.

Тим більше що за показником вмісту заліза в концентраті й окатишах українські гірничо-збагачувальні комбінати цілком можуть конкурувати з виробниками з Австралії або Бразилії й істотно обганяють відповідні підприємства Індії, тобто основних країн-постачальниць ЗРС на світовий ринок. Однак в українській залізній руді, як наголошують експерти, високий вміст кремнезему, тобто ця руда кисла, і вищий, ніж у конкурентів, вміст шкідливих компонентів. Тому нині, щоб розширити коло своїх потенційних клієнтів, українські гірничодобувні підприємства інвестують у поліпшення якості власної продукції. Збільшення ж попиту на ЗРС на світовому ринку в перспективі слугуватиме для вітчизняних гірничодобувних підприємств потужним стимулом для нарощування обсягів експорту.

Утім, нарощування обсягів експорту ЗРС і металобрухту – дуже далекий від оптимального шлях розвитку вітчизняного ГМК. Адже в цих товарах закладена порівняно невелика частка доданої вартості. До того ж збільшення обсягів вітчизняного експорту ЗРС і металобрухту підвищить їх ціну для українських металургійних підприємств і негативно впливатиме на їхню конкурентоспроможність. Тому, з точки зору національних інтересів, доцільнішим є експорт металовиробів, що містять відносно вищу частку доданої

вартості, а їх виробництво створює більшу кількість робочих місць. Таким чином, уже в недалекому майбутньому при експорті продукції вітчизняного ГМК може значно посилитися конфлікт приватнопідприємницьких і загальнонаціональних інтересів.

Утім, треба визнати, що подальша, насамперед експортна орієнтація вітчизняного ГМК уже не може слугувати локомотивом усієї української економіки. Слід погодитися з тими експертами, які вважають, що основним напрямом розвитку вітчизняного ГМК на перспективу може бути саме поєднання великих інвестицій у корінну модернізацію основних виробничих потужностей металургійних та інших підприємств з одночасним комплексом ефективних заходів, спрямованих на стрімке зростання внутрішнього споживання металопродукції. Для цього ж треба прискореними темпами розвивати основні галузі-споживачі металу – машинобудування й будівництво. З урахуванням зазначеного вище співвідношення обсягів внутрішнього українського споживання чорних металів та обсягів їх експорту, таке радикальне збільшення ємності внутрішнього українського ринку металопродукції може бути пов'язане лише з істотними структурними змінами у вітчизняній економіці *(При підготовці цієї роботи було використано матеріали таких джерел інформації: Державна служба статистики. Офіційний веб-сайт (www.ukrstat.gov.ua); Бизнес-портал Metal.ugmk.info (<http://ugmk.info>); Дзеркало тижня (www.dt.ua); Инвестгазета (www.investgazeta.net); Минпром (<http://minprom.ua>); Коментарі (www.comments.ua); Кореспондент (www.korrespondent.net); Мета (www.news.meta.ua); МеталлИндекс (<http://www.metalindex.ru/news/2012/05/11>); Металл-Курьер (www.metalcourier-online.com); Укррудпром (<http://www.ukrrudprom>)).*

Т. Горенко, старш. наук. співроб.

Медичне страхування в Україні: актуальність питання та готовність населення

Актуальність медичного страхування в Україні як додаткового джерела фінансування медичних закладів є безсумнівною. Необхідність його впровадження активно підкреслювалася в численних нормативно-правових документах як Президента України та і уряду, зокрема, у Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (1993), Посланні Президента «Україна: поступ у XXI століття. Стратегія економічної та

соціальної політики на 2000–2004 рр.», Програмі інтеграції України до Європейського Союзу (2000), Концепції розвитку охорони здоров'я населення України (2000), Законі України «Про засади зовнішньої та внутрішньої політики» (2010), Основних напрямках бюджетної політики на 2012 р.

Однак остаточно питання впровадження медичного страхування, принаймні працюючого населення, не можна вважати вирішеним.

За словами президента Ліги страхових організацій України Н. Гудими, діюча система медичного забезпечення в Україні перебуває в складному організаційно-структурному та фінансовому стані, що характеризується низькою часткою видатків на охорону здоров'я відповідно до ВВП, нерівномірним розподілом ресурсів у системі, високою чисельністю звернень за медичними послугами, низьким рівнем розвитку надання первинної медичної допомоги, відсутністю ефективної інфраструктури та системи управління.

Вітчизняна система охорони здоров'я фінансується переважно за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, які розподіляються централізовано відповідно до наявних потужностей закладів охорони здоров'я (ЗОЗ) без об'єктивної прив'язки до обсягу та якості надаваних медичних послуг. У діючій системі охорони здоров'я пацієнт розглядається як фактор витрат та стаття видатків. Коштів, як правило, недостатньо для надання якісних медичних послуг, які б задовольняли потреби громадян. Наявні ж кошти використовуються неефективно. І навіть збільшення в 6,8 раза бюджетного фінансування медичної галузі за період 2000–2011 рр. не супроводжувалося суттєвими якісними змінами медичного забезпечення населення. У зв'язку з цим пацієнти ЗОЗ за рахунок власних коштів у не передбачений законами України спосіб вимушені брати участь у фінансуванні медичної допомоги. Обсяг такого дофінансування становить майже половину від фактичного фінансування галузі

Постає питання: наскільки ефективною є інтеграція стандартів ВООЗ в Україні?

Необхідно визнати – дотримання стандартів Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) забезпечується неповною мірою, оскільки на сьогодні більша частина медичного обслуговування здійснюється не на первинному рівні, а на рівні лікарень.

За визначенням ВООЗ, у будь-якій системі охорони здоров'я існують три проблеми:

перша – потрібне загальне охоплення населення медичними послугами;
друга – неможливо одночасно максимально забезпечити всіма необхідними медичними послугами все населення;

третя – неможливо вирівняти якісну та фінансову сторони медичної послуги для всіх верств населення.

Медико-демографічна ситуація в Україні характеризується високою

смертністю та скороченням очікуваної тривалості життя. Так, показник смертності становить 15,2 % на 1 тис. населення (у країнах ЄС – 6,7 %), а тривалість життя – 68 років (у країнах ЄС – 74).

Основними причинами смертності громадян України є хвороби, імовірність та інтенсивність яких значно залежать від медичного забезпечення населення: на першому місці – хвороби системи кровообігу (68 %); на другому – злоякісні новоутворення (11,8 %); третє місце посідають захворювання органів дихання та травлення (6,6 %).

Зменшення чисельності населення України, погіршення стану здоров'я осіб працездатного віку та питомої ваги цієї категорії громадян може призвести до значного фіскального тиску на систему охорони здоров'я в довгостроковій перспективі. До того ж останнім часом спостерігається тенденція до високого рівня захворюваності серед дорослих чоловіків (меншою мірою серед жінок). Це спричиняє занепокоєння станом здоров'я цієї групи населення в майбутньому, коли вона досягне старшого віку і потребуватиме більших витрат на медичний догляд.

Саме тому реформування системи охорони здоров'я є одним з найактуальніших завдань сьогодення. Адже здоров'я громадян є найвищою суспільною та індивідуальною цінністю.

Опитування мешканців малих міст півдня України: Білгород-Дністровська, Ізмаїла, Теплодара, Южного Одеської області та Вознесенська і Первомайська Миколаївської в рамках українсько-норвезького проекту «Місцеве самоврядування в Україні: підвищення кваліфікації та прикладні дослідження» виявило основні проблеми щодо надання медичних послуг у малих містах України. Отримані результати дають змогу зробити деякі узагальнені висновки щодо проблем галузі охорони здоров'я на рівні країни в цілому. Насамперед ідеться про значну частку витрат бюджетних коштів на заробітню платню та комунальні послуги. Так, у всіх містах, де проводилось дослідження, заробітна плата з нарахуваннями становить більше 74 % загального обсягу коштів, спрямованих на охорону здоров'я, а видатки на медикаменти – 1,4–18,2 % (рис. 1).

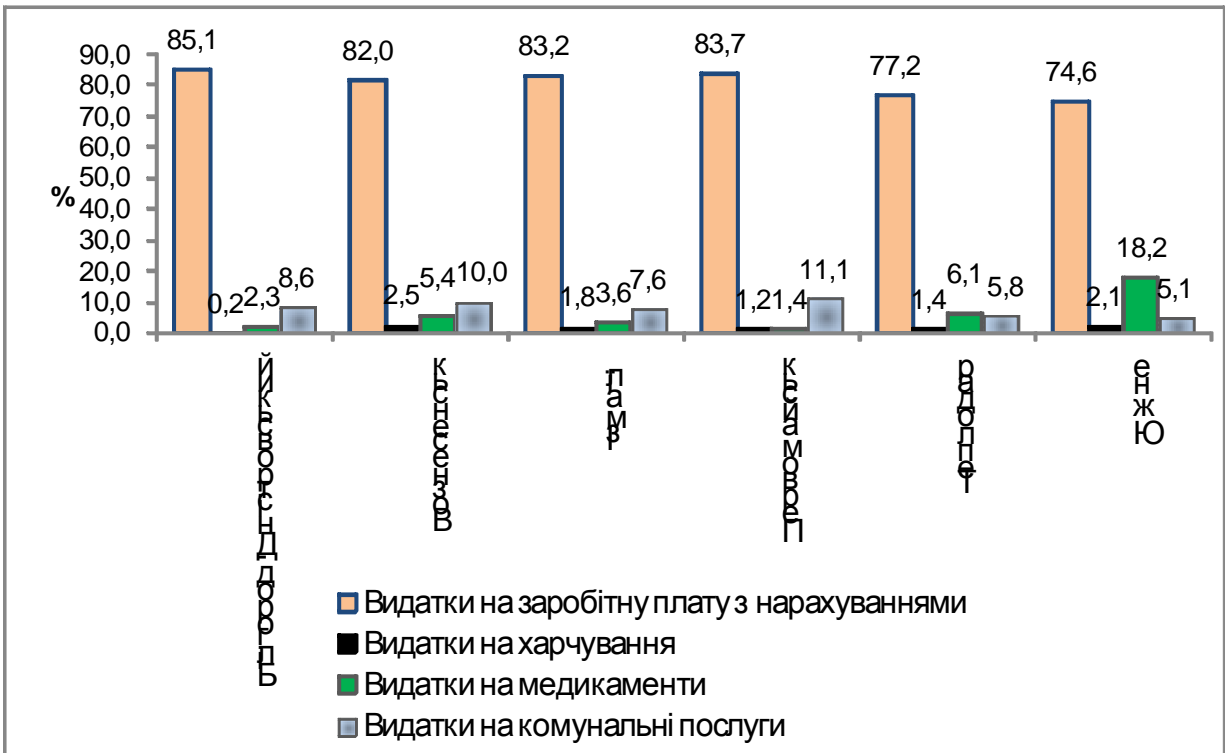

Рис. 1. Структура фінансування галузі охорони здоров'я з місцевого бюджету

Низький рівень фінансування сфери охорони здоров'я поєднується з його неефективністю, що спричинене низкою чинників, серед яких:

- недосконалість механізмів збору, розподілу ресурсів та оплати постачальників послуг;
- значна децентралізація та фрагментація фінансових потоків;
- використання ресурсних показників при розподілі фінансів, неврахування потреб населення в медичній допомозі;
- кошторисне фінансування галузі;
- обмеження гнучкості у використанні фінансових коштів;
- планування за поточними видатками, адміністративними потребами з використанням норм та нормативів;
- низький рівень оплати роботи медичних працівників;
- відсутність стимулів до підвищення якості та ефективності послуг.

Реформування системи охорони здоров'я має охопити питання надання послуг, формування ресурсів, фінансування та управління галузі охорони здоров'я.

Розвиток обов'язкового державного медичного страхування в Україні сприятиме реформуванню системи фінансування щодо накопичення доходу з метою: упровадження додаткових платежів, створення спеціальних фондів, впровадження механізмів з регулювання ризиків та компенсацій фондам. Сьогодні існує потреба формування національної системи єдиних економічно

обґрунтованих тарифів на медичні послуги, підвищення частки державного обов'язкового медичного страхування.

У сучасних умовах фінансування медичні заклади не мають достатнього бюджетного фінансування на оновлення технічного обладнання, забезпечення хворих медикаментами. Це спричиняє у відвідувачів негативне ставлення до якості медичних послуг, основними причинами (респонденти могли обирати декілька варіантів відповіді) якого є: тривалий час очікування на отримання послуг, неякісне технічне обладнання, незадовільний рівень доступності послуг (рис. 2).

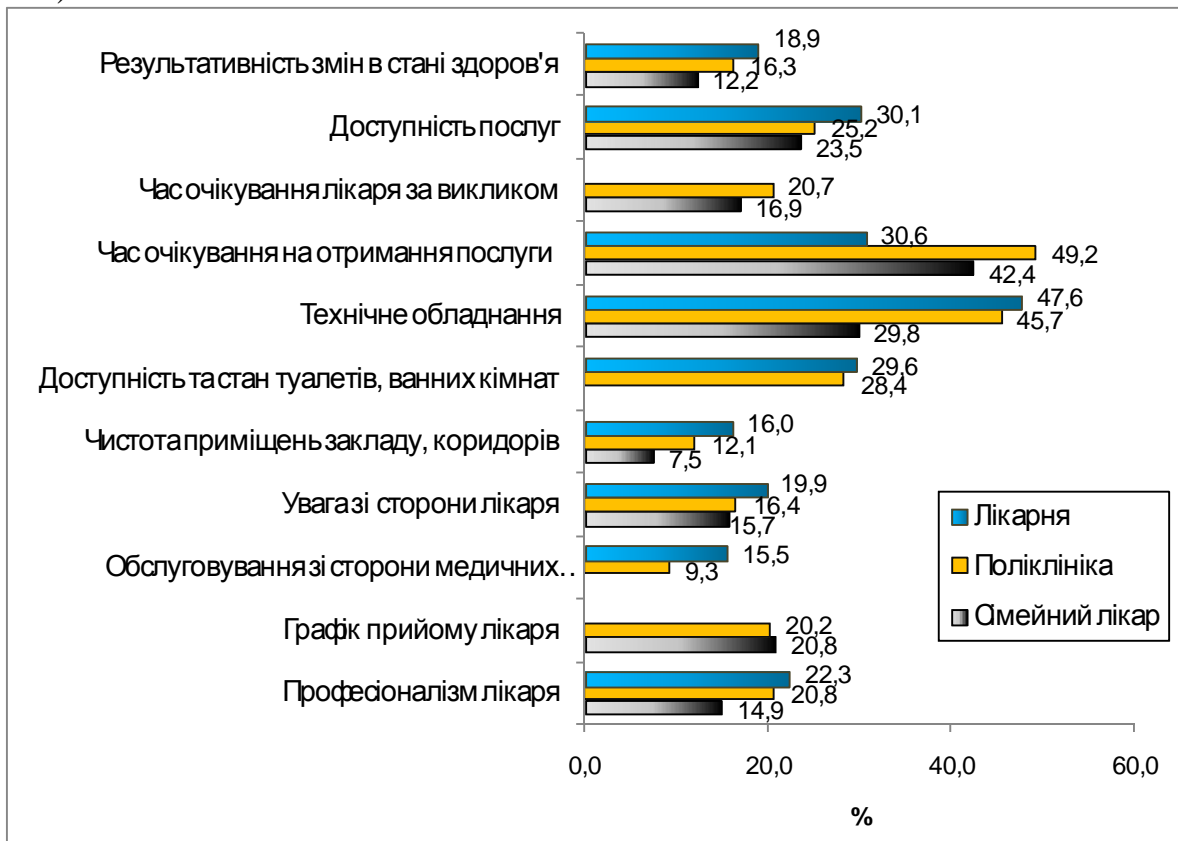

Рис.2. Основні причини незадоволення якістю послуг серед населення

У рамках Програми економічних реформ «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» Президента України передбачено перехід на страхову модель охорони здоров'я – систему соціального медичного страхування. Ліга страхових організацій України розробила Концепцію загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування, яка пройшла обговорення в широкому колі громадськості, представників міністерств та відомств, закладів охорони здоров'я, науки та освіти.

Крім того, ЛСОУ активно вивчає досвід функціонування систем охорони здоров'я європейських країн, аналізує переваги та недоліки представлених моделей, а також місце страхових компаній різних форм власності в процесі

надання медичної допомоги населенню. Ліга страхових організацій України впевнена, що сьогодні як ніколи раніше є нагальна необхідність у запровадженні багатоканального фінансування медицини та в підвищенні ефективності використання ресурсів за рахунок упровадження ринкової концепції ОМС з обов'язковим використанням досвіду й інвестиційного потенціалу вітчизняної страхової індустрії.

Перший рівень такого фінансування має становити безплатна медична допомога, гарантована Конституцією України, що фінансується за рахунок державного та місцевих бюджетів. Бюджетне фінансування охоплюватиме такі види медичної допомоги та ЗОЗ: екстерну та невідкладну медичну допомогу, медичну допомогу, яка не увійшла в програму ОМС, спеціалізовані заклади протитуберкульозного профілю, психіатричні лікарні та диспансери, центри лікування ВІЛ-СНІДу, бюро судмедекспертизи, будинки дитини, госпіталі для інвалідів ВОВ та прирівняних до них категорій населення, заклади охорони здоров'я, що на сьогодні фінансуються з державного бюджету України тощо.

Другий рівень – обов'язкове медичне страхування в рамках страхової програми ОМС, затвердженої урядом.

Третій рівень уже існує та швидко розвивається – це добровільне медичне страхування (ДМС), який передбачає надання медичних послуг підвищеної якості, наприклад: надання страхувальникові (застрахованому) права вибору лікарів-спеціалістів, а також закладів для отримання необхідної допомоги; поліпшене утримання в стаціонарі, лікувально-відновлювальному закладі; збільшений за строками післялікарняний патронаж та догляд удома тощо. Уже сьогодні ДМС напрацювало технологічні процеси, що можуть та повинні стати невід'ємною частиною ОМС. Адже страховики – члени ЛСОУ реалізують такі значущі соціальні проекти, як добровільне медичне страхування працівників та пенсіонерів транспортної галузі (понад 700 тис. застрахованих), медичне страхування працівників таких великих підприємств, як Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча тощо.

Розглядаючи дані про основні причини звернення пацієнтів до медичних закладів, дослідники українсько-норвезького проекту зазначають, що громадяни нехтують превентивними заходами та звертаються за медичною допомогою в критичних випадках – гостре захворювання та невідкладна допомога (рис. 3). Така поведінка пояснюється ставленням пацієнта до свого здоров'я. Ігнорують питання здоров'я 20 % громадян, звертають увагу на здоров'я 35 %, турбуються про здоров'я 30 %, інвестують у здоров'я – 15 %. Сьогодні існує нагальна потреба стимулювання проведення профілактичних заходів.

Отже, спостерігається замкнене коло. Незадовільний рівень обслуговування в медичних закладах призводить до того, що підставами до звернень є, як правило, випадки, коли зволікати вже неможливо. Лікування обходиться пацієнтам дуже дорого, але вони самі роблять усе для цього, невчасно звертаючись до лікаря.

Іншим, на погляд дослідників, вагомим чинником незадоволення населення рівнем медичних послуг є низька поінформованість. Відтак, недостатня поінформованість громадян щодо можливостей страхової медицини (та юридичної бази) змушує громадян України сьогодні платити кошти за медичні послуги навіть у державних та комунальних установах. Це означає, що розвиток системи медичного страхування в Україні потребує запровадження програм інформування населення щодо отримання таких послуг.

Іншим «поштовхом» до впровадження обов'язкового державного медичного страхування, за даними експертів, є фактична відсутність безкоштовного медичного обслуговування.

Попри те, що найвищий закон України – Конституція – гарантує громадянам отримання безкоштовної медичної допомоги, на практиці виявляється, що часто ця гарантія має декларативний характер. Так, загалом 73,0 % опитаних мали додаткові витрати в лікарнях, поліклініках і на прийомі в сімейного лікаря. Найвищим цей показник виявився у м. Теплодар та м. Ізмаїл – 92,2 % і 83,3 % відповідно (рис. 5). Не дивно, що саме в цих містах більшість респондентів готові самостійно й офіційно платити за більш якісні медичні послуги (у м. Теплодар – 60,0 %, у м. Ізмаїл – 59,6 %).

Рис. 3. Частка респондентів, які мали додаткові витрати в закладах охорони здоров'я, і які готові платити за більш якісні медичні послуги

Більшість особистих фінансових затрат громадян у закладах охорони здоров'я України сьогодні перебувають у площині тіньової економіки, є неофіційними, а отже, не супроводжуються гарантіями якості наданих послуг та належної відповідальності за порушення прав пацієнтів. Перевага страхової медицини полягає в її прогнозованості: кожен громадянин вкладає невеликі

суми коштів у медичну страховку для того, щоб бути впевненим, що під час хвороби всі або переважна більшість медичних витрат будуть оплачені. Медичне страхування дає можливість контролювати свій бюджет, тому що завдяки йому більше, ніж вартість страховки, на медицину за рік не витратиш.

Результати опитування жителів міст Одеської та Миколаївської областей показали, що більшість населення усвідомлює об'єктивну необхідність введення страхової медицини і підтримує цей захід реформування системи охорони здоров'я (64,1 % усіх опитаних). Простежується й певна залежність між рівнем доходів населення, а отже – його платоспроможністю та рівнем готовності до запровадження страхової медицини. Так, у Южному спостерігається найвищий рівень середньомісячного доходу респондентів (4100 грн), і частка осіб, які під час опитування дали ствердну відповідь на запитання про підтримку страхової медицини, – теж найвища (70,0 %).

Показовим є приклад м. Вознесенськ, де страхова медицина теж знайшла значну підтримку в населення (67,6 %), а середньомісячний дохід сімей респондентів не надто великий – 2300 грн. Така ситуація пояснюється тим, що у м. Вознесенськ ще в 1997 р. здійснили спробу запровадження підготовчого етапу до обов'язкового медичного страхування, а саме: організували фонд – «Лікарняну касу», в який кожен житель міста сплачує щорічний фіксований внесок. Кожен внесок є іменним, тобто може бути використаним на лікування лише конкретної людини, або ж переданим на лікування іншої людини (наприклад, члена родини) за наявності відповідної письмової заяви. Діяльність «Лікарняної каси» спрямована насамперед на залучення коштів населення для забезпечення медикаментозного, діагностичного обслуговування хворих в умовах стаціонару та на покращення надання послуг станцією «Швидкої медичної допомоги». У результаті стало можливим лікувати пацієнтів у республіканських та обласних медичних закладах, надавати консультації та проводити діагностику в амбулаторних умовах, надавати стоматологічні послуги (лікування та протезування зубів). Додаткове фінансування допомагає придбанням медикаментів та медичного обладнання. На сьогодні членами лікарняної каси є 19 206 пацієнтів, з них 12 030 – працюючі, 6454 – пенсіонери, 728 – медичні працівники, 2722 – інші категорії громадян.

Створені у містах України так звані «Лікарняні каси» частково вирішують проблему нестачі фінансування закладів охорони здоров'я, але не мають економічного підґрунтя діяльності та не захищають належним чином юридичні права як медиків так і їхніх пацієнтів. На противагу цьому, страхова медицина забезпечує громадянам (застрахованим особам) при виникненні страхового випадку оплату вартості медичної допомоги (медичних послуг) за рахунок коштів страхових резервів, а також фінансування профілактичних заходів.

Зауважимо, що в нашій державі існує нормативно-правове забезпечення впровадження обов'язкового медичного страхування як стратегічного напрямку реформування системи охорони здоров'я (табл. 1).

Можливі стратегії впровадження обов'язкового медичного страхування в Україні та законодавче підґрунття

Стратегія впровадження ОМС в Україні	Законодавче забезпечення
Стратегія державного обов'язкового медичного страхування (ДОМС)	Ст. 49 Конституції України: кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм. Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», ст. 18: держава забезпечує створення й функціонування системи медичного страхування населення. Страхування громадян здійснюється за рахунок Державного бюджету України, коштів підприємств, установ і організацій та власних внесків громадян.
Стратегія загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування (ЗОДСМС)	Закон України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», ст. 4: до видів загальнообов'язкового державного соціального страхування відноситься медичне страхування.
Стратегія комерційного обов'язкового медичного страхування (КОМС)	У ст. 7 Закону України «Про страхування» зазначено, що в Україні здійснюється такий вид обов'язкового страхування, як медичне страхування.
Змішана стратегія (ДОМС та КОМС)	

Реально оцінюючи ситуацію, зазначимо, що запровадження страхової медицини може спіткати багато перешкод, а саме:

- відсутність економічного обґрунтування наповнення пакета обов'язкових медичних послуг;
- значне фінансове навантаження на фактичних платників страхових внесків (навіть за умови, якщо частина страхувальників – державні структури);
- збільшення корупції внаслідок непрозорих схем взаємодії між суб'єктами системи;

- збільшення витрат на утримання адміністративного апарату за рахунок створення нових адміністративних структур у медичній галузі;
- відсутність інституту відповідальності учасників процесу охорони здоров'я та медичного страхування;
- фактичне створення ще одного державного цільового фонду для фінансування медицини, замість ефективного менеджменту медичної галузі з метою оптимізації витрат.

Складність процесу переходу на страхову медицину визнають і представники державної влади. Так, перший заступник глави Адміністрації Президента України І. Акімова на III Міжнародній конференції «Хто допоможе медицині одужати: пошук рецептів» 4 листопада 2011 р. наголосила: «Страхова медицина – річ абсолютно необхідна, але потрібна “домашня робота”, якою ми зараз займаємося. У діряве відро хоч би скільки грошей лий, все одно вони витікатимуть. До того моменту, доки не буде реструктуризована мережа, доки правильно не розведені первинна медицина, вторинна, третинна, вводити страхову медицину в Україні небезпечно, тому що можна дискредитувати саму цю дуже добру ідею».

Отже, ефективне функціонування страхової медицини в Україні не можливе без вирішення таких завдань:

1. Створення умов для максимально можливого саморегулювання медичної галузі шляхом застосування ринкових механізмів; забезпечення конкурентного середовища на ринку медичних послуг у разі прийняття законодавчих актів з питань обов'язкового соціального медичного страхування.

2. Чітке визначення рівнів медичної допомоги, які формуватимуть обов'язковий мінімум послуг медичного страхування; структурування населення на групи, лікування яких фінансуватиметься з різних джерел створення фондів медичного страхування.

3. Посилення зацікавленості роботодавців у турботі про збереження здоров'я своїх працівників шляхом встановлення економічних стимулів щодо коштів, які направлятимуться підприємствами на медичне страхування (наприклад, як уже існуюча практика в Україні віднесення на валові затрати коштів, які підприємство сплачує в якості добровільного страхування своїх працівників).

4. Підвищення надійності страхових організацій, що працюватимуть у системі медичного страхування, шляхом встановлення вимог до їхнього ліцензування відповідно до чітко визначених критеріїв.

5. Забезпечення державного контролю за використанням єдиних стандартів усіма медичними установами, що працюють у системі медичного страхування, незалежно від їхньої відомчої підпорядкованості та організаційно-правової форми; створення уніфікованої оптимальної системи класифікації та ціноутворення на медичні послуги.

6. Крім того, ЛСОУ вважає, що основним фактором стимулювання розвитку ринку обов'язкового медичного страхування має стати надання податкових пільг, а саме: віднесення страхових платежів з медичного страхування на валові витрати роботодавців, а також надання податкового кредиту для фізичних осіб.

Запропонована система заходів, спрямованих на запровадження і розвиток страхової медицини в Україні, дасть змогу створити умови для найбільш повного задоволення потреб населення в одержанні доступної й високоякісної медичної допомоги; суттєво зменшити навантаження на державний та місцеві бюджети; зменшити частку тіньової медицини в системі медичного забезпечення; уникнути необґрунтованих витрат, викликаних наданням зайвих медичних послуг з метою одержання додаткового прибутку; покращити матеріальну мотивацію працівників медичних установ.

Інформаційні джерела аналітичного огляду

У 2010 р. стартував пілотний проект «місцеве самоврядування в Україні: підвищення кваліфікації та прикладні дослідження» з ефективності надання медичних послуг у містах Одеської й Миколаївської областей, фінансований Міністерством закордонних справ Норвегії. Проект було скеровано на проведення досліджень муніципальної медицини, створення умов для підвищення якості надання медичних послуг населенню. У межах проекту було створено мережу, яка об'єднала спеціалістів шести міст: Білгород-Дністровського, Вознесенська, Ізмаїла, Первомайська, Теплодара та Южного.

Саме спеціалісти цих міст були готові до реформування та вдосконалення медичних послуг на місцевому рівні.

(При підготовці аналітичного огляду використано матеріали підготовлені за результатами досліджень *М. Миколайчуком, проф. кафедри економічної та фінансової політики Одеського регіонального інституту державного управління НАДУ при Президентові України, д. держ. упр., доц.; В. Засадко, старш. наук. співроб. РФ НІСД у м. Львів, канд. екон. наук та М. Тищенко, старш. викладачем кафедри політичної економії обліково-економічних факультетів ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана», канд. екон. наук.*

Крім того, використано матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Ефективність управління та ресурсне забезпечення закладів охорони здоров'я на сучасному етапі розвитку галузі»).

Партійна позиція

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб.

Партія регіонів стартувала в парламентських перегонах

30 липня, у день офіційного старту парламентської виборчої кампанії, свій XIV, передвиборний з'їзд провела Партія регіонів. Партійний форум «регіоналів» відбувся в київському Міжнародному виставковому центрі. Організатори з'їзду заявили, що на ньому присутні 6 тис. делегатів та запрошених. Головуючий на засіданні Прем'єр М. Азаров оголосив, що на з'їзді присутні представники політичних сил інших країн, від європейської Групи прогресивного альянсу соціалістів і демократів до «Єдиної Росії» та Комуністичної партії Китаю. Журналістів серед запрошених не було, їм відвели окрему кімнату, де вони спостерігали за перебігом подій на телеекрані.

Утім, з'їзд Партії регіонів не обійшовся без інцидентів. Сталася сутичка між охоронцями одного з «регіоналів» та журналістом М. Найємом, а перед входом у Міжнародний виставковий центр, де проходив з'їзд, затримали чотирьох осіб, а журналістів не пустили до зали.

Відкриваючи з'їзд, почесний голова Партії регіонів Президент України В. Янукович зосередився на економічному розвитку країни, упровадженні соціальних ініціатив і наголосив на політичній стабільності. Він зауважив, що за два роки середня зарплата по Україні зросла більше ніж на тисячу гривень, на півмільярда скоротилася заборгованість з виплати заробітної плати, удвічі збільшився розмір виплат при народженні дитини, зріс розмір пенсій та соціальної допомоги.

«Влада підвищила пенсійні виплати учасникам війни та членам сімей померлих інвалідів війни, – повідомив глава держави. – Держава планує продовжувати підвищувати ці виплати й надалі. Підвищені пенсії за вислугу років, колишнім військовослужбовцям, особам начальницького та рядового складів. У середньому це 630 грн. Таку доплату отримують 470 тис. осіб. На більш ніж 700 грн підвищуються в цьому році пенсії по інвалідності колишнім військовослужбовцям. Уже з липня їхня пенсія збільшена на 228 грн. Також підвищені пенсії в разі втрати годувальника, колишнього військовослужбовця. Тих, хто отримує такі пенсії, у нас майже 100 тис. Протягом року пенсії для них буде збільшено на 330 грн».

В. Янукович назвав головну місію Партії регіонів – «збереження політичної стабільності в державі». Президент заявив, що кандидати в депутати від цієї партії мають «утілювати тип сучасного європейського політика» та «захищати права своїх виборців».

Під час свого виступу на XIV з'їзді ПР В. Янукович наголосив на тому, що виборча кампанія партії має стати взірцевою. «Це має бути взірцева кампанія з дотриманням усіх демократичних стандартів і наших міжнародних зобов'язань. Цю роботу ми повинні почати з себе – як при складанні виборчого списку, так і при висуванні кандидатів у мажоритарних округах. Своїми моральними та професійним якостями, наші кандидати мають уособлювати тип сучасного європейського політика. Ми повинні привести в раду людей, які захищатимуть права своїх виборців, які вміють обстоювати свою думку та йти на компроміс з опонентами, але не зі своєю совістю. Від нас великою мірою залежить перетворення парламенту із закритого елітного клубу на представницький законодавчий орган, що стоїть осторонь прав людини, національного суверенітету та незалежності України. Вважаю, що Партія регіонів готова до чесних розмов з громадянами, нам є ПР що звітувати і у нас ж сильні аргументи на користь нашої стратегії – модернізації України», – сказав Президент.

На відміну від Президента Прем'єр М. Азаров більше говорив про політику і з трибуни жорстко критикував опозицію, заявивши, що її виборчий список – це список відповідальних за розруху в державі. «Союз Тимошенко і Яценюка зібрав усіх тих, хто несе відповідальність за кризу, обвал економіки, втрати накопичень та інші “художества”», – переконаний він.

При цьому М. Азаров зауважив, що лише Партія регіонів здатна завершити оновлення країни. «Тільки Партія регіонів здатна завершити модернізацію країни “під ключ”». Партія регіонів обов'язково повинна перемогти на цих виборах, і ми переможемо. Розпочаті Президентом В.Януковичем глибинні перетворення в державі повинні продовжуватися», – наголосив Прем'єр, зазначивши, що політична сила, яку він очолює, повинна на чесних, прозорих і демократичних виборах продемонструвати українцям, що іншої альтернативи для прискореного економічного розвитку не існує.

Подібними за формою та суттю були виступи й представників партії з регіонів. Деяке пожвавлення в залі викликав вихід до трибуни співачки Т. Повалій, яка з'явилася в досить стриманому образі і сказала, що обирає Партію регіонів тому, що «альтернативи просто немає». «Я хочу подякувати шановним Віктору Федоровичу і Миколі Яновичу за турботливе ставлення до проблем нашого мистецького цеху, – казала Т. Повалій у своїй промові. – Культурна галузь отримала велику підтримку від чинної влади. Стрімкий розвиток національної культури – це ще одна з наших спільних перемог. Вірю у вас, Вікторе Федоровичу, і у вашу команду».

Представник «Єдиної Росії» С. Неверов переказав вітання від російського прем'єра Д. Медведєва і побажав подальшої співпраці, а представник КПК Х. Чаньань зачитав послання від генсека КПК Ху Цзиньтао, в якому йшлося про «вічну дружбу між народами України і Китаю».

Під час XIV з'їзду Партія регіонів оприлюднила свою передвиборну програму «Від стабільності до благополуччя». У соціально-економічному блоці

програми Партія регіонів стверджує, що держава має дати можливість молоді «встати на ноги». Тому молодь повинна отримувати доступне житло за допомогою державної іпотеки під 3 % річних, за рахунок соціальних контрактів з роботодавцями. Доступним житлом обіцяють також забезпечити лікарів, учителів, військовослужбовців і працівників правоохоронних органів за рахунок щорічного будівництва 100 тис. квартир. Крім того, у 2012 р. передбачена допомога при народженні першої дитини 28 830 грн, другої – 57 660 грн, третьої – 115 320 грн, що «у два рази більше, ніж у 2008 р.». До 2017 р. розмір цих виплат повинен зрости ще у два рази.

Також «регіонали» обіцяють кожному українцю «гідну зарплату і можливості працевлаштування». Будуть створені нові робочі місця за рахунок 100 % компенсації роботодавцю єдиного соціального внеску при працевлаштуванні інвалідів, сиріт, одиноких матерів та людей старше 50 років, навчання безробітних актуальним професіям, забезпечення молодих спеціалістів першим робочим місцем, стажування студентів з подальшим працевлаштуванням.

Середню зарплату у 2017 р. українцям обіцяють на рівні 8 тис. грн (станом на червень 2012 р. середня зарплата становить 3109 грн).

Не забули в ПР і про охорону здоров'я. Так, середню зарплату лікарям обіцяють не менше 8 тис. грн (нині вона становить близько 1500 грн) і 5500 грн медперсоналу. Також передбачено зниження цін на ліки першої необхідності на 30 %, 100 % забезпечення ліками хворих на онкологічні, серцево-судинні захворювання, туберкульоз та СНІД, забезпечення всіх сільських районів пересувними амбулаторіями і всіх людей з обмеженими фізичними можливостями належним лікуванням та технічними засобами реабілітації.

Обіцяє ПР і покращення якості освіти, яка міститиме: забезпечення держзамовленням не менше 75 % місць у вузах, виплату стипендії на рівні мінімальної зарплати (зараз вона становить 1102 грн). Крім того, передбачено збільшення зарплат працівникам сфери освіти не менш ніж на 20 % щороку, а також повна комп'ютеризація та підключення всіх шкіл до Інтернету.

Пенсіонерам обіцяють повністю компенсувати до 2017 р. всі внески Ощадбанку СРСР до 5 тис. грн, а мінімальну пенсію обіцяють на 20 % більшу, ніж прожитковий мінімум (на 01.07.2012 р. прожитковий мінімум становить 1044 грн, отже, пенсія повинна бути 1252,8 грн).

Цікавий пункт програми «Чисте навколишнє середовище». У ньому зазначено, що будівництво об'єкта «Укриття» над ЧАЕС закінчать до 2015 р., створять 20 тис. систем централізованого очищення питної води, і будівництво екологічних сміттєпереробних заводів у кожному регіоні.

У загальноекономічному блоці програми Партія регіонів стверджує, що забезпечить: зростання ВВП не менш ніж 5 % на рік і стабільність гривні. Цього планують досягти за рахунок поетапного зниження податку на прибуток підприємств до 16 % у 2014 р. (зараз – 21 %), уведення податкових канікул для

IT та інноваційних проектів терміном на 10 років, і надання вітчизняному виробнику доступних банківських кредитів.

Згадується й питання залежності від російського газу. «Україна позбудеться залежності від імпорту енергоносіїв. Ми збільшимо видобуток власного вугілля, нафти і сланцевого газу. Почнемо розроблення шельфових газових надр».

Нове, краще життя обіцяють українському селу. Повинно бути створено 1500 с/г кооперативів, побудовані нові елеватори та сховища, встановлені ціни на земельний пай не менше 20 тис. грн (нещодавно Держагентство земельних ресурсів обіцяло встановити ціну за гектар 300–1000 дол.) та оренди не нижче 1 тис. грн за гектар.

Державний блок програми наголошує, що пріоритетом Партії регіонів є «можливість людини вільно розвиватися у всіх сферах», і вказано, що партія виступає за свободу слова, гендерну рівність, «законодавче право громадянина на рідну мову» і... надання російській мові статусу другої державної.

Регіонам обіцяють розширити повноваження місцевого самоврядування, а 60 % зведеного держбюджету віддавати місцевим радам.

Не забули і про силові структури – нам обіцяють ефективну контрактну армію і скасування обов'язкового призову з 1 січня 2014 р.

Останній пункт «Україна – світове визнання» передбачає збереження позаблокового статусу України, отримання асоційованого членства в ЄС, посилені економічні відносини з ним же, а також з країнами СНД, США і Китаєм, країнами «Великої двадцятки» і з країнами, що розвиваються.

Усі рішення на з'їзді Партії регіонів ухвалювалися одностайно. Одностайним було і схвалення партійного виборчого списку, хоча під час голосування М. Азаров, який вів засідання, прізвища не називав – голосували за списки, роздані на руки.

Партія регіонів також оголосила першу п'ятірку кандидатів у депутати. Відтак, список очолив чинний Прем'єр М. Азаров, за ним – співачка Т. Повалій, далі – віце-прем'єр С. Тігіпко, секретар РНБО А. Ключев та голова фракції «регіоналів» у Верховній Раді О. Єфремов.

До списку також увійшли міністр енергетики та вугільної промисловості Ю. Бойко, віце-прем'єр-міністр інфраструктури Б. Колесников, народний депутат Л. Кожара, заступник голови Партії регіонів В. Рибак, який завершує першу десятку списку. Далі йде міністр науки і освіти Д. Табачник, міністр юстиції О. Лавринович, радник Президента Г. Герман, заступник глави Адміністрації Президента С. Скубашевський, глава Мінрегіона А. Близнюк, народні депутати В. Олійник, В. Макеєнко, Е. Тедеев.

Політологи зауважують домінування у виборчих списках Партії регіонів старих облич. За словами експерта Київського центру політичних досліджень і конфліктології Д. Кирюхіна, «найбільшою несподіванкою у списку Партії регіонів є те, що, зрештою, ніяких особливих несподіванок не відбулося. Хоча були до певної міри очікування, були перестороги, були чутки, що будуть якісь

суттєві зміни, але ніяких істотних змін не відбулося». Щодо списку загалом експерт відзначив представництво в ньому усіх «центрів впливу, що зараз наявні у владі, та традиційних центрів впливу, що є у Партії регіонів. Це так звані “стародонецькі”, групи, пов’язані з “Сильною Україною” С. Тігіпка, який приєднався до Партії регіонів, а також союзники по парламенту від Народної партії».

Сюрпризів було небагато, пише газета «Сьогодні». Номер перший, як і очікувалося, посів Прем’єр М. Азаров. Номер два – «жіноче обличчя партії та золотий голос України» Т. Повалій. Хоча поп-зірка давно відома як прихильниця «регіоналів», рішення поставити її у п’ятірку викликало у частини «регіоналів» здивування. «Це миле рішення, але практичної вигоди воно не принесе. Як свого часу нічого не дали Литвину Софія Ротару, або Ющенку – Руслана», – сказав газеті один з «регіоналів».

Водночас політолог В. Карасьов не здивований першою п’ятіркою «регіоналів». «Кандидати підібрані раціонально й жоден мене не дивує, навіть Повалій. У списку з’являється нове жіноче обличчя, яке несе позитив, а не негатив. Я би сказав, що це краща п’ятірка з можливих», – зазначає політолог.

«На цих виборах Партії регіонів геть не потрібно оновлювати себе. Навпаки, їй треба показати своїм прихильникам традиційну Партію регіонів», – констатує політолог В. Фесенко. На його думку, перша п’ятірка списку демонструє статусну ієрархію в партії на чолі з М. Азаровим. Навіть співачка Т. Повалій, як сказав В. Фесенко, отримала друге місце в списку через свою незмінну, ще від 2004 р., відданість Партії регіонів. Тому її поява у списку «регіоналів» не стала сюрпризом, вважає В. Фесенко.

Що ж до того, що шостою у списку Партії регіонів стоїть заступник керівника Адміністрації Президента І. Акімова, це, наголошує експерт, може означати, що після виборів можлива ротация в президентській канцелярії. «Високе місце Акімової – це відображення її високого авторитету у В. Януковича. А з іншого боку, можливо, це ознака того, що вона перейде на роботу у Верховну Раду. У мене велика підозра, що після виборів може відбутися певна реорганізація в Адміністрації Президента», – припускає В. Фесенко.

У своєю чергу політолог В. Небоженко висловив думку про те, що чільна п’ятірка демонструє небажання Партії регіонів впроваджувати будь-які зміни в політиці та в державі. «Ми бачимо відверту демонстрацію Партією регіонів курсу на омертвіння економічного, політичного та культурного життя. Це означає, що у виборчій кампанії буде ставка на суто римський принцип “хліба і видовищ”, а також на адміністративний ресурс», – сказав політолог.

На думку політолога В. Цибулька, проблемою Партії регіонів є те, що «всі, хто названий в першій п’ятірці, це політики з радянською історією. Ми бачимо світогляд одного покоління», – зазначив він. Крім того, на переконання експерта, «існують параметри, які необхідно було б забезпечити. Перша

п'ятірка мала б складатися з людей з різних соціальних груп. Плюс, повинна бути диверсифікація за регіональною приналежністю. Також потрібні віковий баланс та жіночо-чоловічий», – пояснив політолог. За його словами, ще однією проблемою для «регіоналів» є те, що в п'ятірці – не україномовні люди, а цей баланс треба було б забезпечити.

Коментуючи інформацію про присутність у першій п'ятірці співачки Т. Повалій, В. Цибулько нагадав, що «у цілому ми вже маємо досвід присутності у виборчому списку артистів. Руслана, Святослав Вакарчук, Ніна Матвієнко, яка була в першій п'ятірці, але потім відмовилася від мандату. Знаємо цьому вартість», – додав експерт.

Дивує, що відсутній у цьому переліку глава Адміністрації Президента С. Львовчкін та перший віце-прем'єр-міністр В. Хорошковський. Передбачуване деякими експертами майбутнє спікерство С. Львовчкіна, таким чином, відпадає автоматично.

Відсутність у списках прізвищ С. Львовчкіна та В. Хорошковського не означає, за словами В. Фесенка, їхнього послаблення. «Це не послаблення. Як і не послаблення Ахметова, якого немає в списку. Просто трохи змінюється конфігурація. «Головним акціонером» у закритому акціонерному товаристві «Партія регіонів» стає Президент. Ахметов делегує в ПР значну частину своїх людей через список та мажоритарні округи. Те, що Хорошковський не піде в парламент, було відомо заздалегідь. Він і не збирався. Думаю, було рішення, що частина урядовців буде балотуватися, а частина – ні. Це функціональне рішення: хтось має займатися і урядовою роботою, не тільки виборами.

Мені здається, що пішли на вибори ті, хто традиційно був пов'язаний з ПР. Подивіться, ключові фігури були депутатами і в останніх скликаннях. Фігура Хорошковського не пов'язана з Партією регіонів. Ситуація з Львовчкіним – інша. Тут, дійсно, була інтрига, багато чуток. Але треба враховувати, що С. Львовчкін, не поспішає залишати посаду голови АП. Можливо, він без захвату ставиться і до депутатського статусу. І ще одна обставина. Він за своїм досвідом, політичним світоглядом є людиною позапартійною або надпартійною. Він вихованець школи Л. Кучми. А у Л. Кучми була позапартійна модель політики. Сам С. Львовчкін тяжіє до такої моделі. Я вже не кажу, що зараз у керівництві ПР і в списку є люди, з якими у С. Львовчкіна непрості стосунки. Цей чинник також міг зіграти свою роль. У найближчій перспективі, С. Львовчкін залишиться на посаді голови АП», – прогнозує В. Фесенко.

Хоча в партійних списках немає імені найбагатшого олігарха Р. Ахметова, і В. Фесенко, і В. Небоженко переконані, що серед кандидатів у депутати лишається чимало осіб, які вважаються людьми донецького мільярдера. Обидва експерти відзначили в першій сотні виборчого списку «регіоналів» велику кількість багатіїв. Саме їхні інтереси буде обстоювати така політична сила, вважають політологи. «Багато хто з “грошових мішків” іде на вибори не лише за партійними списками, а й по мажоритарних округах. Новий

парламент, як і раніше, буде складатися переважно з офіційних та неофіційних мільйонерів», – сказав В. Фесенко.

Також у списку немає двох найвпливовіших у Партії регіонів жінок – Р. Богатирьової (№ 2 у списку 2007 р.) і Т. Бахтеевої (№ 8 у списку 2007 р.). Однак якщо остання йде по мажоритарному округу, то її колега взагалі відсутня у виборчих списках. При цьому Р. Богатирьова – старожил української політики. Вона була у всіх, крім другого, скликаннях Верховної Ради. Немає в нових списках і старого соратника В. Януковича, людини, яку не відносять до жодної з груп впливу в ПР, – вважається, що вона віддана особисто Президенту. Мова йде про В. Тихонова, який у 2007 р. був № 19 у списку ПР.

З іншого боку, характерна присутність у списках Партії регіонів трьох членів Народної партії – І. Шарова, О. Зарубинського і К. Ващук. Коментуючи такий вчинок своїх соратників, лідер партії В. Литвин заявив, що цей крок з ним узгоджений. «Колеги до мене приходили з цього приводу, і я їм сказав, що все залежатиме від того, як вони надалі будуть висловлювати свою позицію», – зауважив політик.

«Це свідчить про занепад і відхід у минуле Народної партії В. Литвина, – коментує цей факт політолог В. Фесенко. – Є така специфічна закономірність української політики останніх років: велика партія, особливо правляча, з'їдає своїх молодших союзників. З'їдає спочатку їхній рейтинг, а потім поглинає і їх самих. Між іншим, перша хвиля таких поглинань була напередодні виборів 2007 р. Зараз, напередодні виборів 2012 р., ми бачимо аналогічну хвилю. Я думаю, тут не домовленості з Литвиним, а, швидше, домовленості з цими окремими людьми. У кожного з них є свій інтерес. Зарубинський потрібен ПР як відомий пропагандист, Шаров – відомий як талановитий організатор, Ващук – схожа ситуація, вона відома у своєму регіоні. Питання, ймовірно, вирішувалося враховуючи ситуацію навколо мовного законопроекту».

На думку політолога, сам формат з'їзду говорить про те, що «треба робити поправку на політичний стиль Партії регіонів. Треба міняти політичну стилістику цих людей, де відобразилося і радянське минуле, і посткомуністичний досвід, і бізнесовий досвід. Поєднання величезних пострадянських політичних тусовок, плюс елемент радянських традицій, де існує чітка ієрархія у виступах, велике шанування своїх лідерів: усе це було у виступах представників Партії регіонів».

Те, що список не оголошувався, пов'язано з тим, що остаточна версія списку формувалася в останній момент. На користь цієї версії говорить ще один факт. Це суперечлива історія з Ю. Іванющенком – з його місцем у списку. Спершу С. Тігіпко сказав, що Р. Ахметова та Ю. Іванющенко не буде в списку. Р. Ахметова немає, а Ю. Іванющенко з'явився. Вважаю, причина в тому, що С. Тігіпко бачив попередній виборчий список. Прізвище Ю. Іванющенко там з'явилося в останній момент і пов'язано з тим, що він це питання вирішував на найвищому рівні. Я не виключаю, що правки в список вносилися в день з'їзду–

зранку. Навіть не всі кандидати знали список. Це прояв класичної пострадянської традиції. Схожа ситуація і в інших політичних сил: багато інтриг, кулуарних втручань.

Кандидатів-мажоритарників Партія регіонів наразі не оприлюднює. Зробити це «регіонали» мають намір під час другого етапу з'їзду партії, який відбудеться невдовзі. «Політраді Партії регіонів було надано доручення скликати другий етап XIV з'їзду ПР, де має бути проаналізовано діяльність кандидатів у народні депутати України, включених до виборчого списку Партії регіонів, та кандидатів у народні депутати України від партії, зареєстрованих в одномандатних виборчих округах», – йдеться в повідомленні прес-служби Партії регіонів. «Регіонали» збираються «застосувати механізми реагування стосовно кандидатів, які порушують Статут партії і своєю діяльністю завдають шкоди репутації Партії регіонів».

Згідно з результатами дослідження, проведеного соціологічною групою «Рейтинг», якби вибори до Верховної Ради України відбувалися в липні 2012 р., то 42 % опитаних однозначно взяли б у них участь, ще 32 % – скоріше взяли б участь. Найвищий рівень мобілізації фіксується на півночі, заході та сході, найнижчий – на півдні країни та на Донбасі. Найвищий рівень мобілізації серед прихильників «Свободи», об'єднаної опозиції, Партії регіонів та КПУ.

Якби вибори до Верховної Ради України відбувалися в липні 2012 р. 25,5 % опитаних (серед тих, хто взяв би участь у виборах) проголосували б за єдиний список опозиції, 20,3 % – за Партію регіонів, 10,6 % – за партію УДАР В. Кличка, 9,8 % – за Комуністичну партію, по 4,4 % – за «Свободу» та партію Н. Королевської «Україна – Вперед!». Ще близько 1 % виборців підтримали б Народну партію та «Нашу Україну». Решту партій – понад 4 %, не визначились – 19 %.

**В. Пальчук, канд. наук з соц. комунікацій,
мол. наук. співроб.**

Виборчий список кандидатів у депутати від об'єднаної опозиції в коментарях експертів

У Києві завершився другий етап XI з'їзду об'єднаної опозиції «Батьківщина». Як відомо, до цього об'єднання входять сім партій: «Батьківщина», «Фронт змін», «Народний рух України», «Громадянська позиція», партія «За Україну», партія «Реформи і порядок» і партія «Народна самооборона».

Під час з'їзду об'єднаної опозиції «Батьківщина» ухвалено передвиборню програму ВО «Батьківщина». У програмі закладено три основні напрями роботи депутатів у майбутньому парламенті. Таку інформацію за результатами з'їзду

розміщено на сайті ВО «Батьківщина». Перший напрям роботи – «Відповідальна влада», другий – «Справедлива держава – гідне життя», третій напрям роботи – «Українська самобутність – європейський вибір». На заході прийнята Резолюція XI з'їзду ВО «Батьківщина» «Про припинення політичних репресій в Україні та звільнення політичних в'язнів – Юлії Тимошенко та Юрія Луценка».

Учасники з'їзду ВО «Батьківщина» також прийняли рішення про його незакриття. Таку пропозицію під час заходу вніс О. Турчинов. «Є пропозиція не закривати наш з'їзд, вважати лише завершеним його другий етап, а повноваження його делегатів продовжити до нашої перемоги на виборах», – зазначив керівник Центрального виборчого штабу об'єднаної опозиції.

Головною інтригою з'їзду об'єднаної опозиції став виборчий список кандидатів у депутати як у багатомандатному виборчому окрузі, так і в мажоритарних округах. Виборчий список кандидатів у народні депутати від об'єднаної опозиції очолить Ю. Тимошенко. У першу п'ятірку ввійшли Ю. Тимошенко А. Яценюк, А. Гриценко, О. Турчинов та Ю. Луценко. До другої п'ятірки увійшли В. Кириленко, Г. Немиря, С. Соколов, Б. Тарасюк, М. Томенко. Генеральний директор ТВі М. Княжицький – 11 номер у списку 12 – М. Джемільєв, лідер кримських татар, 13 – А. Кожем'якін, 14 – Л. Гриневич, 15 – І. Кириленко. Номером 18 у списку до Верховної Ради йде дружина екс-міністра внутрішніх справ І. Луценка. «Українська правда» повідомляє, що включити її в список було особистим проханням Ю. Луценка. Далі 19 номером у списку йде А. Пишний, С. Власенко – 20, А. Парубій – 21, О. Кужель – 22, Л. Оробець – 26, Г. Москаль – 32, А. Шевченко – 33.

Що стосується виборчого списку кандидатів-мажоритарників від об'єднаної опозиції, то він налічує 190 кандидатів на вибори до Верховної Ради України. Як відомо, за квотою КОДу 35 місць віддали ВО «Свобода». Оглядачі «Тижня» зробили експрес-аналіз списків об'єднаної опозиції, який доводить, що більшість потенційно сильних кандидатів-мажоритарників не захотіли ризикувати своїми парламентськими перспективами і спробували пробитися в список. Відтак не менше 80 % кандидатів становлять абсолютно невідомі широкому загалу прізвища. Упізнаваних осіб там можна перелічити на пальцях, зазначає видання. Такий висновок підтримує голова правління Центру прикладних політичних досліджень «Пента» В. Фесенко. Він додав, що «деякі потенційні мажоритарники пішли по списку, тому що побоюються або програшу, або великих ризиків під час участі у виборах. Той же Арсен Аваков, який зараз перебуває за кордоном під карними справами».

Загалом ряд видань до списку об'єднаної опозиції поставилися досить скептично. По-перше, об'єднана опозиція так і не визріла до того, щоб оприлюднити проект списку до з'їзду і винести його на всенародне обговорення. Як наслідок, у списку опинилося багато випадкових людей, а частина заслужених опозиціонерів опинилася поза списком. Політолог

О. Голобуцький, зазначає, що «начебто, немає до чого причепитися. Списки в принципі складені, щоб провести тих людей, які за різними ознаками є цінними для партії та можуть щось донести. Але є деякі персони, щодо яких важко зрозуміти, чим вони заслужили потрапляння в український парламент. Їх не видно було і не чуто. От ми бачили на всіх картинках такого діяча, як Зорян Шкіряк. Його в списку немає. Той же Андрій Шкіль – на грані проходження. Не зміг домовитися і Микола Катеринчук». На його переконання, «у список можна було б втиснути громадських діячів, яким важко виграти мажоритарні вибори. Треба було провести якісь спільні громадські ініціативи, на базі яких хоча б тиждень обговорити можливих висуванців. Натомість опозиція фактично відкинула громадських активістів».

Друге питання стосується обіцяних «нових облич», які йтимуть за списком опозиції. У своїх коментарях опозиціонери стверджують, що народ прагне кардинальних змін у державі. Утім, отримавши такий список, народ не повірить у прагнення нинішніх опозиціонерів до реальних кардинальних змін. Наприклад, за прохідним округом у Львові опозиція в рамках квоти партії «Фронт змін» висуває молодшого брата экс-віце-прем'єра І. Васюника. У чому полягає внесок Васюника-молодшого в опозиційну діяльність, для оглядачів залишається загадкою. У них лише є інформація, що він був заступником одіозного О. Івченка в НАК «Нафтогаз України». За цим самим округом має намір балотуватися самовисуванець Т. Стецьків, який не потрапив у виборчий список. Тому оглядачі передбачають, що два кандидати будуть значними конкурентами один одному. Водночас, незважаючи на відмову опозиції в підтримці Т. Стецьківа, він підтвердив, що не змінить свого наміру балотуватися в 117 виборчому окрузі у Львові. «І швидше за все, я там виграю. Ітиму як кандидат від опозиції, тільки правдивої, а не тієї, яка називає себе об'єднаною», – резюмував політик.

Не обійшли увагою й дружину Ю. Луценка. Як зазначалося, І. Луценко отримала 18-й номер у виборчому списку. В оглядачів постало запитання: «Що зробила для опозиційного руху Ірина Луценко?» У свою чергу голова правління Центру прикладних політичних досліджень «Пента» В. Фесенко пов'язує участь дружини Луценка Ірини із судовими справами проти экс-міністра Ю. Луценка. Водночас можна зробити припущення, що, висуваючи І. Луценко, лідер «Народної самооборони» робить крок на випередження. Адже невідомо, скільки мандатів отримає опозиція в майбутньому парламенті і чи зможе Ю. Луценко бути звільненим з ув'язнення. У разі програшної ситуація для опозиції І. Луценко зможе представляти позицію лідера «Народної самооборони» в наступному парламенті.

Незрозумілим для ряду видань залишається питання стосовно перебування в прохідній частині списку Т. Донець – экс-дівчини «регіонала» В. Горбала, чиє обличчя не так давно прикрашало лайт-бокси вздовж київських вулиць. За списком вона має 55-й номер. Іншого пояснення, крім як гроші та

зв'язки, оглядачі не бачать. За інформацією «Української правди», мама Т. Донець – Н. Донець – у 1998 р. разом з Ю. Тимошенко та О. Турчиновим обралася народним депутатом за списком «Громади». Також виникли запитання стосовно 57-го місця, яке несподівано отримав В. Данілов – президент футбольної Прем'єр-ліги, якого вважають близьким до Р. Ахметова.

Не викликало позитиву в коментарях і прізвище Богдан Руслан Дмитрович, номер 73. Цей бізнесмен був виключений із фракції БЮТ після голосування за проведення виборів парламенту у жовтні 2012 р., а Президента – у березні 2015 р. Однак буквально нещодавно він повернувся до фракції, а заодно – у прохідну частину списку.

Натомість умовна «група Кожем'якіна», на думку експертів, на з'їзді зазнала повного розгрому. Близький до нього О. Стешенко опинився на завідомо непрохідному 154-му місці, інший його соратник, С. Міщенко – на 142-му, ще один нардеп, якого вважають близьким до А. Кожем'якіна – А. Шкіль – посів дуже ризиковане 87-ме місце. Зрештою і сам А. Кожем'якін зі своїм найближчим соратником Р. Забзалюком теж виявилися не на перших ролях – 13 і 31 місця відповідно. Водночас директор Міжнародного інституту демократій С. Таран підкреслив, що певною мірою люди, наближені до О. Турчинова, посилили свої позиції.

Очевидно, це стало прямим наслідком об'єднання опозиції – кожна нова партія, приєднуючись до тандему «Батьківщини» та «Фронту змін», вимагала для себе певної квоти у списках, відсуваючи старих партійців на другі ролі, – підсумовують експерти. Не менш помітним для оглядачів виявилось те, що особи, близькі персонально до Ю. Тимошенко, були відсунуті своїми однопартійцями на другі позиції. Так, помічник Ю. Тимошенко М. Лівінський та її соратниця з часів ЄЕСУ А. Болюра дістали місця в дев'ятій десятці – «зоні найвищого ризику». Не знайшлося місця у прохідній частині списку для давніх соратників Ю. Тимошенко О. Білоруса та М. Волинця – 122-ге та 85-те місця. Примітним фактом виявилось те, що до списку потрапили экс-міністр економіки Б. Данилишин, який отримав політичний притулок у Чехії, і колишній губернатор Харківщини А. Аваков, який отримав притулок в Італії.

Разом з тим входження гендиректора ТВі М. Княжицького не стало для голови правління Центру прикладних політичних досліджень «Пента» В. Фесенка несподіванкою. «Думаю, що, враховуючи політичну позицію телеканалу і проблеми, які він зараз має, це також достатньо закономірний варіант», – заявив він.

Висловили своє невдоволення також опозиціонери, які з тих чи інших причин не потрапили до виборчого списку об'єднаної опозиції чи отримали непрохідне місце в ньому. Так, С. Міщенко вийшов з фракції БЮТ і вирішив самостійно йти на вибори через непрохідне місце у списку об'єднаної опозиції. «Скоріше за все, я дійсно підумав самовисунувцем по своєму рідному 98 округу», – заявив він. За його словами, «якщо в цій партії так оцінюють вірність, я краще

піду. Хоча я все ще очікую, що Юлія Тимошенко особисто підпише список кандидатів у народні депутати». Як відомо, за списком об'єднаної опозиції С. Міщенко отримав 142-й номер. С. Міщенко сподівається, що Ю. Тимошенко зробить відповідну заяву і буде скликано новий з'їзд. При цьому він підкреслив, що відкритий для переговорів з іншими партіями, окрім Партії регіонів. На сьогодні існує інформація, що позафракційний депутат С. Міщенко, найімовірніше, балотуватиметься до Верховної Ради за списком партії Н. Королевської «Україна – Вперед!».

Лідер партії захисників Вітчизни Ю. Кармазін також висловив пояснення щодо своєї відсутності у виборчому списку об'єднаної опозиції. «З Партією захисників Вітчизни практично ніхто не говорив три місяці, КОД не збирався три місяці. Відбувалися такі цікаві речі, які я для себе назвав новітніми явищами, бо я таких явищ ще ніколи в житті не бачив, скільки я в політиці. У Арсенія Петровича не знайшлося часу, навіть однієї хвилини поговорити. Ми мали розмову з Олександром Валентиновичем Турчиновим і мали розмову з Миколою Володимировичем Мартиненком. Все», – прокоментував народний депутат.

Прокоментував свою відсутність у виборчому списку опозиції народний депутат Т. Стецьків, який мав намір балотуватися по мажоритарному округу. «Те, що мене немає в партійних списках – прогнозовано. Ще рік тому я чітко сказав і Юлії Тимошенко, і Юрієві Луценку, що до списку я не хочу, і пропоную підтримати мене по мажоритарному округу. Чому сьогодні по 117-му мажоритарному округу у Львові підтримали Ігоря Васюника, питання не до мене», – зауважив політик.

Уніс пояснення щодо такої ситуації з виборчими списками об'єднаної опозиції народний депутат О. Доній. «Я не в курсі всіх кулуарних розмов, хто складав список. Бо те, що там його не складала Луценко, а тим більше Тимошенко – я розумію. Бо Тимошенко пропонувала входження до списку людям, які тепер у нього не потрапили», – підкреслив народний депутат. Для нього є зрозумілим, що на формування списків не мають можливостей ніяк впливати не лише звичайні громадяни, а навіть члени партії, керівники обласних організацій, за великим рахунком. Щодо своєї відсутності у списку об'єднаної опозиції, він додав: «Я людина позапартійна, тому ніяких претензій у мене нема – це список “Батьківщини”».

У цьому контексті голова правління Центру прикладних політичних досліджень «Пента» В. Фесенко пояснив, що депутати, які не потрапили до виборчого списку об'єднаної опозиції, роздумують, чи продовжувати співпрацю зі своїми політичними силами. «На всіх місць у прохідній частині не вистачить, і тому зараз, думаю, значна частина членів фракції “Батьківщина” в роздумах, чи варто продовжувати своє політичне життя в цій політичній силі», – заявив В. Фесенко. За його словами, «після оголошення списку об'єднаної опозиції почався відтік депутатів фракції «Батьківщини», оскільки люди чекали до

останнього, на щось сподівалися».

«Це ще раз свідчить про те, що свого часу ця фракція формувалася не стільки за ідейно-політичним чинником, скільки шляхом особистих домовленостей і певних, зокрема, фінансових умов», – зазначив експерт. За його словами, ображених достатньо багато, «насамперед у фракції “Батьківщина”». «На сьогодні ця тенденція не має такого обвального характеру і думаю, що значна частина ще буде вичікувати», – вважає експерт. Він не виключає, що хтось з опозиціонерів, хто не потрапив до списку об’єднаної опозиції, візьме участь у виборах на одномандатних округах.

Однак, як зазначає видання «Главком», є інформація, що об’єднана опозиція може провести 9 серпня наступний етап з’їзду, на якому виборчий список може бути підкориговано. Т. Березовець, український політтехнолог, теж переконаний, що Ю. Тимошенко ще зробить своє резюме й особисто внесе до списку корективи. А тоді з’їзд остаточно його затвердить.

Така інформація підсилюється розміщеними на сайті «Тижня» заявами Ю. Тимошенко, у яких вона висловила своє незадоволення низькими місцями окремих кандидатів у списках опозиції. Про це Ю. Тимошенко заявила народним депутатам, які відвідали її 31 липня в лікарні Укрзалізниці. Зокрема, Ю. Тимошенко незадоволена низькими місцями А. Шкіля (87-ме місце у списку), А. Болюри (88), Є. Шаго (93), О. Бондаренко (105), О. Шустік (127), Е. Шишкіної (152) та деяких інших. «Особливо шокована Тимошенко була місцями Болюри і Шаго, які є фігурантами кримінальних справ щодо діяльності ЄЕСУ і, за словами Тимошенко, неодмінно опиняться за ґратами, якщо не отримають депутатської недоторканності», – зазначається на сайті. Також Ю. Тимошенко окремо зауважила, що сумує з приводу виходу з фракції БЮТБ С. Міщенко і «докладатиме всіх зусиль, щоб він повернувся». За повідомленням, Ю. Тимошенко заявила, що відчуває себе загнаною у глухий кут і не знає, чи робити їй якусь заяву щодо самовільних, непогоджених з нею дій з формування виборчого списку опозиції.

Загалом для експертів перша двадцятка виборчого списку була в цілому прогнозованою і складалася переважно з лідерів партій-учасниць об’єднаної опозиції. Що стосується Ю. Тимошенко та Ю. Луценка, то їх вирішили символічно включити в першу п’ятірку, хоча ЦВК, звісно, відмовить їм у реєстрації.

Про очікуваність складу передвиборного списку об’єднаної опозиції заявляє керівник соціологічної служби «Український барометр» В. Небоженко. Він зазначив: «Якихось сенсацій я там не бачу. У принципі ми ж знаємо цих людей дуже давно. Тепер їхнє завдання показати, що вони здатні працювати і не зрадити. Сподіваємося, що цього разу в них усе вийде і в них не буде тушок».

Голова правління Центру прикладних політичних досліджень «Пента» В. Фесенко також погоджується, що присутність Ю. Тимошенко і Ю. Луценка в першій п’ятірці «абсолютно очікувана». «У принципі, це передбачалося. Це

суто символічний крок. Зараз це такий інформаційно-політичний крок», – зазначив В. Фесенко. Що ж до самого списку, то він, на думку експерта, відображає коаліційні підходи. Там більшість представників від «Батьківщини» і «Фронту змін», а також є представники інших політичних сил.

У свою чергу, російські експерти переконані, що об'єднана опозиція, яка обрала засуджену экс-прем'єра Ю. Тимошенко першим номером свого передвиборного списку, намагається зробити цього політика своїм брендом і продемонструвати виборцям єдність опозиційних сил. Як заявив заступник директора Інституту країн СНД В. Жарихін, Ю. Тимошенко буде лише неформальним лідером списку, оскільки в самих виборах за українським законодавством брати участь не зможе як особа, що відбуває покарання. «Якщо говорити про ситуацію в цілому, то, безумовно, прізвище Тимошенко є об'єднуючим чинником для достатньої кількості людей, тому немає нічого дивовижного в тому, що опозиція саме її назвала лідером списку», – пояснив російський експерт. Він також підкреслив, що іншої фігури, здатної стати прапором, у опозиції просто немає. «Яким-ніяким прапором Тимошенко є. Усі інші не являються в принципі. Тому на безриб'ї і Тимошенко – вождь об'єднаної опозиції», – вважає він.

Висловив власну думку директор Інформаційно-аналітичного центру з вивчення суспільно-політичних процесів на пострадянському просторі, заступник декана історичного факультету МГУ О. Власов. Ю. Тимошенко повинна стати «брендом опозиції». «Саме брендом, не “прапором опозиції”». Тому що “прапор” віддає ідеологією, а тут ніякої ідеології немає – тут голий прагматизм», – зазначив політолог. На його думку, таку тактику об'єднаної опозиції можна розцінювати як PR-хід. «Усе це повинно символізувати єдність опозиційних сил, які до цього впродовж останніх п'яти-шести років постійно конфліктували, які знаходяться в опозиції Януковичу, – це набагато важливіше, ніж те, хто з них дійсно братиме участь у виборах», – пояснив він.

Коментуючи питання про єдність об'єднаної опозиції, О. Власов зазначив, що «вона єдина в тактичному, ситуативному плані». «В українській політиці тактичні об'єднання можливі, стратегічно – кожен за себе. Абсолютно зрозуміло, що як тільки вибори закінчаться, ця об'єднана опозиція перестане існувати. Вона створюється під майбутні парламентські вибори, і термін її життя обмежується тим моментом, коли будуть оголошені результати голосування. Далі почнеться найцікавіше. Те, чим займається велику частину часу українська політична еліта – торг за преференції», – передбачив експерт.

У контексті необхідності єдності опозиції експерти проаналізували затверджений 30 липня виборчий список і виділили його переваги. По-перше, було знайдено формулу псевдоблоку, яка дала змогу мінімізувати розпорошення протестного електорату. По-друге, список демонструє розуміння необхідності пошуку суспільного компромісу і консолідації. Так, до прохідної частини списку включено керівника меджлісу М. Джемілева. Щоправда, інший

лідер меджлісу – Р. Чубаров – лише на 111-й позиції. При тому, що йдеться про дуже порядного і професійного політика. По-третє, об'єднана опозиція усунула зі своїх лав людей, які не мали стосунку до політики, а склали «особисту квоту» Ю.Тимошенко – Болюра, Шаго, Уляхіна. По-четверте, у списку достатньо невелика кількість людей, яких можна віднести до одіозних.

Важливим чинником під час складання списку об'єднаної опозиції було питання надійності кандидатів. За словами лідера партії «Громадянська позиція» А. Грищенка, кожен лідер партії несе відповідальність за тих людей, яких він веде. «Відповідно до відомих Вам засад, на яких “Громадянська позиція” увійшла до складу об'єднаної опозиції “Батьківщина”, лідер кожної партії, як і я, несе персональну відповідальність за кандидатів, яких він пропонує», – зазначив політик. При цьому він уточнив: «Кожен з нас, навіть це публічно, можливо, підпише присягу, і вона буде у вас, цей текст, що він зобов'язується виконувати спільний план дій, діяти консолідовано в парламенті, і за жодних умов не вийти з фракції чи перейти в іншу фракцію». Політик додав, що «щойно мав розмову з Турчиновим, і було чітко заявлено: той, хто не підпише, документи на нього не подадуть до реєстрації в ЦВК».

На сьогодні відомо, що у виборчий список об'єднаної опозиції від «Громадянської позиції» увійшли: Л. Макул, О. Чубатенко, П. Ландяк, М. Ладовський, М. Малярчук, О. Мельник, В. Габай. О. Канівець висувається кандидатом по 126-му мажоритарному округу.

Як зазначив з цього приводу директор Міжнародного інституту демократій С. Таран, «у партії є оновлення списку. Думаю, що основним критерієм є те, що опозиція певною мірою врахувала проблему “тушок” і мінімізувала ризики появи нових “тушок”», – вважає експерт. Він бачить три тенденції, які відображає виборчий список опозиції. За його словами, по-перше, список «став молодшим». «У прохідній частині списку дуже мало тих людей, які вже багато років у політиці. Таким людям, напевно, запропонували піти на мажоритарку», – заявив С. Таран. По-друге, у цьому списку менше присутній великий бізнес. «Тобто немає олігархів, яких ми звикли бачити у списках усіх політичних партій», – зазначив він. У підсумку політолог пояснив свою позицію. «Можна говорити, що основне – це професійні стандарти, стандарти здатності тих чи інших депутатів провести якісь реформи, але ми бачимо, що основна проблема для опозиції – це поява “тушок”. Тому, думаю, акцент був поставлений саме на те, щоб мінімізувати можливість їхньої появи в новому парламенті», – уточнив С. Таран (*Матеріал підготовлено за інформацією таких джерел: офіційні сайти ВО «Батьківщина» (<http://byut.com.ua>); Народна самооборона (<http://www.nso.org.ua>); персональний сайт Анатолія Грищенка (<http://grytsenko.com.ua>); Тиждень (<http://tyzhden.ua>); канал ТВі (<http://tvi.ua>); Главком (<http://glavcom.ua/>); «Ykrnews: новости Украины» (<http://ukrnews.com/politika/opozic-ja-namaga-tsja-zrobiti-timoshenko-brendom.html>); Українська правда (<http://www.pravda.com.ua>); Радіо «Свобода»*

(<http://www.radiosvoboda.org/content/article/24662816.html>; Газета по-українськи (<http://gazeta.ua/articles/comments-newspaper/448448>).

Актуальна прес-конференція

С. Горова, влас. кор. СІАЗ

ОПОРА критикує передвиборну ситуацію

Вибори мають перспективу стати конкурентними, якщо зловживання та підкуп матимуть правові наслідки для порушників, а всі кандидати будуть рівні перед законом. Про це 1 серпня на прес-конференції в інформаційному агентстві УНІАН заявили представники Громадянської мережі ОПОРА під час презентації результатів четвертого моніторингового звіту за результатами загальнонаціонального спостереження за парламентськими виборами.

Як повідомила координатор виборчих програм ОПОРИ О. Айвазовська, протягом минулого місяця в Україні відбулися дві важливі події, які системно можуть вплинути на виборчу кампанію. Перша. 6 липня парламент схвалив у цілому Закон України «Про особливості забезпечення відкритості, прозорості та демократичності виборів народних депутатів 28 жовтня 2012 р.» (№ 10681), у результаті чого на новацію – тотальне відеоспостереження на виборчих дільницях – додатково виділено 993 млн грн.

Друга. 16 липня Кабінет Міністрів України (Постанова № 633) ініціював створення спеціальної міжвідомчої робочої групи, з метою сприяння координації дій органів виконавчої влади в забезпеченні ними публічності та відкритості під час проведення виборів. О. Айвазовська зазначила: «Повноваження групи непомірно широкі, з огляду на задекларовані цілі роботи та її статус як «тимчасового консультативного органу КМУ». Незрозуміло, яку додаткову інформацію, крім тієї, що є в ЦВК, розраховує отримувати уряд від місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, і з якою метою та в який спосіб відбуватиметься залучення до участі в групі представників цих структур». За відсутності чітко виписаних завдань і повноважень робочої групи існує загроза прихованого адміністративного втручання у хід виборчого процесу з боку центральних органів державної влади, вважають представники ОПОРИ і звертають увагу на невідповідність, на їхню думку, офіційних повноважень окремих членів робочої групи та формальних завдань, які на них покладено.

За словами О. Айвазовської, ухвалення Закону України «Про особливості забезпечення відкритості, прозорості та демократичності виборів народних депутатів 28 жовтня 2012 р.» (№ 10681) та встановлення відеоспостереження на дільницях є невдалою спробою скопіювати закордонний досвід з забезпечення

прозорості й відкритості виборчого процесу. Адже запропонована законом модель відеоспостереження на виборчих дільницях не зможе стати серйозною перепорою для вчинення правопорушень та запобігти фальсифікаціям під час парламентських виборів. Підставою для таких висновків стали як неконкретність закону, так і технічні параметри запропонованої системи.

Експерт кампанії спостереження (м. Луцьк) М. Шелеп у своєму виступі зазначив, що напередодні офіційного старту виборчого процесу повноцінну агітаційну кампанію в Україні розпочали лише шість політичних сил: Партія регіонів, ВО «Батьківщина», Комуністична партія України, партії УДАР, «Україна – Вперед!» та ВО «Свобода». Інші партії поки не розгорнули загальнонаціональної діяльності. За словами експерта, процес висування потенційних кандидатів у народні депутати України був непублічним. Лише партія В. Кличка УДАР заздалегідь оприлюднила повний перелік претендентів у загальнодержавному та одномандатних виборчих округах. ВО «Батьківщина», КПУ, ВО «Свобода» не проводили попереднього оприлюднення та обговорення списків кандидатів. Частина кандидатів в одномандатних округах Партія регіонів презентувала під час місцевих конференцій, утім, реального їх обговорення не було забезпечено. «Україна – Вперед!» у всіх регіонах продовжувала проводити акцію «Народний список», але кінцевий перелік кандидатів залишався невідомим до самого партійного з'їзду.

«Батьківщина» і «Свобода» у липні сконцентрували всю увагу на мовному питанні. Партія УДАР і «Україна – Вперед!» намагалися позиціонувати себе як політичні сили з новими ідеями та кандидатами. Партія регіонів використовувала у своїй діяльності інформаційно-агітаційну роботу, демонструючи державні здобутки та діяльність органів влади в регіонах», – сказав М. Шелеп.

Представники ОПОРИ звертали увагу журналістів на те, що сьогодні поширюються випадки застосування «чорного піару», лідерами серед такого методу ведення передвиборної боротьби є мажоритарники. Найбільше таких проявів зафіксовано в місцевих комунальних та державних друкованих виданнях. Найчастіше в такий спосіб висвітлюється діяльність Партії регіонів, «Україна – Вперед!» УДАРу і «За Батьківщину».

Передвиборна кампанія в одномандатних округах розгортається навколо господарських проблем місцевих громад та соціальних потреб окремих груп виборців. Майже ніхто з кандидатів-мажоритарників досі не оприлюднив своїх планів щодо законотворчої діяльності. У перебігу передвиборної кампанії в округах фіксується значна роль місцевих органів влади, оскільки їхнє сприяння суттєво підвищує ефективність ініціатив кандидатів-мажоритарників.

Повернення до мажоритарної складової виборчої системи створило надзвичайно широкі можливості для системного застосування потенційними кандидатами насамперед матеріальних стимулів у роботі з виборцями. За словами М. Шелепа, «фактичний підкуп виборців, зокрема в грошовій формі,

свідомо маскується під благодійну діяльність і переважно здійснюється від імені новостворених благодійних фондів. Маючи намір уникнути відповідальності за очевидні правопорушення, потенційні кандидати максимально використовували для проведення благодійних заходів саме довиборчий період, коли вони ще не перебували в статусі «суб'єктів виборчого процесу». Однак відсутність жорстких санкцій у виборчому законодавстві й обмеженість практики застосування норм кримінального законодавства за здійснення підкупу виборців не створює належних запобіжників для масового використання подібної практики в період офіційної виборчої кампанії».

У своєму виступі координатор виробничих програм Громадянської мережі ОПОРА відзначила, що за довиборчий період виокремились два основні типи застосування адміністративного ресурсу, що може бути небезпечними для нинішніх виборів. Перший тип – це бюджетний адмінресурс, коли кошти державного або муніципальних бюджетів використовуються на заходи, які включені в виборчу кампанію окремих кандидатів чи політичної сили. Другий тип – силовий адміністративний ресурс, коли правоохоронні органи влади мають можливість у тій чи іншій формі активніше виявляти увагу до певних кандидатів після оголошення факту їхнього висування.

Використання бюджетного адмінресурсу сьогодні постійно збільшується. За словами О. Айвазовської, більшість прикладів використання такого ресурсу стосуються Партії регіонів, яка має представництва в державних органах влади й на місцях. Зокрема, як приклад, представник ОПОРИ, назвала проведення в липні соціальних ярмарок у Севастополі. У них брали участь «керівник однієї з районних організацій Партії регіонів та районна державна адміністрація міста Севастополь. Соціальні ярмарки – це також форма агітації. Проте, якщо б в них не брали участі чиновники або ж не відшкодовувались з державних муніципальних бюджетів знижки, за рахунок яких продавці надавали свої товари й послуги на ярмарках, то можна було б це назвати благодійністю. Але закон України про вибори народних депутатів розцінював би це як підкуп, тому що присутність посадових осіб і, фактично, ведення агітації доводить, що цей захід має ознаки використання адміністративного ресурсу, наголошувала у своєму виступі О. Айвазовська.

Додатковою загрозою для демократичних виборів є підкуп громадян з правом голосу окремими кандидатами чи партіями. Відповідно до даних соціологічних досліджень Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, 10 % громадян України готові продати право вільного вибору за суму, що дорівнює від 50 до 500 грн, а 17,6 % вважають, що це дозволений законодавством і поширений спосіб агітації. Спостерігачі ОПОРИ відзначають, що підкуп та передвиборна благодійна діяльність кандидатів перетворилися на тренд кампанії. ОПОРА вважає, що підкуп є формою фальшування результатів виборів, яка, за умови збереження негативної практики, матиме вплив на результат волевиявлення громадян.

Серед найбільш поширених способів підкупу активісти ОПОРИ зафіксували подарунки закладам охорони здоров'я, які найбільш масово використовуються потенційними кандидатами в одномандатних мажоритарних округах. Зокрема, В. Журавський (округ № 66, Житомирська обл.) подарував 41 велосипед для фельдшерсько-акушерських пунктів Радомишльського району; І. Рибаків (округ № 207, Чернігівська обл.) подарував велосипеди для листонош і ФАПів; нардеп В. Корж (округ № 197, Черкаська обл.) надав спонсорську допомогу в розмірі 200 тис. грн медичним закладам. Популярними серед кандидатів є подарунки школам, релігійним громадам.

Встановлення дитячих майданчиків є ключовим трендом липня у виборчій благодійності. Так, В. Грабовецький, (округ № 86, Івано-Франківська обл.) профінансував встановлення двох дитячих майданчиків у районних центрах Долина та Рожнятів; у Луганській області цілий ряд потенційних кандидатів-мажоритарників від Партії регіонів відкрили дитячі майданчики: нардеп О. Кунченко у м. Сіверськодонецьк (округ № 106); С. Горохов – два майданчики у Жовтневому районі (округ № 105); Ю. Терніков у Перевальському районі (округ № 108).

У м. Київ потенційні кандидати продовжують роздавати продуктові пайки. Однак на сьогодні кандидати змінили тактику – перейшли до адресного рознесення пайків. Списки для надання «адресної допомоги» складають або двірники, або працівники ЖЕКів. Таку роздачу пайків складно виявити та зафіксувати, оскільки автомобілі, на яких розвозять пайки, не позначені жодною символікою кандидатів.

Через неврегульованість виборчого законодавства, політичні партії протягом останніх чотирьох місяців активно проводили передвиборну агітацію з необмеженими тіншовими виборчими фондами. Кошти, витрачені до моменту офіційної реєстрації та отримання статусу суб'єкта виборчого процесу, належним чином не обліковуються та не підлягають публічному звітуванню. Непрозорість виборчих видатків становить одну з головних проблем цьогорічної передвиборної кампанії, вважають представники Громадянської мережі ОПОРА.

С. Левадная, соб. корр. СІАЗ

«Русскоязычная Украина» об исполнении в Украине положений Европейской хартии региональных языков или языков меньшинств

Народный депутат Украины, председатель Совета ВОО «Правозащитное общественное движение “Русскоязычная Украина”»

В. Колесниченко на пресс-конференции в УНИАН 31 июля представил англоязычное издание «Второго периодического Общественного отчета об исполнении Украиной положений Европейской хартии региональных языков или языков меньшинств: Тенденции нарушения прав человека усилились», готовившееся в процессе консультаций с организациями меньшинств. Издание будет направлено в ООН, ЮНЕСКО, во все ведущие международные организации Европы, депутатам Европейского парламента, ПАСЕ, правозащитникам и журналистам, сообщил В. Колесниченко.

Он напомнил, что в 2003 г. Украина ратифицировала Европейскую хартию региональных языков или языков меньшинств, приняв Закон Украины «О ратификации Европейской хартии региональных языков или языков меньшинств», вступивший в силу с 1 января 2006 г. Белорусский, болгарский, гагаузский, греческий, еврейский, крымскотатарский, молдавский, немецкий, польский, русский, румынский, словацкий и венгерский языки стали региональными языками в Украине. Эти языки являются родными для 30 % граждан Украины (около 15 млн человек).

Согласно ст. 15 Хартии, страна, ратифицировавшая ее, обязана предоставить Доклад о состоянии выполнения Хартии Генеральному секретарю Совета Европы через год после ратификации, а последующие доклады – каждые три года.

В 2007 г. Украина подала I Государственный отчет, а общественные организации – I Общественный отчет относительно исполнения Хартии.

7 июля 2010 г. Комитет министров Совета Европы по результатам рассмотрения Государственного и Общественного отчетов утвердил Доклад Комитета экспертов и принял Рекомендации для Украины относительно исполнения Хартии. В. Колесниченко в своем выступлении подчеркнул, что в Докладе и Рекомендациях Совет Европы констатировал системные и грубейшие нарушения права человека в Украине на использование родного языка практически во всех сферах общественной жизни Украины. В материалах, предоставленных журналистам на пресс-конференции, обращено внимание на то, что в Докладе указано: «Языковой ландшафт Украины уникален, так как на языке, который не является государственным (русский), говорит большая часть населения, включая людей, принадлежащих к другим национальным меньшинствам». При этом «русский язык отнесен на несоответствующий ему уровень» (п. 61). «Учитывая число русскоговорящих в Украине, очевидно, что русскому языку должна быть предоставлена особая позиция» (п. 79).

8 июля 2011 г. Украинское государство было обязано направить в Совет Европы II Государственный отчет, но не сделало этого в установленный срок. Поэтому, объяснил народный депутат Украины, ВОО «Правозащитное общественное движение “Русскоязычная Украина”» и ВОО «Правозащитная организация “Общая цель”», объединив свои усилия с представителями 36-ти национальных меньшинств Украины и языковых групп, подготовили II

периодический Общественный отчет по исполнению в Украине положений Европейской хартии региональных языков или языков меньшинств.

В Общественном отчете, который готовился более года, представлена полная картина языковой ситуации в Украине, анализируются причины и последствия возникновения проблем и конфликтов в этой сфере, публикуется статистическая информация, полностью полученная из официальных источников; констатируются системные нарушения прав человека и 15 млн граждан Украины на воспитание и обучение на родном региональном языке или языке меньшинства (преимущественно русском) в дошкольных учреждениях, школах, учреждениях профобразования и вузах; использования этих языков в судах; общение и переписку с органами государственной исполнительной власти, налоговой, правоохранительными органами; получение информации посредством телевидения и радио; доступ к нормативно-правовым актам в переводе на родной язык и т. д. Общественный отчет охватывает период 2007–2011 гг.

В частности, в сфере образования отмечается практически полное игнорирование государством замечаний Совета Европы по выполнению положений Европейской хартии, указал В. Колесниченко. Состоянием на конец 2010 г. в дошкольных учебных заведениях Украины воспитывалось 1 272 745 детей, из них на украинском языке – 1 093 332 (или 85,9 %), на русском – 171 713 (13,5 %); 0,6 % детей воспитывались на других языках.

Ни один ребенок не воспитывался на русском или другом региональном языке или языке меньшинства в Винницкой (5,2 % населения признали родным русский или другой региональный язык, или язык меньшинства), Волынской (2,7 %), Житомирской (7 %), Ивано-Франковской (2,2 %), Ровенской (3 %), Тернопольской (1,7 %), Черкасской областях (6,7 %), Киеве (27,9 %). От нескольких десятков до нескольких сотен детей воспитывались на родных региональных языках или языках меньшинств в Закарпатской (19 %), Киевской (7,7 %), Кировоградской (11,1 %), Полтавской (10 %), Сумской (16,7 %), Хмельницкой (4,8 %), Черниговской (11 %) областях.

В Украине лишь 14,1 % детей воспитываются в дошкольных учебных заведениях на родных региональных языках или языках меньшинств, что составляет менее половины от общего количества детей, принадлежащих к этим языковым группам. Вместе с тем, согласно заключению ученых, если ребенок воспитывается не на родном языке и подвергается насильственному перемещению в другую языковую группу, его интеллектуальный потенциал снижается на 20–60 %.

Если в 1989/1990 учебном году в Украине насчитывалось 4812 школ, где региональные языки или языки меньшинств были языками обучения (в 4633 преподавание велось на русском), то к началу 2010/2011 учебного года их осталось 1323.

Таким образом, с 1990 г. число школ с русским языком обучения

уменьшилось на 3484 в пользу украиноязычных и смешанных школ и составляет теперь 1149 школ. Сокращение составило более 65 %, а число учащихся в них уменьшилось почти в семь раз, в связи с переводом таких школ на двух-, трехязычное обучения. Ежегодно свой статус школ с преподаванием на русском или другом региональном языке или языке меньшинства теряют в среднем 174 школы.

В 15 западных и центральных областях Украины работает всего лишь 15 русскоязычных школ, что составляет лишь 0,1 % от их общего числа в регионе. В Винницкой, Волынской, Ивано-Франковской, Тернопольской, Ровенской, Черниговской и Киевской областях, в которых проживает более 200 тыс. русскоязычных граждан (по данным переписи 2001 г.), нет ни одной школы с русским языком обучения. В Полтавской, Хмельницкой, Черкасской, Житомирской и Черновицкой областях учебный процесс на русском языке проходит только в одной школе.

В материалах, предоставленных журналистам, отмечается, что с 812 закрытых в период с 2003 по 2010 г. в Украине школ 463 были школами с преподаванием на русском или другом региональном языке или языке меньшинств (445 – на русском, 12 – на румынском, три – на венгерском, три – на молдавском). Таким образом, более 57 % из всех ликвидированных школ Украины были школы с преподаванием на русском или другом региональном языке или языке меньшинств. Это при том что их осталось лишь 6,96 % от общего количества. Школы с преподаванием на региональных языках или языках меньшинств в Украине закрываются в 14 раз чаще и интенсивнее, чем украиноязычные школы.

Согласно статистическим данным, говорится в представленных журналистам материалах, в 2010/2011 учебном году по сравнению с 2003/2004 количество студентов вузов I–II уровней аккредитации, обучающихся на украинском языке, составило 166 393 человек, или 90,7 % от общего числа студентов (в 2003/2004 – 83,4 %); на русском – уменьшилось на 65 109 и составило 9,2 % от общего числа студентов (в 2003/2004 – 16,6 %). Количество студентов высших учебных заведений III–IV уровней аккредитации, обучающихся на русском языке, только за эти семь лет уменьшилось на 172 498 (или на 44,21 %) и составило 10,2 % от общего числа студентов (в 2003/2004 – 21,2 %). Почти все ведущие вузы Украины (и все вузы в Киеве) не ведут обучение на региональных языках или языках меньшинств.

В сфере телевидения и радиовещания до сих пор не определено минимальной обязательной квоты вещания на русском и других региональных языках и языках меньшинств. Использование русского и других региональных языков или языков меньшинств в период с 2004 по 2011 г. сократилось: в радиовещании – минимум на 50 % (до 7–10 % от общего вещания); на телевидении – на 25 % (до 5–8 % от общего вещания).

Русский и другие региональные языки или языки меньшинств

дискриминированы в сфере экономической политики, запрещены решениями органов государственной власти к использованию в рекламе, на транспорте, а с 2011 г. – в работе коммерческих предприятий и их взаимодействия с органами Государственной налоговой службы (подачи отчетности).

В. Колесниченко отметил, что ВОО «Правозащитное общественное движение “Русскоязычная Украина”» последовательно проводит работу по подготовке общественных отчетов в международные организации о нарушении прав человека в Украине. Состоянием на 2012 г. подготовлено более 20 общественных отчетов, более 50 информационно-аналитических справок для международных организаций.

Вследствие такой работы 30 марта 2011 г. Консультативным комитетом Совета Европы был принят III Вывод о выполнении Украиной положений Рамочной конвенции о защите национальных меньшинств, в котором указано, что «квота обучения на украинском языке на всех уровнях продолжает расти за счёт языков меньшинств» (п. 253). «Для Украины, которая стремится стать частью европейской семьи, подобная ситуация не может быть допустимой».

Также 3 февраля 2011 г. Комитет ООН по правам человека на своем 1611-м заседании принял Рекомендации по выполнению нашим государством Конвенции ООН о правах ребёнка, в которых призвал Украину активизировать усилия по обеспечению прав на образование всех детей, принадлежащим к этническим меньшинствам, путём внедрения инклюзивных схем в системе общего и среднего образования (п. 89).

25 февраля 2010 г. Европейским парламентом была принята Резолюция по ситуации в Украине. П. 5 Резолюции предусмотрено: «Поскольку Украина ратифицировала Рамочную конвенцию Совета Европы о защите национальных меньшинств и Европейскую хартию региональных языков или языков меньшинств, Европарламент призывает приложить значительные усилия для привлечения содружеств меньшинств в Украине путем их интеграции в политическую жизнь страны и путем обеспечения безусловного права на образование на языке меньшинств».

Европейской комиссией против расизма и нетерпимости (Совет Европы) 21 февраля 2012 г. был опубликован Отчёт по Украине относительно ситуации с проявлениями нетерпимости – расизма, ксенофобии, антисемитизма – в Украине (четвертый цикл мониторинга). Данный Отчёт был принят 8 декабря 2011 г. Он охватывает ситуацию до 23 июня 2011 г.

В части анализа законодательства о национальных/этнических меньшинствах ЕКРН еще раз рекомендует украинским властям его пересмотреть и «как можно быстрее обеспечить эффективную защиту прав лиц, принадлежащих к национальным/этническим меньшинствам, и обеспечить их равенство во всех областях». Законодательство должно содержать положения, запрещающие прямую или косвенную расовую дискриминацию (п. 8).

В п. 13 Отчета ЕКРН «рекомендует украинским властям обеспечить

формирование законодательства о языке, которое бы в полной мере учитывало языковое разнообразие Украины и должным образом отражало принцип недискриминации. ЕКРН призывает власти обеспечить прохождение процесса разработки с проведением широких консультаций и с участием общественности, для того чтобы интересы групп, пострадавших от закона, должным образом были учтены и чтобы это способствовало развитию терпимости и взаимопонимания».

ЕКРН сделала резкое замечание Украине относительно неререформирования сферы языкового регулирования и игнорирования положений Европейской хартии региональных языков или языков меньшинств. «ЕКРН отмечает, что не произошло никаких изменений в действующем законодательстве в этой области с момента её третьего доклада. Таким образом, языковая политика в Украине по-прежнему базируется на законе о языках от 1989 г. и законе о национальных меньшинствах от 1992 г., которые были подвергнуты критике за отсутствие в них ясности, а также за то, что не соответствуют стандартам, установленным Европейской хартией региональных языков или языков меньшинств» (п. 10).

Практически все эти выводы международных организаций подготовлены в сотрудничестве с ВОО «Правозащитное общественное движение “Русскоязычная Украина”». К каждому документу международных организаций «Русскоязычная Украина», реализуя свои уставные положения и нормы международных документов, подавала свои предложения и информацию в форме общественных отчетов, писем, аналитических справок; системно проводились прямые консультации.

Завершая пресс-конференцию, В. Колесниченко подчеркнул, говоря о ВОО «Правозащитное общественное движение “Русскоязычная Украина”»: «Я полагаю, что это первая правозащитная организация, которая настолько плотно и предметно работает с европейским сообществом ООН и ЮНЕСКО в интересах защиты прав человека, в интересах поднятия наших стандартов прав человека до европейских. Я думаю, что это очень положительный фактор, который в Партии регионов воспринимается очень позитивно».

(Информация СІАЗ)

Наука – суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

8 серпня відбулася зустріч керівництва Національного заповідника «Софія Київська» з представниками Американського посольського фонду зі збереження культурної спадщини стосовно використання гранту, що надається українській стороні для реалізації проекту «Робота, спрямована на збереження колекції автентичних мозаїк XII ст. Михайлівського Золотоверхого собору». Підсумком зустрічі стало схвалення грантодавцем оновлених проектних пропозицій та кошторису, розроблених заповідником.

Фахівець з 30-річним досвідом роботи у сфері пам'яткоохоронної діяльності, генеральний директор «Софії Київської» О. Сердюк має зовсім інше бачення реалізації цього проекту, аніж її попередниця на цій посаді: О. Сердюк вважає, що основний акцент при використанні гранту повинен бути зміщений – замість демонтування мозаїк та перенесення їх на легку сучасну основу заради спрощення експонування за межами України, проти чого рішуче виступили провідні вітчизняні фахівці пам'яткоохоронної сфери, пріоритет буде надано науковим дослідженням, консервації та реставрації експонатів з подальшим їх перенесенням у музейну експозицію.

Свою позицію нова гендиректор пояснює дуже просто: «Ці мозаїки – шедевр монументального мистецтва часів Київської Русі. Це справжні святині, які чудом збереглися до наших днів, тому ми не маємо права допустити навіть найменшої вірогідності їх пошкодження. Я глибоко переконана, що унікальні Михайлівські мозаїки мають залишатись недоторканими, аби всі бажаючі ще багато століть поспіль мали можливість побачити їх на власні очі».

Такий підхід підтримують вітчизняні й закордонні музейники та художники-реставратори, оскільки для фахівців набагато важливішими є автентичність пам'ятки і гарантія її збереження для нащадків, аніж зручність її транспортування і матеріальні дивіденди, які на цьому можна заробити.

Керівництво Міністерства культури, якому віднедавна перепідпорядковано «Софію Київську», дотримується того самого курсу: міністр культури М. Кулиняк вважає найголовнішим популяризацію вітчизняного культурного надбання та заохочування іноземних туристів до відвідування України.

До цього часу у фондах заповідника зберігаються три автентичні фрагменти мозаїк Михайлівського Золотоверхого собору, які не увійшли до експозиції. Крім того, як з'ясувалось під час огляду запасників, фрагменти мозаїк та розсипний мозаїчний набір загальною вагою близько 100 кг (природні камені, кераміка, кольорова смальта, смальта з металічною фольгою, скло), зібрані під час руйнування мозаїк у різні періоди та виявлені у ході розкопок,

проведених на території Михайлівського монастиря у 1996–1999 роках, багато років зберігалися насипом у мішках. Тому насамперед ідеться про виконання дуже копіткої роботи з розбору цього набору, його систематизації, наукового опрацювання (у т. ч. проведення петрографічних і спектрографічних досліджень) і каталогізації з подальшим розміщенням в експозиції.

Початку реставраційних робіт обов'язково передуватиме детальна фотофіксація всього наявного матеріалу. Так само ретельно будуть фіксуватися усі наступні етапи реалізації проекту та його кінцевий результат.

Як повідомила О. Сердюк, узгоджений з грантодавцем проект збереження мозаїк передбачає проведення робіт у кілька етапів, а саме:

I. Реставрація мозаїк XII ст. Михайлівського собору в експозиції виставки «Мозаїки і фрески Михайлівського Золотоверхого собору XII ст.» (2-й поверх Софійського собору) – сім одиниць музейного зберігання.

II. Консервація, реставрація та приведення до експозиційного вигляду мозаїк XII ст. Михайлівського собору, які зберігаються у фондах Національного заповідника «Софія Київська» – три одиниці музейного зберігання.

III. Розбір та приведення до експозиційного стану розсипного набору мозаїк Михайлівського Золотоверхого собору, які зберігаються у фондах Національного заповідника «Софія Київська» – близько 100 кг набору.

IV. Петрографічні дослідження складу розчинів залишків тинькового шару фрагментів мозаїк та спектрографічні дослідження скла мозаїчної смальти Михайлівського Золотоверхого собору у фондах Заповідника.

V. Видання каталогу «Мозаїки Михайлівського Золотоверхого собору XII ст.» з публікацією усіх збережених до сьогодні частин мозаїчного ансамблю собору, що зберігаються у Національному заповіднику «Софія Київська» та у музеях на території Російської Федерації, доповнених результатами новітніх досліджень палітри мозаїк та тинькових розчинів.

Зазначені роботи буде розпочато лише після затвердження проекту Науково-методичною радою Мінкультури України і триватимуть вони до липня наступного року.

Виконання запланованих робіт з реставрації та дослідження мистецького мозаїчного комплексу Михайлівського Золотоверхого собору XII ст. дасть змогу доповнити існуючу експозицію виставки «Мозаїки і фрески Михайлівського Золотоверхого собору XII ст.» відреставрованими експонатами, які з 1930-х років припадали пилом у фондах Заповідника та ніколи раніше не експонувались.

Підсумком реалізації проекту стане вихід зведеного каталогу «Мозаїки Михайлівського Золотоверхого собору XII ст.», який планується видати трьома мовами (українською, англійською та російською). Окрім, власне, каталогу, це ґрунтовне видання міститиме інформацію про сам собор та про історію реставрації його збереженої мистецької спадщини, в ньому будуть опубліковані результати досліджень іконографії малярського ансамблю та техніки і стилю

виконання мозаїк XII ст. Востаннє монографія, присвячена мозаїкам та фрескам Михайлівського Золотоверхого собору, була видана у 1966–1968 рр. (автор – Лазарєв В. М.) *(Урядовий портал (http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245465750&cat_id=244277212)). – 2012. – 8.08).*

* * *

Свої наукові розробки презентували представники Хмельницької АЕС під час XXV фестивалю Міжнародної асоціації молодих атомників «Діснай», що відбувся на Ігналінській АЕС у Литві. Дослідження інженерів стосуються впровадження симптомно-орієнтованих аварійних інструкцій, функціонування систем автоматизованого контролю, ядерної та радіаційної безпеки тощо. Учасниками зустрічі стали 180 працівників АЕС Росії, України, Литви, Латвії, Угорщини, Ірану.

Крім наукового симпозіуму, пройшли інтелектуальні змагання, на яких атомники з різних країн, зокрема, моделювали кризові ситуації на енергоблоках і показували шляхи виходу з них *(Biznes.km.ua (<http://biznes.km.ua/onenews/Svoji-naukovi-rozrobki-u-Litvi-predstavili-hmelnicki-atomniki.html>)). – 2012. – 2.08).*

* * *

В Управлінні СБ України у Дніпропетровській області відбулася Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання відомчої медицини». Рішення про проведення цього міжнародного форуму було прийнято під час XX-ї наради делегацій Служби безпеки України та Федеральної служби безпеки Російської Федерації, яке відбулося у квітні цього року у м. Ялта. Мета конференції – ознайомлення з діяльністю відомчих систем охорони здоров'я на сучасному етапі, розширення спектра взаємодії та зміцнення взаємовідносин в області медичного забезпечення співробітників спецслужб.

Відкрив конференцію начальник ВМУ СБУ І. Лурін, також у заході взяли участь перший заступник начальника ВМУ ФСБ Р. Большедворов, начальник управління медичного забезпечення та реабілітації МВС України О. Петраш, начальник Військово-медичного департаменту МО України В. Жаховський, начальник УСБУ у Дніпропетровській області В. Верхогляд, начальник ГУ ДООА В. Гінзбург, академік АМН України Г. Дзяк, керівники медичних закладів СБУ та ФСБ.

Такі заходи надають змогу обмінюватися інформацією про новітні дослідження за різними напрямками медицини, фармації, лікувально-діагностичних методик з метою наближення до пацієнта високоспеціалізованої медичної допомоги і забезпечення її на рівні сучасних стандартів діагностики та лікування.

Під час перебування в Дніпропетровську учасники конференції мали

зможу ознайомитися з роботою військово-медичної служби УСБУ у Дніпропетровській області. Проведення форуму стало черговим етапом співпраці медичних підрозділів двох спецслужб (*Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання відомчої медицини» / Прес-група УСБУ у Дніпропетровській області // Зоря (<http://www.zorya-gazeta.dp.ua/?News=4150>). – 2012. - 20.07).*

* * *

З 14 по 17 липня 2012 р. в Ісламській Республіці Іран у місті-острові Кіш (Kish Island, Islamic Republic of Iran) проходила V Міжнародна студентська олімпіада з хімії, у якій взяли участь понад 50 студентів із п'яти країн світу, зокрема Ірану, Шрі-Ланки, Туркменістану, Оману й України.

За підсумками II етапу Всеукраїнської студентської олімпіади з хімії Україну представляли А. Нещадін, студент Львівського національного університету ім. І. Франка; Є. Звягін, студент Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна; С. Кохан, студент Київського національного університету імені Тараса Шевченка; О. Духно, студент Київського національного університету імені Тараса Шевченка; П. Павлій, студент Донецького національного університету.

Як повідомляє «Гал-інфо», команда України посіла II місце в командному заліку. Молоді українські вчені-хіміки показали високі результати й здобули, крім золотої, ще чотири бронзові медалі.

Беззаперечним лідером цьогорічних інтелектуальних змагань став студент III курсу хімічного факультету Львівського національного університету ім. І. Франка А. Нещадін, виборовши золоту медаль на V Міжнародній студентській олімпіаді з хімії.

Нагадаємо, що 2011 р. за підсумками IV Міжнародної студентської олімпіади з хімії він також здобув «золото». 2009 р. А. Нещадін виборов срібну медаль на 43-й Міжнародній Менделєєвській олімпіаді з хімії, яка відбулася у м. Ашгабад (Республіка Туркменістан), та бронзову медаль на 41-й Міжнародній учнівській олімпіаді з хімії у м. Кембридж (Велика Британія) (*Освітній портал (<http://www.osvita.org.ua/news/65393.html>), – 2012. – 24.07).*

* * *

В рамках співробітництва между українскими и зарубежными вузами 20 тыс. украинских студентов смогут учиться за границей. Об этом сообщил начальник управления международного сотрудничества Министерства образования и науки, молодежи и спорта А. Божков. По словам эксперта, среди стран, в которых украинские студенты смогут получать образование, Франция, Великобритания, Казахстан, Грузия, Китай, Эстония, также некоторые экзотические страны – Монголия, Ливия, Перу.

«Как вы увидели, прежде всего, это наши ближайшие соседи, соседи из постсоветских стран, с которыми у нас подобная система образования. С остальными странами мы проводим дискуссии о заключении аналогичных соглашений об упрощении отношений между нашими учебными заведениями», – сообщил А. Божков. По словам эксперта, украинских студентов согласились принимать страны, которые подписали Лиссабонскую конвенцию (*Ирта-факс* (<http://irtafax.com.ua/news/2012/07/2012-07-17-37.html>). – 2012. – 17.07).

* * *

Презентация работ слушателей «Четвертой летней школы коммерциализации инноваций и бизнес-менеджмента», которая готовит специалистов для работы в проекте «Агрогород», состоялась в Луганске.

В ней приняли участие первый заместитель председателя Луганской облгосадминистрации Э. Лозовский, член президиума Польской хозяйственной палаты Т. Намедински, директор Регионального агентства содействия инвестициям Ю. Бережной и студенты вузов Луганщины и Польши.

Как сообщил Э. Лозовский, для подготовки квалифицированных кадров польская сторона второй год подряд организывает в Луганске летнюю Школу, участниками которой, как правило, становятся лучшие студенты Луганской области. Продолжением этой работы является их участие в грантовой программе Евросоюза «Эразмус Мундус» – в ноябре украинские студенты отправятся учиться на год в Польшу, все необходимое финансирование берут на себя ЕС и Польша.

Т. Намедински в свою очередь поблагодарил за созданные условия для работы вузы – Луганский аграрный национальный университет и Донбасский государственный технический университет. Однако он посетовал, что в этом году не удалось привлечь нужное количество украинских студентов для участия в Школе и даже стипендиальной программе «Эразмус Мундус».

Первый заместитель губернатора согласился с тем, что вузы в данном случае не проявили должной заинтересованности, и посоветовал луганской молодежи воспользоваться уникальным шансом – учиться в европейских вузах. Для этого заинтересованным лицам необходимо обратиться к заместителю начальника управления образования Луганской *облгосадминистрации* (*City News* (<http://www.citynews.net.ua/news/20405-luchshie-ucheniki-letney-shkoly-luganskoy-oblasti-poedut-uchitsya-v-polshu.html>). – 2012. – 23.07).

* * *

Жительница Украины Н. Стрямец вошла в число победителей конкурса молодых ученых «Человек и биосфера», ежегодно проходящего под эгидой ЮНЕСКО. В документе, распространенном для иностранных журналистов по каналам Центра новостей ООН, отмечается, в частности, что

квалифицированное жюри по достоинству отметило работу девушки, направленное на сохранение природных зон и ресурсов.

Проект Н. Стрямец носит название «Устойчивое лесопользование на территории биосферных заповедников, проблемы и новые возможности», и, по мнению экспертов, представляет собой «масштабный научный труд, достойный изучения на самом высоком уровне».

Биосферными заповедниками считаются территории, на которых используются инновационные подходы в области охраны окружающей среды, экологии и устойчивого развития. В настоящее время в сеть биосферных заповедников ЮНЕСКО входят 598 объектов в 117 странах мира (*Ирта-факс* (<http://irtafax.com.ua/news/2012/07/2012-07-17-23.html>). – 2012. – 17.07).

Аерокосмічна і авіаційна галузі

Президент ДП «Антонов» Д. Ківа доповів Прем'єр-міністрові М. Азарову про результати авіасалону «Фарнборо-2012», у рамках якого підписано контракти на поставку до Латинської Америки реактивних літаків Ан-148 і Ан-158.

«У рамках авіасалону ми підписали угоду на поставку 15 літаків Ан-148 та Ан-158 до країн Латинської Америки. Крім того, у рамках вашого доручення ми провели переговори з компанією Boeing і нашими російськими партнерами щодо спільної роботи з модернізації літаків “Руслан”», – сказав Д. Ківа.

Він додав, що також були проведені переговори про будівництво літаків Ан-70 для Міноборони РФ, а також з французькими авіабудівниками щодо активізації співпраці, зокрема створення спільних підприємств.

Прем'єр-міністр привітав президента ДП «Антонов» з підписанням контракту. «Я з цікавістю стежив за презентацією нашого підприємства на міжнародному авіасалоні “Фарнборо”, і я вас вітаю з підписанням контракту на поставки літаків. Мені надзвичайно цікаво було почути про налагодження контактів з іншими авіабудівними підприємствами, зокрема з Boeing та французькою авіакомпанією. Безумовно, потрібно продовжувати нашу співпрацю з Російською Федерацією у рамках спільного будівництва літаків Ан-70, Ан-148, Ан-158», – зазначив глава уряду.

9 липня в рамках міжнародного авіасалону «Фарнборо-2012» російська лізингова компанія ВАТ «Ильюшин Финанс Ко» підписала договір купівлі-продажу 15 регіональних реактивних літаків Ан-148 та Ан-158 з панамською лізинговою компанією South American Aircraft Leasing S.A. Контракт передбачає протягом трьох місяців починаючи з грудня 2012 року поставку в Панаму перших трьох літаків Ан-158, а також опціон на поставку п'яти Ан-158 і семи Ан-148 протягом 2013-2014 років (*Урядовий портал* (http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245465608&cat_id=2442

76429http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245465608&cat_id=244276429). – 2012. – 8.08).

* * *

На виконання міжнародного договору між Україною та Бразилією щодо реалізації спільного проекту «Циклон-4», а також на запрошення Державного космічного агентства України у період з 30 липня по 3 серпня 2012 р. відбувся візит в Україну бразильської делегації на чолі з міністром науки і технологій Бразилії Марко Антоніо Рауппом та президентом Бразильського космічного агентства (БКА) Жозе Раймундо Брага Коельо.

Метою візиту було проведення зустрічі М. Рауппа з Прем'єр-міністром України М. Азаровим, проведення засідань Фінансової ради та Ради директорів бінаціональної компанії «Алкантара Циклон Спейс», ознайомлення зі станом робіт, а також обговорення організаційних, фінансових та технічних питань реалізації проекту «Циклон-4».

Бразильська делегація відвідала ДКА України та українські підприємства, що залучені до реалізації проекту: ДП «КБ «Південне»», ДП «ВО «Південмаш»», ВАТ «Дніпроважмаш». Членам делегації була представлена матеріальна частина ракети-носія «Циклон-4» та технологічне обладнання наземного комплексу, виготовлені в рамках проекту «Циклон-4» (*Державне космічне агентство України* (<http://www.nkau.gov.ua/nsau/newsnsau.nsf/mainsubjectsU/2DCA6C413E9DCBEFC2257A53004864CC?openDocument&Lang=U>)).

Здобутки української археології

Историки предполагают, что на валу г. Чернигова расположены княжеские захоронения. Руководитель археологической экспедиции, кандидат исторических наук, доцент кафедры истории и археологии Украины Черниговского государственного педагогического университета им. Т. Шевченко Е. Черненко, которая руководит раскопками на месте северной пристройки к жемчужины древнерусской архитектуры Спасо-Преображенского собора, не исключает этого. Но признается, что основной интерес археологов все же вызывают собственно архитектура и мастерство древних зодчих.

В течение столетий существует легенда, что Спасский собор был построен на месте разрушенного языческого капища, камни которого использовались в постройке храма. Теперь же мы видим, что камня тратилось при строительстве храма гораздо больше, чем было на капище. Камень привозился из карьеров Новгород-Сиверщины специально для этого сооружения. Строили же храм, скорее всего, византийские мастера, хотя, возможно, и болгары, считает специалист (*Найдут ли археологи на валу княжеские захоронения? //*

Черниговская правда (<http://despravda.com/najdut-li-arxeologi-na-valuknyazheskie-zaxoropeniya/>). – 2012. – 19.07).

Інформаційні технології

До кінця року в Україні може з'явитися планшет власного виробництва під назвою Aura HD mini. Розробляти планшет буде компанія «Інфомир», яка нині займається виробництвом IPTV-приставок і медіаплеєрів.

Гендиректор «Инфомира» О. Мараховський повідомив, що планшет працюватиме на базі Android 4.0, але технічних характеристик компанія поки не розкриває. У продаж новинка надійде за ціною в 1699 грн. Виробництво цього планшета було перенесено з Китаю в Україну і нині базується в Одесі.

Компанія зазначає, що планшет буде сумісний з іншими продуктами «Инфомира», такими як приставки і медіаплеєри. Конкурувати з новим продуктом будуть такі компанії, як Impression, Prestigio і Aspiring (*Biznes.km.ua* (<http://biznes.km.ua/onenews/Nezabarom-v-Ukrayini-zyavitisya-planshetnik-vlasnogo-virobnictva.html>)). – 2012. –21.07).

Розробки та дослідження для агропромислового комплексу

Отримати високу врожайність зернових і круп, враховуючи природно-кліматичні зміни в Україні, стає все важче. Тож вирішенням цієї проблеми має стати поширення новітніх технологій в усіх регіонах. Про це, під час робочого візиту на Київщину, заявив міністр аграрної політики та продовольства М. Присяжнюк. «Ми бачимо, що земля виснажується та не відновлює родючість до потрібного рівня, тому ми шукаємо шляхи подолання цієї ситуації. Одним із рішень є використання новітніх технологій, не зважаючи на те, що інколи їхніх перехідний період становить від трьох до п'яти років», – зазначив міністр.

М. Присяжнюк підкреслив, що досвід одного з господарств Київської області, яке він сьогодні відвідав, доводить ефективність використання новітніх технологій, зокрема при вирощуванні гречки, повідомляє прес-служба Мінагрополітики. «Ми бачимо, що застосовуючи технологію “NO-TILL”, господар має на цих угіддях урожайність гречки вищу, ніж у середньому по Україні та області. Ми також, скоріш за все, будемо рекомендувати південним областям, де в цьому році не було сніжного покрову і бурі прибрали великий шар чорнозему, використовувати цю технологію», – зауважив М. Присяжнюк. «Такий високий результат вдасться досягнути завдяки дотриманню наукових рекомендацій і технологій. В Україні цього року, як і минулого, не буде

дефіциту гречаної та інших круп. Так, очікуване виробництво гречки становить 260 тис. т, що повністю забезпечить внутрішні потреби країни», – підкреслив очільник відомства (*Інформаційне агентство «Регіональні Новини»* (<http://regionews.com.ua/node/51693>)). – 2012. – 23.07).

* * *

А. Груба, ведущий специалист, государственный инспектор по карантинным растениям Днепропетровской области, о борьбе с карантинными растениями в регионе:

«На сегодняшний день в области имеется две программы – городская и областная – по борьбе с карантинными растениями, в том числе и амброзией. Согласно этим программам будут разработаны специальные биогербициды, которые позволят уничтожать амброзию в городе. Над этим уже работают лучшие ученые Днепропетровска. Также применяется скашивание и вырывание с корнями карантинных растений».

По его словам, применение гербицидов на территории города невозможно и запрещено санитарными нормами.

Государственная инспекция по карантинным растениям в Днепропетровской области несет организаторские и контролирующие функции. «Если не выполняются наши требования и рекомендации, то физические или должностные лица привлекаются к административной ответственности по 105-й статье Кодекса об административных нарушениях», – отметил специалист. По сравнению с прошлым годом снизилась площадь зараженных земель с 500 тыс. га до 194 тыс. га (*DNEPR.INFO* (<http://www.dnepr.info/news/region/uchenye-dnepropetrovska-reshat-problemu-sornjakov>)). – 2012. – 17.07).

Питання екології та уникнення техногенних катастроф

Добыча сланцевого газа пагубно повлияет на Святогорье. К такому выводу пришли специалисты Национального экологического центра Украины (НЭЦУ), исследовав место расположения Юзовской газоносящей платформы, на которой компания «Шелл» планирует добывать сланцевый газ. Разработка газа ставит под угрозу существования наиболее нетронутые части Донбасса и национальный природный парк «Святі гори». Добывать сланцевый газ именно тут иностранным корпорациям разрешило Министерство экологии и природных ресурсов Украины.

Границы газоносящей платформы предоставлены самой компанией во время встречи с общественными организациями «Печеніги» и «Зелений фронт» в Харькове. Исследование НЭЦУ показало, что на территории Юзовской платформы сосредоточено наибольшее количество дикой природы Донбасса и юга Харьковщины. 16.8 % территории платформы занимают леса, 12.5 % –

степи и ещё около 4 % – заболоченные участки и водёмы.

Как сообщил НЭЦУ глава Государственной службы геологии и недр Украины А. Проскуряков в своём письме № 4987/01/10-12 от 1 июня 2012 г., «згідно з існуючою практикою виділяються два основні напрями екологічних ризиків. Перший стосується збереження земельного фонду в межах ділянки надр, наданої у користування. Другий напрям екологічних ризиків належить до збереження водного фонду. Тут виділяються два основні аспекти:

1. Захист ґрунтових та поверхневих вод від реагентів, що використовуються для розриву пласта, безпосередньо зі свердловини під час проходження розчину під тиском, особливо на рівні водоносного горизонту, а також під час проведення самого гідророзриву.

2. Зменшення обсягів води, необхідної для здійснення повного циклу видобутку сланцевого газу.»

Не менее важной угрозой являются нынешние правовые условия в Украине, которые не позволяют ведение разработки полезных ископаемых на пахотных землях. Таким образом, добыча газа будет вестись преимущественно на природных территориях. Горные работы на природных участках лесов, степей и болот, является прямым нарушением законодательства Украины о экологической сети, о животном мире, о растительном мире, об охране окружающей природной среды и о Красной книге Украины. Кроме того, Украина является стороной десяти природоохранных договоров и конвенций, которые также должны учитываться при планировании влияния на окружающую среду. Прежде всего важно вспомнить Бернскую конвенцию «Про дикі види флори та фауни і середовище існування в Європі», которая чётко указывает перечень степных, лесных и других экологических систем, которые охраняются согласно с ней, а также Боннскую конвенцию о мигрирующих видах птиц в Европе и международный договор АЕВА о Афро-Евразийских мигрирующих видах птиц, согласно с которыми Украина обязуется охранять пути миграционной фауны (одним из основных миграционных путей является долина р. Северский Донец, в которой размещена Юзовская платформа).

Кроме того, экологи исследовали и сведения о ценности природы Юзовской платформы. Так, выяснилось, что в её границах полностью размещается единственный национальный природный парк восточной Украины – «Святі гори» и ещё несколько десятков заповедных территорий. Также на Харьковщине, в границах Барвенковского района экологи недавно предложили создать национальный природный парк «Барвенківські степи», который также полностью попадает под зону разработки сланцевого газа.

На территории Юзовской платформы известны сотни находок редких видов растений и животных. Только база данных Степного кадастра даёт информацию почти о тысячи находок редких растений на севере Донбасса и юге Харьковщины. Также, по данным Государственного кадастра животного мира именно тут сосредоточена значительная часть мест обитания редких животных

Донбасса и Харьковщины. Очень важными являются леса вдоль реки Северский Донец и степи Барвенковского района, в которых гнездится большое количество исчезающих хищных птиц.

Напомним, в последнее время сильные обороты набирает волнение местного населения и общественных экологических организаций, вызванных планами разработки на территории Украины месторождений сланцевого газа. Как известно, технология «гідророзриву пластів», которая используется при разработке таких месторождений, критикуется во всём мире как такая, которая несёт существенные риски загрязнения окружающей природной среды, в т. ч. подземных водоносных горизонтов.

В 2012 г. мораторий на добычу сланцевого газа объявлен в Чехии, в 2011 г. – в Болгарии, Франции, Германии и Швейцарии. За попытки продолжения разведки месторождений сланцевого газа во Франции предусмотрено заключение. О намерении запретить добычу сланцевого газа заявляет также и правительство Румынии. Во всех этих странах моратории введены из-за значительной экологической опасности такого рода добычи.

Во всём мире продолжают протесты населения против добычи сланцевого газа. Вместе с тем, несмотря на существенные продвижение в согласовании такой добычи в Украине (завершение тендера на разведку месторождений и т.д.), до сих пор не оглашены ни результаты государственных экологических экспертиз таких работ, ни сообщения о проведении общественного обсуждения и их результаты, которые должны определить, возможно ли осуществлять разработку месторождений сланцевого газа в Украине. Дополнительно рекомендуем к просмотру специально подготовленный активистами фильм «Гезленд» (Gasland), посвящённого экологическим последствиям добычи сланцевого газа (*Добыча сланцевого газа уьёт Святогорье // Технополис завтра*(<http://kramtp.info/news/14/full/id=22986;>). – 2012. – 19.07).

Освіта та кадрове забезпечення в Україні

Пілотний проект по залученню фахівців після навчання для роботи у сільській місцевості буде реалізовано у Вінницькому національному аграрному університеті.

На базі Вінницького національного аграрного університету буде реалізовуватися пілотний проект, у рамках якого за кожною сільською радою буде закріплено п'ять студентів.

Про це розказав міністр агропромислової політики і продовольства М. Присяжнюк. «Протягом п'яти років навчання молоді люди будуть вивчати ту чи іншу територію і намагатимуться застосовувати найновіші методики розвитку сільського господарства, і відтворювати це у своїх наукових

дослідженнях. Таким чином, уже з перших днів студент безпосередньо вивчатиме специфіку роботи аграрія», – зазначив міністр М. Присяжнюк (*Освітній портал* (<http://www.osvita.org.ua/news/65390.html>). – 2012. – 24.07).

Наука і влада

Президент України В. Янукович **назначил пожизненные государственные стипендии 17 выдающимся деятелям образования.** Об этом говорится в указе главы государства № 451/2012 от 18 июля. Стипендии назначены выдающимся деятелям образования, которые достигли 70-летнего возраста (1920–1941 года рождения) (*Ирта-факс* (<http://irtafax.com.ua/news/2012/07/2012-07-18-45.html>). – 2012. – 18.07).

* * *

Президент України В. Янукович підписав Закон № 5029-VI «Про засади державної мовної політики». Також глава держави доручив Кабінету Міністрів утворити робочу групу із залученням громадськості, відомих діячів освіти, науки та мистецтв, провідних фахівців із мовних питань для розробки та внесення системних пропозицій з удосконалення законодавства щодо порядку застосування мов в Україні.

Як ідеться в дорученні, метою діяльності створюваної робочої групи є забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території держави, гарантування вільного розвитку, використання і захисту всіх рідних мов громадян України, виконання зобов'язань, взятих за міжнародними договорами з цих питань, та подальше впровадження європейських стандартів у цій сфері.

У дорученні Президента також ідеться про необхідність забезпечити невідкладне розроблення із залученням зазначеної робочої групи та затвердження Державної програми всебічного розвитку і функціонування української мови (*Прес-служба Президента України В. Януковича* (<http://www.president.gov.ua>). – 2012. – 8.08).

* * *

М. Попович, директор Інституту філософії ім. Г. Сковороди НАН України, член Ініціативи «Першого грудня» до Президента України В. Януковича щодо мовного закону.

Він вважає, що в разі набрання чинності мовного закону, діти з україномовних родин опиняться у становищі, коли вони не матимуть можливості навчатися українською. «Зараз обов'язок Президента – створити умови для об'єднання всіх українців, незалежно від того, якою мовою вони

говорять, незалежно від їхніх політичних симпатій, незалежно від того, чи вони перебувають в опозиції до Президента та його команди, чи ні. Треба знайти компроміс. Це зрозуміло. І є на якому ґрунті шукати компроміс. Треба мати в основі два принципи. По-перше, принцип, який покладено в основу Європейської мовної хартії, тобто принцип демократії – вільного вибору мови спілкування, використання мови в тих межах, які дозволяє законодавство. А другий принцип, якого слід дотримуватися, це захист української мови», – наголосив М. Попович.

Науковець зазначив, що в силу історичних подій українська мова слабша, а після вступу в силу закону вона стає міноритарною, тобто мовою, яка стає мовою меншості в тому чи іншому регіоні. «І вона потребує захисту. І захисту в такій формі, яка б не заперечувала право людей на вільний вибір мови для комунікації. Про цей захист треба говорити, адже запропонований і прийнятий Верховною Радою, з величезним успіхом, закон ставить українську мову в нерівноправне положення. Вона стає міноритарною мовою в тих регіонах, у яких регіональною мовою, а фактично другою державною, стане російська мова. Вона стає нерівноправно та потребує такого захисту, як ті міноритарні мови, про які згадується в мовній Хартії. Тобто вона потребує захисту, починаючи ще з дитячого садочку. Там усе в Хартії розписано. І все це має стосуватися української мови в тих регіонах, де вона опиняється в меншості», – зазначив М. Попович.

Він наголошує, що слід буде вибудовувати систему захисту української мови в багатьох регіонах країни. «Робіть для україномовних дітей окремі групи в дитячому садочку, робіть школи та україномовні класи, так, щоб кожен бажаючий міг без шкоди для себе та здоров'я їх відвідувати. І так далі – до університету, до отримання різних довідок. Формально нічого не зміниться, адже як брали довідки російською, як зверталися нею до міліції – так і будуть у тих регіонах, де це звично. Адже фактично ніхто російську мову тут не пригнічує, але як перспектива, як юридичне положення української мови, на тих територіях, які охоплюють майже половину України, це буде трагедія», – сказав М.

Попович

(ZAXID.NET

http://zaxid.net/home/showSingleNews.do?pislya_pidpisannya_zakonu_ukrayinska_mova_stane_minoritarnoyu__akademik&objectId=1261590). – 2012. – 2.08).

* * *

Госрезерв планирует воспользоваться нанотехнологиями для производства, а также хранения тех продуктов, которые находятся в системе Государственного резерва. Как известно, Украина занимает в мире ведущее место по внедрению нанотехнологий в области хранения и производства продуктов питания. В Украине имеются наноматериалы, которые генерируются человеком, а потому усвояемость их максимальна и польза от них – тоже. Они помогают увеличить срок хранения продуктов и их питательные

свойства. В связи с этим данные технологии хотят активно внедрять в системе Госрезерва (*Паралель-Media* (<http://paralel-media.com.ua/p49574.html>). – 2012. – 18.07).

Проблеми інформатизації

Ю. Половинчак,
канд. іст. наук, старш. наук. співроб.

Зарубіжний досвід представлення бібліотеками досягнень національної правової думки

У статті на прикладі діяльності Бібліотеки Конгресу США, мережі інституційних бібліотек Європейського Союзу, діяльності російських бібліотек розглядається досвід із акумуляції та представлення бібліотеками інформації правового характеру.

Сучасний етап суспільного розвитку характеризується, серед іншого, зростаючою потребою в наданні достовірної, повної та своєчасної правової інформації. Поряд із причинами загального характеру (зміцнення правових і демократичних засад держави, підвищення рівня законності, правової культури суспільства і т. д.) така необхідність диктується водночас і станом законодавства: по-перше, постійно з'являються нові суспільні зв'язки і відносини, які, відповідно, потребують правового регулювання, а, отже, появи принципово нових галузей права. По-друге, глобалізаційні процеси актуалізують розвиток як міжнаціональних, так і наднаціональних правових відносин.

Очевидно, що ці тенденції є викликом для системи правового інформування та бібліотек як її важливого елементу. З огляду на це сучасні бібліотеки активізують діяльність у сфері політико-правових інформаційних обмінів, зокрема, формуючи бази даних та інших інформаційних ресурсів правового характеру, здійснюючи наукові дослідження та інформаційно-аналітичну роботу з питань політико-правової проблематики; надаючи юридичну консультативну допомогу; проводячи правову просвітницьку діяльність.

Бібліотеки як інформаційні центри, орієнтовані на пошук, акумуляцію, зберігання, організацію та поширення суспільно корисних знань, зокрема, і правових, є об'єктом наукового інтересу науковців. Висвітленню різних аспектів їх діяльності в контексті соціально-комунікаційної теорії присвячені праці М. Слободяника [9], Ю. Столярова [10], О. Онищенко [8], В. Горового [1; 2], Г. Шемаєвої [12; 13], В. Копанєвої [6]. Комунікаційні аспекти діяльності

бібліотечно-інформаційних структур розглядалися також у працях М. Дворкіної [5], В. Мінкіної [7], А. Чачко [11]. Останнім часом з'явилися дослідження, присвячені розгляду ролі бібліотечних установ у науковому на інформаційному супроводі політичних та правових процесів [3; 4]. У цьому контексті для з'ясування перспективних напрямів роботи бібліотек у налагодженні ефективного інформаційно-аналітичного супроводу суспільно-політичних процесів актуальним видається осмислення досвіду зарубіжних бібліотек у представленні досягнень національної правової думки.

Серед зарубіжних бібліотек, діяльність яких передбачає істотну правову складову, варто виділити Бібліотеку Конгресу США (The Library of Congress), в організаційній структурі якої передбачено Дослідницьку службу Конгресу, покликану забезпечувати законодавчий процес вичерпними, достовірними, об'єктивними, авторитетними і конфіденційними, за необхідності, дослідженнями. Бібліотека Конгресу водночас надає інформаційне забезпечення виконавчій владі і судовій системі, виконує функції агентства з авторських прав США – Бюро реєстрації авторських прав є структурним підрозділом Бібліотеки.

Для забезпечення органів влади всіх рівнів всебічними дослідженнями в галузі права і надання юридичних довідкових послуг функціонує Юридична бібліотека, створена ще в 1832 році. На сьогодні цей підрозділ Бібліотеки Конгресу є найбільшою юридичною бібліотекою у світі, його фонди у понад три мільйони томів охоплюють колекції національних правових ресурсів та законодавства практично з усіх країн світу; від найдавніших і примітивних до найсучасніших і складних; всі системи права, як і всі теми в рамках закону. Юридична бібліотека намагається залучити й утримати в постійних колекціях найважливіші матеріали зарубіжного права – всіх основних національних, державних та прирівняних юрисдикцій: офіційні бюлетені, конституції, кодекси, закони, адміністративні правила і норми, коментарі та індекси законів, правил і норм, судові рішення та звіти, доповіді, правові бібліографії, каталоги, словники та енциклопедії. Вибірково акумулюються правова періодика, наукові дослідження, дисертації правового змісту, матеріали з історії права, публікації асоціацій адвокатів.

Що ж до американського права, то юридична бібліотека є сховищем для повного представлення всього спектру юридичної інформації – законопроектів, резолюцій, матеріалів слухань Конгресу США, федеральних і державних урядових документів правового характеру та інших документів; правової періодики, звітів та оглядів Верховного суду США та апеляційних судів. Бібліотека акумулює, зберігає (забезпечує друк і мікрофільмування) колекцій та надає до них доступ. У онлайн режимі користувачі можуть скористатися інтерактивним каталогом (пошук по каталогу книг, журналів, урядових документів та інших матеріалів, доступних у колекції Юридичної бібліотеки); доступом до колекції рідкісних видань (огляд колекції з демонстраційними фланкетами); методичними керівництвами до колекцій – так званими

путівниками (guides) з різних питань, інформації стосовно колекції бібліотеки, методів юридичних досліджень, подій та проблем у рубриці «Юридичні дослідження та Путівник по колекції» (Legal Research and Collection Guides),

Юридична бібліотека Конгресу надає інформаційно-аналітичні, порівняльно-правові довідки щодо національного, зарубіжного та міжнародного законодавства. Зокрема, на сайті Бібліотеки у вільному доступі представлені аналітичні огляди, що стосуються актуальних юридичних тем (Current Legal Topics), юридичних новин і подій у всьому світі (Global Legal Monitor), поповнюваних інформацією з Глобальної мережі правової інформації (Global Legal Information Network) – міжнародно-правової бази даних з офіційними повнотекстовими документами, опублікованими мовою оригіналу. Бібліотека в рамках задоволення потреб громадськості в інформаційно-аналітичних матеріалах юридичного характеру надає онлайн доступ до історичних юридичних документів у рубриці «Століття законотворення для нової нації» (Century of Lawmaking for a New Nation).

Також, враховуючи величезні обсяги глобальної правової інформації та виходячи з необхідності забезпечення наукових досліджень різних напрямків у галузі права, Юридична бібліотека Конгресу надає науково-методичну допомогу, зокрема, її фахівцями було розроблено як загальне керівництво до глобальної правових досліджень [14] для посилання на джерела, збірники, цитати, періодичні видання (індекси і бази даних), словники, інтернет-ресурси, безкоштовний громадський веб-сайтів, на основі передплати, послуги, з урахуванням конкретних веб-сайтів, і країна огляди, так і за країнами [14] (керівництво по кожній країні включають вступ у правову систему, офіційні джерела права, друковані ресурси і веб-ресурси).

Інформація навігаційного характеру, що має полегшувати користувачам пошук потрібних історико-юридичних документів зосереджена у рубриці «ТОМАС» (THOMAS). THOMAS – керівництво з пошуку відповідних документів та навігації сучасними законодавчими базами, створене в контексті ініціативи Конгресу США щодо вільного доступу громадськості до федеральної інформації законодавчого характеру. Бібліотека розширила цю ініціативу і сьогодні надає доступ до текстів законів і резолюцій та їхніх описів (Bills, Resolutions), інформації стосовно діяльності Конгресу (Activity in Congress), звітам Конгресу (Congressional Record), інформації стосовно діяльності комітетів Конгресу (Committee Information), договорів (Treaties), президентських номінацій (Presidential Nominations), урядових ресурсів (Government Resources) [3, 347].

Отже, надання широкій громадськості вільного доступу до якнайширших масивів правової інформації є важливою складовою діяльності Юридичної бібліотеки Конгресу, що відіграє у правовій системі США ключову роль у забезпеченні відкритості влади для громадян.

Заслуговує на увагу досвід роботи бібліотек у галузі правового

інформування на міжнародному рівні, зокрема, EUROLIB – організації інституційних бібліотек ЄС (Organization of EC institutional Libraries, <http://www.eurolibnet.eu/3/26>). Неофіційна група співпраці інституційних бібліотек ЄС була створена за ініціативою Генерального секретаря Європейського парламенту в червні 1988 року, таким чином EUROLIB є найстаршою із груп із співробітництва між органами ЄС. Власне як організація EUROLIB була утворена резолюцією Генеральної Асамблеї у 1997 р.

Сьогодні мережа EUROLIB об'єднує понад 40 установ – спеціалізованих бібліотек, створених для обслуговування органів об'єднаної Європи, таких як Центральна бібліотека Європейської комісії, Бібліотека Cedefop – Європейського центру розвитку професійної освіти (European Centre for the Development of Vocational Training), бібліотеки Суду ЄС, Комітету регіонів ЄС, Європейського поліцейського коледжу та низки інших; допоміжних установ ЄС у галузі інформаційного обслуговування, таких як Центр перекладів для органів Європейського Союзу чи Відділ життєвого циклу інформації та відділ інформаційних технологій Ради Європи; наукових центрів – дослідження євроінтеграції у віртуальному середовищі (CVCE – Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe), Європейської дослідницької ради; центрів інформування громадськості та ін.

Всі ці установи, розташовані у різних країнах Європи, зосереджені на вирішенні спільних завдань інформаційного обслуговування органів, що складають інституційну структуру ЄС. Їх об'єднання спрямоване на підвищення ефективності професійної діяльності персоналу бібліотек шляхом міжбібліотечного співробітництва; допомагає бібліотекам-учасникам досягти економії інвестицій у технології, закупки та послуги. EUROLIB розробляє загальні інструменти бібліографічного управління та забезпечення високої якості бібліотечних послуг, зокрема, бібліографічного обліку та послуг з доставки документів в галузі європейської інтеграції; сприяє просуванню нових технологій в європейських установах для підвищення ефективності використання бібліотечних ресурсів, а також поліпшення доступу до EUROLIB-колекції. Об'єднання інституційних бібліотек підтримує загальний європейський підхід до таких питань, як збереження, надання доступу до історичних та сучасних колекцій та авторського права.

Важливою функцією EUROLIB є забезпечення бібліотечного форуму Європейського співтовариства для обміну досвідом і передовою практикою; поширення обізнаності про внесок європейських бібліотек в роботу установ, які вони обслуговують [15].

Практично всі учасники EUROLIB орієнтовані в першу чергу на обслуговування органів ЄС: вільний доступ до ресурсів надається співробітникам установ і органів ЄС; доступ для фахівців і дослідників (дипломатів, державних службовців із країн-членів ЄС, практикуючих юристів, викладачів, студентів і т. д.), надається як правило, за попереднім записом.

Серед послуг, що їх інституційні бібліотеки ЄС пропонують користувачам, поряд із традиційними, такими як замовлення через міжбібліотечний абонемент чи підготовка довідок за інформаційними запитами, варто відзначити додаткові: видавничу діяльність – випуск інформаційних бюлетенів щодо останніх подій європейської політики; оповіщення про нові видання, отримані бібліотекою, закупівлю видань на замовлення читачів, надання консультацій професійних експертів.

Значна увага приділяється акумуляції, збереженню та наданню доступу до інформації на електронних носіях – переважно це бази даних та CD-ROM чи доступ до документів через сайти бібліотек. Потужні електронні інформаційні ресурси акумульовано на сайті Центральної бібліотеки Європейської комісії (http://ec.europa.eu/libraries/doc/index_en.htm): доступ до кількох онлайн-баз даних, публікації міжнародних організацій в Офіційному журналі Європейського Союзу, національних газет. Колекції бібліотеки включають документи, що висвітлюють як історію, так і актуальні проблеми європейської інтеграції: питання міжнародного співробітництва та міжнародних відносин; особливості економічної, фінансової та соціальної політики Європейського співтовариства, міжнародних валютно-фінансових відносин; розвиток освіти, культури, науки, демографічні та статистичні характеристики членів ЄС, проблеми навколишнього середовища та природних ресурсів, інформації тощо.

Бібліотека надає доступ до комерційно виданих книг і журналів на всіх мовах Співтовариства (основні колекції французькою, англійською та німецькою мовами); до основних щоденних газет усіх держав-членів та деяких третіх країнах. Віртуальна колекція Центральної бібліотеки Європейської Комісії включає електронну бібліотеку документів Європейського підрозділу співпраці у галузі юстиції Євроюсту (Eurojust – European Judicial Cooperation Unit); портал Європейської електронної юстиції – European e-Justice portal (<https://e-justice.europa.eu/home.do?action=home&plang=en>) – електронні вікна для доступу до системи правосуддя на всій території ЄС; загальну інформацію про законодавство ЄС, національне законодавство держав-членів і міжнародне право, про прецедентне право на рівні ЄС та національному, міжнародну судову практику; організацію правової професійної діяльності на рівні ЄС та національному рівні, а також в різних системах правосуддя.

Серед бібліотек мережі EUROLIB варто виділити електронну бібліотеку Європейського поліцейського коледжу (European Police College – CEPOL), агентство ЄС, покликане об'єднати старших офіцерів поліції з поліцейських сил в Європі, в основному для підтримки розвитку мережі і заохочення транскордонного співробітництва в боротьбі зі злочинністю, громадської безпеки та правопорядку шляхом організації навчальних заходів та досліджень. Електронна бібліотека (<http://www.cepol.europa.eu/index.php?id=e-net-e-library>) є частиною електронної мережі CEPOL, яка дозволяє архівування, передачу і розповсюдження будь-яких документів, наукових досліджень для роботи

правоохоронців. Цільова аудиторія бібліотеки – офіцери, тренери та викладачі поліцейських коледжів та академій в державах-членах ЄС, учені університетів або науково-дослідних правоохоронних досліджень та науки.

Досвід надання користувачам консультаційних послуг стосовно питань політико-правового характеру мають російські бібліотеки, в яких відповідно до міжвідомчої програми «Створення загальноросійської мережі публічних центрів правової інформації на базі загальнодоступних бібліотек» організуються центри правової інформації (ЦПІ). Реалізація Програми почалася в 1998 році Російським фондом правових реформ за участю Федерального агентства урядової інформації і зв'язку та Міністерства культури Російської Федерації. З 2002 року реалізується Міжрегіональної громадською організацією на підтримку побудови інформаційного суспільства "Інформація для всіх» та партнерськими організаціями. Призначення таких Центрів – організація вільного доступу громадян до правової інформації на основі використання сучасних інформаційних технологій. Так, Центр Російської національної бібліотеки (<http://www.nlr.ru>) забезпечує доступ до правових баз даних «КонсультантПлюс», «Гарант», «Кодекс», «ФСО Росії» (Служба спеціального зв'язку та інформації Федеральної служби охорони Росії), які періодично оновлюються. Для допомоги користувачам у пошуку необхідної їм інформації політико-правового характеру співробітниками Центру було розроблено ряд спеціальних путівників, до яких забезпечується онлайн доступ: «Правові ресурси в мережі Інтернет», «Офіційні періодичні видання», «Економічні ресурси в мережі Інтернет», проект «Періодичні видання з економіки і права». Окремо серед юридичної періодики виділені газети і журнали – джерела офіційної публікації законодавства, перелік яких структурований залежно від гілок влади, суб'єктів федерації.

На порталі міститься детальний перелік посилань на електронні представництва органів державної влади різних рівнів – як федеральних, так і суб'єктів Російської Федерації, а також портали міжнародних фінансових інститутів, російських і міжнародних бізнес-асоціацій, сайти із законодавства країн світу і систем державної влади, правових бібліотек і т. д. Відвідувачам сайту доступні посилання на сторінки інформаційних центрів і агентств, компаній, що надають правові послуги, учбових закладів, в яких можна здобути юридичну освіту, центрів правової інформації, що надають інформацію політико-правового характеру для громадян.

Слід відзначити, що з розвитком і набуттям досвіду ЦПІ, їх роль і функції змінюються, не обмежуючись лише наданням доступу до достовірної правової інформації, а все більше зосереджуючись на наданні консультативних послуг, часто із залученням професійних юристів. Центрами надаються різноманітні види юридичної допомоги: юридична консультація з правового питання; юридичний висновок у письмовій формі у конкретній справі (питанні); складання довідок, запитів; складання скарг, клопотань (крім судових);

представлення інтересів громадян по цивільно-правових питаннях в цивільному, адміністративному і кримінальному судочинстві; представлення інтересів громадян в органах державної влади, місцевого самоврядування; надання юридичної допомоги з виїздом до громадянина за місцем проживання та ін.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що бібліотеки, відповідаючи на сучасні виклики, розширюють спектр послуг правового інформування, активізують діяльність у сфері політико-правових інформаційних обмінів та відіграють все більшу роль у наданні громадськості вільного доступу до правової інформації та забезпеченні відкритості влади для громадян.

Список використаних джерел

1. Горовий В. М. Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства / В. М. Горовий. – К. : НБУВ, 2005. – 300 с.
2. Горовий, В. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс / В. Горовий – К. : НБУВ, 2010. – 360 с.
3. Гранчак Т. Бібліотека і політична комунікація : монографія / Т. Грінчак ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – 481 с.
4. Іванова Н. Сучасні бібліотечні установи в процесі поширення правових знань / Н. Іванова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2010. – Випуск 26. – С. 81–87.
5. Дворкина М. Я. Библиотечное обслуживание: новая реальность. Лекции / М. Я. Дворкина. – М. : Издательство Московского гос. у-та культуры и искусств, 2003. – 48с.
6. Копанєва В. О. Бібліотека як центр збереження інформаційних ресурсів Інтернету : [монографія] / НАН України; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2009. – 198 с.
7. Минкина В. А. Коммуникационная политика библиотеки: содержание и особенности формирования / В. А. Минкина. – Режим доступа: <http://ellib.gpntb.ru/subscribe/index.php?journal=ntb&year=2003&num=6&art=2>. – Загол. з екрана.
8. Онищенко О. С. Інформаційні складові розвитку української державності і громадянського суспільства / О. С. Онищенко // Правова держава: Щорічник наук. пр. – 2006. – Вип. 17. – С. 509–512.
9. Слободяник М. С. Трансформація змісту діяльності національної бібліотеки в період формування інформаційного суспільства // Вісн. Харк. держ. акад. культури / Бібліотекознавство. Документознавство. Інформатика : зб. наук. праць. – Х. : ХДАК, 1999. – Вип. 1. – С. 30–38.
10. Столяров Ю. М. Библиотека: структурно-функциональный подход: [монография] / Ю. М. Столяров. – М. : Книга, 1981. – 255 с.
11. Чачко А. С. Развивающаяся библиотека в информационном обществе :

науч.-метод. пособие / А. С. Чачко. – М. : Либерия, 2004. – 88с.

12. Шемаєва Г. В. Комунікаційні навігатори наукових електронних ресурсів: створення та використання / Г. В. Шемаєва // Вісн. Книжкової палати : наук.-практ. журн. – Київ : 2007. – № 5. – С. 32–36;

13. Шемаєва Г. В. Система науково-галузевих комунікацій: теоретико-методологічне обґрунтування / Г. В. Шемаєва // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія : наук. журн. – 2009. – № 1. – С. 72–77.

14. Accidental Tourist on the New Frontier: An Introductory Guide to Global Legal Research, Eds. Jeanne Rehberg & Radu D. Popa, Littleton, CO: F.B. Rothman, 1998. 1v. Hardbound. – <http://www.loc.gov/law/help/foreign-guide.pdf>.

15. Eurolib Work programme for 2010-2015
http://www.eurolibnet.eu/files/2010_WP_3p.pdf

16. Foreign and International Law <http://www.loc.gov/law/help/foreign.php>